EE

EDITURA EMINESCU

ECATERINA ȚARĂLUNGĂ

ROMÂNIA VIITOARE

INTERVIURI ȘI TESTE

Coperta de Ecaterina Țarălungă

Cartea a apărut cu sprijinul
Ministerului Culturii şi al Cultelor

ISBN: 973-22-0885-6

Ecaterina Ţarălungă

ROMÂNIA VIITOARE

INTERVIURI ŞI TESTE

Editura Eminescu
Bucureşti, 2001

Ecaterina Țarălungă

ROMÂNIA VIITOARE

INTERVIURI ȘI TESTE

CUVÂNT ÎNAINTE

Interviul este, în mod obişnuit, textul prin care e sondată opinia cuiva despre un eveniment al momentului. Uneori şi despre evenimente trecute. Dar, oricum, interviul exprimă o părere momentană despre un eveniment trecut sau prezent. Mă gândesc însă că acest model de text, dacă nu-şi propune în mod expres investigarea persoanei care se exprimă, nu ne lasă să descoperim nimic mai mult decât ce crede ea în clipa aceea despre evenimente mai importante ori mai puţin importante. Cum ar putea fi folosit un astfel de text pentru a extrage din el şi alte sensuri, referitoare la puterea persoanei de a intui evoluţia evenimentelor, de a găsi soluţii pentru viitor?

Mi se pare că, dacă vrei să descoperi capacitatea fiinţei de a înţelege durata de dincolo de moment, trebuie să te foloseşti chiar de durată ca parametru de apreciere. Să laşi deci să treacă timpul peste vorbele spuse ori scrise şi să le citeşti mai târziu, într-un context schimbat, ca acesta din 11 septembrie, de după atacul asupra New Yorkului, când timpul însuşi va fi definit sensul interviului dat mai înainte. Acesta este primul tip de test pe care l-am făcut cu interviurile care urmează. Ele aparţin toate momentului Kosovo, cel abia anunţat ori aflat în plină desfăşurare. Ce credeau şi ce propuneau cei intervievaţi despre România în acel moment de cumpănă pentru zona geografică în care ne aflăm? Citite azi, din această perspectivă, interviurile ne dezvăluie nu doar capacitatea de a vedea a unui om (lider prin chiar acest fapt, nu neapărat lider politic) şi, ca urmare, cât de mult poate miza o naţie pe liderii ei, cât de mult trebuie să fie atentă să şi-i apere în propriul ei interes. Pe care anume poate miza. Şi pe care nu.

Interviurile aparţin atât unor voci din ţară, cât şi unor români din emigraţie. De asemenea, veţi întâlni puncte de vedere ale unor personalităţi care, deşi aparţin altor culturi, uneori altor continente, se referă toate la România viitoare, mai exact la

imaginea ei. Lucru deloc de neglijat în această lume a oglinzilor care receptează o naţiune printr-o imagine spre a o asambla într-un întreg care tinde, din ce în ce mai mult, să devină unul planetar. Cum de vede deci imaginea României la interferenţa tuturor acestor puncte de vedere este un al doilea tip de test şi rezultatele lui le poate urmări cititorul acestor interviuri.

In sfârşit, al treilea test ar fi unul pentru cititorul însuşi: el îşi poate confrunta propria sa părere despre persoana care acordă interviul, părere pe care-o avea în momentul acordării interviului, cu părerea lui de azi, despre persoanele şi evenimentele de care vine vorba, după cum se poate confrunta pe el însuşi, ca fiinţă gânditoare – şi nu neapărat homo politicus – cu părerile celor intervievaţi. Cine şi cum ar trebui să facă unele corecţii de parcurs, rămâne la aprecierea fiecăruia. Dar amintiţi-vă că Timpul e deopotrivă un judecător nemilos cu cei orbi faţă de rigorile lui, după cum oferă împlinire acelora care i-au descifrat, ori măcar i-au presimţit înaintarea. Iar lucrul acesta este valabil atât pentru indivizi, cât şi pentru popoare.

Nu mai menţionez factorul inteligenţă, fiindcă românii nu duc lipsă de ea. Folosirea ei divergentă ori convergentă în clipele de cumpănă şi de reorientare a marii corăbii numită ţara lor, ar fi însă un test care, din păcate, depăşeşte cu mult şi hotarele acestei cărţi, ca şi hotarele fiecărui individ. Probabil că, dincolo de orice hotar, e o cale pe care ar trebui s-o vedem. Acesta însă nu e deloc un test, ci speranţa cu care autoarea interviurilor a întreprins ceea ce a întreprins. Ea adresează mulţumiri celor care au avut amabilitatea să-şi dezvăluie felul cum gândesc, ca şi tuturor celorlalţi, care au crezut că o întreprindere de acest fel merită să ajungă în mâna cititorilor.

Ecaterina Ţarălungă
Bucureşti, septembrie 2001

NICOLAE ADAM

EXILUL ŞI PATRIA CULTURII

Născut la 13 iulie 1939 la Craiova. A absolvit Facultatea de Filologie a Universităţii Bucureşti în 1963. A colaborat la revistele „Ramuri" şi „Ateneu". A publicat volumul de versuri *Mare delfină* (1982), după care a plecat în Franţa. A obţinut brevete de invenţie în SUA (patru) şi în Franţa (două) legate de folosirea energiei prin compresia apei. A avut două expoziţii de pictură, la Paris (1987) şi Nanterre (1998). Lucrează la Biblioteca Naţională a Franţei, Paris.

- Stimate domnule Adam, v-aş pune o întrebare care ţine mai mult de viaţa spiritului: activitatea dumneavoastră, la atâta vreme de la plecarea din ţară, mai păstrează legături cu universul românesc?

- Răspunsul este foarte simplu: sigur că păstrează, nu s-ar putea altfel. Atâta vreme cât eşti născut într-un loc, crescut într-un unghi de lumină, cu oxigenul specific acelui loc, cu ceea ce te înconjoară – câmpiile, munţii, oamenii – rămâi impregnat cu toate astea pe viaţă. Acest loc geografic, istoria acestui loc şi, desigur, oamenii cărora le aparţii îţi rămân – din punct de vedere spiritual – în mod clar şi irevocabil, în suflet pentru totdeauna.

- Cum s-ar vedea în motivele creaţiei această legătură?

- Ar trebui să precizez că, în general, creatorii au un motiv pe care-l dezvoltă în toată creaţia lor. Cazurile sunt arhicunoscute. Ca să dau doar exemplul lui Brâncuşi, care are obsesia formelor perfecte, matriţa frumuseţii şi a substanţei pe care încearcă să le pună în evidenţă împreună, în forme perfecte. Nu numai sculptura lui are acest motiv, dar şi estetica.

- Şi în ce vă priveşte pe dumneavoastră?

- În ce mă priveşte, obsesia mea a fost să comunic – întâi am făcut-o în literatură – un motiv care e destul de tăinuit la prima vedere, dată fiind conjunctura istorică în care încercam să mă eliberez de ceea ce aproape ne asfixia pe toți. Încercând să scap de tentaculele cotidianului, creația mea literară a fost o tentativă de a intra în contact cu universul, de a comunica celorlalți această experiență. Nu mi-a apărut decât o carte, două au rămas în edituri când am fugit. Deci n-a fost o bucurie plecarea, aceste cărți au rămas pierdute. Motivul pe care încercam să-l comunic se referea la locul omului în spațiu, la situarea în univers a fiecăruia dintre noi. Mult mai târziu mi-am reînnoit lecturile şi am dat peste maximele lui Pitagora. Una suna cam aşa: gesturile noastre trebuie să fie în consonanță, în prelungire cu universul. Deci, dacă cineva ar vrea să ştie ce aş fi vrut să spun în cărțile pe care le-am dat spre publicare, ar fi vorba tocmai despre această căutare a gestului simbolic de a intra în consonanță cu universul. În primul rând să facem ceea ce depinde de noi ca oameni, în a doilea rând să fim bărbați. În al treilea rând încercam să prospectez - ca fiecare dintre noi - ce-ar fi putut aduce regimul acela. Dar pentru a ajunge în situația de a face toate acestea, a trebuit să-mi găsesc un stil, un făgaş. Fără falsă modestie trebuie să spun că am avut mai multe referate la cartea care a apărut. Un referent mă punea la zid, spunea că ar trebui să fiu împuşcat şi altul, un critic literar, mi-a spus, după ce citise manuscrisul: nu ştiu dacă este poezie. Nu ştiu ce este. Ceea ce pot să vă spun e că nu seamănă cu nimic din ceea ce am citit până acum." Deci era vorba de un stil de a comunica. Un stil care – încă o dată – arată dorința mea de legătură cu ceea ce este „dincolo". Un stil care nu desfigurează ființa, psihologia individului, care nu distruge

ceea ce se numeşte spaţiul înconjurător, pentru că – sper să nu fie o exprimare deplasată – spaţiul înconjurător este cel care ne ţine în viaţă.

- Stilul „cuvântului scris", mesajul de toleranţă şi de comunicare pe care aţi vrut să-l transmiteţi atunci, mai este valabil astăzi, pentru cititorii din România?

- Fiecare dintre cei care a luat creionul în mână şi s-a exprimat ani de-a rândul, speră că nu s-a înşelat, ori speră că cititorul va descoperi într-o zi ceea ce el, creatorul, a vrut să spună. Am întâlnit cititori care au spus că a fost receptat de ei ceva din acest mesaj pe care am încercat să-l comunic. În al doilea rând, în ce priveşte pictura, am trăit o aventură încă din România, constatând – cum eram eu tânăr scriitor – că sufeream de o incultură crasă. A trebuit să citesc, dincolo de studiile universitare, ceea ce ar fi trebuit să ştiu din facultate. Am fost contrariat de teribila mea incultură şi am început să adun, să fac cunoştinţa unor descoperiri în toate registrele, dar mai ales în acela al teoriei cunoaşterii, unde eram cel mai deficitar. Scriitorul care crede prea mult în el, se aşează la masă şi se bazează pe o psihologie probabilă a eroilor săi, ca şi când ar fi extraşi dintr-o materie care nu există pe planetă, o materie şi o unitate „în sine". Este în fapt o unitate monstruoasă. Aşa ceva nu este nici posibil, nici favorabil omenirii. Revenind: până să ajung la pictură, am încercat să intru în contact cu o sumă de cunoştinţe ştiinţifice. Mi-au fost de mare folos. Mi-au deschis ochii spre acea parte a universului pe care n-o cunoşteam. Materia păstrează în sine frumuseţi nebănuite, necunoscute şi probabil anticii aveau dreptate când spuneau că o călătorie în interiorul materiei este tot ce poate fi mai captivant. Metaforic sau nu, în materia propriu-zisă e ascuns sensul formelor. Până să ajung la pictură am trecut prin câteva cărţi pe care nu le-am scris. Şi nu le-am scris pentru că mi

se părea că nu mai am ‚pasul' necesar scrisului. În registrul literaturii cuvintele şi stilul de care dispunem nu ar fi acoperit ceea ce aş fi vrut ori trebuia să spun. Aşa că ori ratam, ori trebuia să încerc altceva. Aş zice că am scris alt fel de cărți, care să mă exprime mai bine. Am elaborat invenții care mi-au fost brevetate în Statele Unite şi în Franța. E vorba de şase brevete.

- În ce anume constă invențiile?

- Credeam că am o privire deosebită de cea obişnuită în privința fluidelor. Fluid pentru mine a însemnat în primul rând apa. Acest ocean sublim care este pretutindeni şi care ne dă viață mi se pare că ascunde ceva – nu pot să spun o forță fizică – mi se pare că ascunde o capacitate de reacție pe care noi încă n-am descoperit-o şi n-am valorificat-o. Nu e vorba de iluziile pe care le-aş fi avut ori aş fi putut să le materializez. Dar în aproape cincisprezece ani ori aş fi descoperit în ce constă acest fenomen, ori aş fi fost biruit de el. Invențiile mele au fost brevetate. Ideea este că apa e un lichid care nu poate fi comprimat. Din cauză că există în picătura de apă o forță colosală – nu e vorba de posibilitatea chimiei de a desface molecula de apă. Am aflat că numai 5% din energia ei internă se poate folosi. Restul e neutilizat. Necunoscut. Ei, aici trebuie lucrat. Aici am încercat eu să mă apropii de mister şi acest drum pe care l-am parcurs, curiozitatea susținută de lecturi şi de studii m-au dus la un anume prag: am fost foarte aproape de a crede că înțeleg ce se întâmplă în intimitatea picăturii de apă. Şi m-am oprit, pentru că n-aş fi ajuns până la capăt. M-am oprit şi pentru că cercetarea tindea să devină o mistică, nu aveam forțele necesare şi, chiar dacă le-aş fi avut, nu ştiam ce mă aşteaptă, nu ştiam unde aş fi ajuns ca să pot găsi ‚cheia' finală. Aceste cărți au fost deci scrise, cum vă spuneam, în alt fel, prin şase brevete. Am aflat de la un fizician din Statele Unite – e

vorba de un premiu Nobel în fizică – despre faptul că brevetele de invenții se pot citi cum ai citi o carte, cum ai citi poeme extraordinare. De altfel, într-o discuție cu acest fizician, mi-a vorbit patru ore despre ceea ce aş fi vrut eu să reprezint prin invențiile mele. Şi atunci am înțeles că, într-adevăr, codificarea ştiințifică poate fi citită ca o carte extraordinară. Am mai înțeles că încheiam astfel încă o etapă a vieții mele. Nu că n-aş mai fi avut forțe – nu vreau să vorbesc în termeni de forță – dar simțeam că, dacă aş fi avut ceva de transmis, nu mai putem s-o fac pe această cale. Şi probabil şi dintr-o modestie de la care nu pot deroga. Simțeam o acută nevoie de frumos. Aveam nevoie de ceva frumos, care să potolească setea mea celulară. Vizualul meu fusese atât de încărcat de frumusețe, de ritm, de culori, de semnificații, încât – probabil – mi s-a părut că desenul şi culoarea ar putea fi un răspuns la dorința mea acută, aproape de colaps, de frumusețe. Am început deci să pictez. Pictura pe care o fac eu - n-aş vrea să vorbesc în termeni profesionişti - ține de „reprezentări plastice", picturale ale unor câmpuri, forme, sentimente pe care am încercat să le fac prezente şi cunoscute în brevetele pe care le-am obținut, ca şi acum, în reprezentările mele plastice.

- Găsiți asemănări stilistice ori de alt fel între arta dumneavoastră plastică şi alte demersuri contemporane?

- Răspunsul este nu. Şi aici nu e vorba de orgoliu, de faptul că eu fac ceea ce alții nu pot. Eu am comunicat cu mine însumi, ceea ce este unic. Iar studenții de la facultățile de artă, alte persoane care au văzut în expoziții aceste picturi, mi-au spus că au înțeles că, până la urmă, era „altceva" ceea ce vedeau. Acestor forme poate că n-ar trebui să le găsesc o explicație. Nici nu ştiu dacă explicația mea este bună. Gândindu-mă la ceea ce ni se întâmplă nouă – dacă suntem evoluționişti ori dacă acceptăm fără nici o

condiție ideea creației divine – deci în ambele cazuri, trebuie să ne amintim că de la primele forme de viață şi până astăzi au dispărut mai bine de treizeci de miliarde de specii. Or treizeci de miliarde este doar o cifră, este un fenomen dramatic, fiecare specie cu drama ei. Pictura mea este un fel de elegie pentru amintirea acelor specii dispărute – nici nu poți să visezi – unele au fost foarte aproape de noi, gândeau şi îmi place să cred că în reprezentările mele elegiace una din specii, ori mai multe, şi-ar fi găsit eul. Prin urmare, dacă cineva ar putea găsi vreun sens picturilor mele, „reprezentărilor picturale", i-aş propune să-şi imagineze că face o arheologie a ceea ce a fost viu.

- Acesta fiind „omul interior", ce părere are „omul exterior", care priveşte lumea cu ochi critic, poate tolerant, despre ceea ce se întâmplă în lume? Mai exact în partea de lume unde s-a născut?

- Dacă încercăm să facem o lectură cât de cât coerentă pe baza datelor istorice pe care le avem la îndemână, cel puțin eu, unul, nu ajung la nici o concluzie clară. E doar o ceață densă. Mecanicist vorbind, ce să vă spun? La un moment dat societatea umană, specia a fost alcătuită din triburi. Fiecare trib trebuia să fie la adăpost de celelalte agresiuni. La nivelul organizării tribale – la om sau la animale – există un şef. Şi acest şef era înzestrat cu o viziune mult mai largă, avea ochi mai buni, un miros mai puternic, fugea mai repede ori înota mai bine. Era mai bine adaptat la lume. Deci salva colectivitatea care, într-un fel, îl alesese. Când ne referim la oameni, începe să se vadă o diferență calitativă. În trib se făcea o selecție după calitățile fizice, pe când în societățile evoluate forța fizică a exemplarului chemat să conducă se transforma în luptă pentru putere. Şi atunci era nevoie de inteligență. Puterea însemna capacitate de gândire, de evaluare, de folosire a ceea ce-ți este la

îndemână şi, până la urmă, capacitatea de a conduce sau de a manipula. Dar în fiecare dintre membrii acestui trib primar exista, virtual, un lider. Şi existența lui opera o selecție a ființelor. În societățile evoluate însă nu mai operează aceleaşi criterii de selecție – repet – dar fiecare dintre noi avem în gene tentația şi suntem, virtual, lideri, conducători în „ceva", şefi ai unui „trib" supus. Trebuie deci să se instaleze un raport între individ – care are putere personală, dar n-are forța de a şi-o impune celorlalți – şi o masă de indivizi care n-are putere, direcție, dar are forță. De unde se vede că puterea minții are un ascendent asupra forței brute la nivelul societății. Pornind de aici, e de observat că la sfârşitul celui de-al doilea mileniu, e foarte greu de definit ce se întâmplă. Grație destinului meu propriu, contactelor umane care m-au îmbogățit enorm – şi asta i-o datorez exilului – am înțeles că aceia care ne conduc nu au chiar ei puterea. Există nu forțe oculte, fiindcă ştim de unde vin şi ce fac şi ce interese au, ci sisteme de gândire care încep să se manifeste fără să ne dăm seama. Unul îşi are originea acum 200 de ani, la teoreticianul comunist – altfel extrem de inteligent şi extrem de rafinat şi aplicat asupra realității – Karl Marx, dar a deviat într-o utopie. Care utopie s-a transformat într-un sistem opresiv şi s-a ajuns la dezastru. Ceea ce trăim noi, în contemporaneitate, este rezultatul unui flux care vine din trecut, de decenii şi secole. Ce se întâmplă în Europa ca sisteme de gândire? Ce încercăm noi? Încercăm să edificăm o societate planetară în care toți să fim egali. Ceea ce e absurd dacă admitem datele inițiale ale problemei: structura ființei umane. Cu cine să fim egali? Între noi? Natura nu ne-a făcut egali, ci complementari.

- În continuarea a ceea ce spuneți, aş vrea să vă pun următoarea întrebare: aspirația românilor merge în sensul integrării europene şi planetare la care vă referiți? Este ea

semnul incipient al unui viitor trainic?

- Eu nu sunt adeptul globalizării care se preconizează sub oblăduirea unei singure puteri, fie ea şi Statele Unite. Uniformizarea mă înspăimântă. Şi sistemul comunist a încercat uniformizarea – în felul lui – şi mi se pare că şi acest sistem de liberalizare a comerțului care nu respectă interesele națiunilor, duce tot la uniformizare. Acum, în ce priveşte România, dați-mi voie să fac elogiul țării ca un român de origine grecească ce sunt. România este un teritoriu care a emanat forță şi datorită reliefului ei. Astfel populația a fost ajutată să supraviețuiască trecând peste tentative repetate de aneantizare. Limba latină, care este baza limbii noastre, nu este doar limba unei culturi, a unei credințe, a unei administrații, este şi un inefabil care s-a transmis prin timp. Cred că nu greşesc. Ea a ajutat acest teritoriu la crearea unei spiritualități, la crearea unei modalități de a exista. Oricând ne uităm pe hartă vedem că acest loc, unde se vorbeşte această limbă, nu este locul unui popor pe cale de dispariție. Aici nu e vorba decâteva sute, mii de vorbitori cărora le captăm mesajele, ci de 23 – 24 de milioane de oameni, plus ceilalți, cam 17 milioane, din afara granițelor. Deci România este o țară care a păstrat în timp o unitate extraordinară. Există, evident, diversitate lingvistică, o diversitate culturală şi toate acestea se întâlnesc într-o zonă a credinței care este creştină şi ortodoxă, dar nu cu totul deosebită de cea creştină şi catolică. În ce cred ortodocşii? Cred în această întâmplare absolut scoasă din zona controlului ştiințific, din zona raționalului, chiar din zona imaginabilului curent: cred în reînvierea de după moarte. Probabil că aici se separă de catolici. Pentru catolici cea mai importantă sărbătoare este naşterea Mântuitorului Iisus Hristos, pentru ortodocşi e Învierea. Catolicii se ocupă deci de viață, de copilul pe care-l naşte femeia, pe care toți îl

ajută să crească şi să muncească, să devină independent. Aşa e construită societatea occidentală. Ortodoxismul a creat o societate unde se celebrează acest teribil fapt al morţii legate de reînviere. De unde un dezinteres pentru această viaţă, care poate fi urmată de alta, mai bună. Noi, ortodocşii, avem o viziune diferită de catolici – partea aceea de lume şi partea aceasta de lume. Nu vreau să vorbesc prea mult în acest sens. Ţin doar să spun că nu se pune problema că unii au dreptate faţă de ceilalţi. Spun doar că se constată un decalaj de înscriere în univers între ortodocşi şi catolici, deşi cu toţii sunt creştini. Revenind: tot ce s-a construit în lumea ortodoxă se supune temporarului. Acest sentiment al lipsei de importanţă a duratei unei fiinţe, unei generaţii se raportează la eternitatea lumii de dincolo. Lucrurile de aici, de pe pământ, nu sunt deci fixe, construcţiile nu sunt fixe, gândurile au o fluenţă pe care n-au avut-o şi n-o au în creştinismul occidental. El s-a fixat în lumea materială, a dezvoltat de fapt o societate laică, desprinsă de lumea cealaltă. Produsele sunt produse făcute cu simţul durabilului. Tot ce vedem: avioane, maşini, romane, alimente au un element de permanenţă care lasă să se întrevadă ideea de durată. Element pe care nu-l găsim la produsele noastre. Priviţi oraşul Sankt Petersburg. Nu este făcut de ruşi. E făcut de nemţi. E o implantaţie. Sunt două lumi complementare: a realităţii şi a spiritului. Cam aşa cred.

- Vă mulţumesc.

1999, Nanterre

GHEORGHE ASTALOŞ

EXILUL ŞI ÎNTOARCEREA

Născut la 4 octombrie 1933 la Bucureşti dintr-un tată de etnie germană şi o mamă româncă. A absolvit Institutul Geografic Militar, promoţia 1953. A debutat cu piesa *Vin Soldaţii la Teatrul Cassandra*, stagiunea 1968 -1969, premiul Uniunii Scriitorilor, 1970. La Congresul PEN Club din 1971, din Slovenia, Pierre Emmanuel, membru al Academiei Franceze, îi oferă o bursă. Scriitorul se stabileşte definitiv la Paris din 1971. A publicat versuri şi a scris teatru care i s-a jucat în multe ţări ale lumii. Redactor şef al revistei „Nouvelle Europe" a Parlamentului European. După 1990, cunoscut şi în România. Cetăţean de onoare al Republicii Franceze din 1989. Moderator al emisiunii *Café Corso* a Televiziunii Române (1999-2000). Laureat al Primăriei Parisului cu ordinul *Les Palmes Academiques*, 2000.

- Înainte de a aborda segmentul politic al dialogului nostru, v-aş pune o întrebare: care au fost motivele de fapt ale plecării dumneavoastră din ţară?

- Întrebarea se referă la pivotul întregului proces de dezrădăcinare a persoanei care nu se poate adapa bâlbâielii demagogice a propagandei incomunicabile a hegemoniei politice. Cei care au avut curiozitatea intelectuală să parcurgă vreuna dintre cărţile mele apărute dupa căderea comunismului, au remarcat în segmentul bio-bibliografic faptul că nu am activat în nici o structură de obedienţă politică, nefiind nici măcar sindicalist. Realizând efectiv, pe la începutul anilor '60,că în Arhipelagul Roşu nu se putea face carieră fără să aderi la partidul unic al regimului, am demisionat din armată. Scenariul a fost simplu. Înainte de a

demisiona am întrebat-o pe maică-mea dacă era dispusă să-mi ofere o farfurie de ciorbă şi un pachet de ţigări pe zi, spunându-i ca voiam să mă eliberez de orice piruetă socială a vieţii active.

- Şi vi s-au acordat ciorba şi ţigările?

- Fără să înţeleagă prea bine de ce voiam să mă debarasez de eventualele obligaţii sociale, maică-mea mi-a acordat cele cerute, eu accentuând pe faptul că voiam să mă dedic în exclusivitate literaturii. Motivul era cu atât mai plauzibil, cu cât comandanţii şi o parte dintre camarazii mei de arme ştiau că scriam. Unii dintre ei (printre care regretatul colonel Taubner Alfons, fostul meu coleg de şcoală germană) fiind chiar martori ai debutului meu în presă în 1948. În fine, ceilalţi citiseră amplul meu eseu ştiinţific asupra aplicării fotogrametriei terestre şi aeriene în arte, în competiţiile sportive şi în cursele de cai. Eseul îmi fusese solicitat şi publicat în 1962 de către unul din excelenţii noştri jurnalişti, Adrian Dumitraşcu.

- Cu alte cuvinte, între demisie şi plecare aţi fost „independent".

- Exact. Dar înainte de a explica motivele profunde ale plecării mele din ţară, aş vrea să amintesc o frază pe care am pronunţat-o într-o emisiune a Televiziunii din Iaşi în 1996. Întrebat de moderatoare cum s-au întrepătruns formaţia mea militară şi creaţia literară din cauza căreia demisionasem, am răspuns: „Nu am demisionat din armată ca să mă dedic în exclusivitate literaturii, cum scrie în biografiile mele, ci m-am dedicat exclusiv literaturii pentru că demisionasem din armată." Evident, nimeni n-a reţinut acest joc de cuvinte care exprima opţiunea mea socială. Referindu-mă însă la întrebarea pe care mi-o pusese redactoarea Televiziunii din Iaşi, conchid spunând că o mare parte din literatura modernă a fost scrisă de către

militari de carieră: Dostoievski (întâmplător provin din corpul formativ militar din care a făcut parte şi scriitorul rus), Stendhal (înalt ofiţer al armatei napoleoniene), Puşkin, Alfred de Vigny Lermontov ş.a. Şi fiindcă tot suntem în garnizoana evocărilor cazone, pe 24 octombrie 1996, în ajunul Zilei Armatei, am avut onoarea să fiu promovat colonel în prezenţa scriitorilor şi jurnaliştilor militari, castă de înaltă ţinută intelectuală, estetică şi morală. Fără să vreau să jenez sensibilitatea cuiva, scriitorii noştri militari mi se par mult mai consistenţi, în ansamblul lor, decât celelalte grupuri de literaţi. Evident, e un grad onorific, dar gradul meu de azi, datorat camarazilor mei, m-a mişcat profund.

- Şi revenind la motivele plecării dumneavoastră din ţară...

- Motivul pentru care nu m-am mai întors a fost, evident, incompatibilitatea doctrinei roşii cu aspiraţiile mele intime şi subiective. Cum am spus într-un articol apărut în cotidianul naţional belgian „Le Soir": „Comunismul este linia dreaptă dintre sclavagism şi pauperizare." Pe acest fundal de opinie s-au mai grefat câteva întâmplări punctuale, printre care: interzicerea dicţionarului de argou la care lucrasem în jur de douăzeci de ani, tratând circa două mii cinci sute de expresii şi, în fine, mini-revoluţia culturală din 1971, din umbra căreia partidul şi slujitorii lui îşi propuneau să ne catapulteze în preistoria libertăţii de creaţie. Trebuia să fii ori nebun, ori pervers, ori inconştient, ori ticălos ca, având posibilitatea să pleci din ţară, să îţi îngădui nemernicia de a te mai întoarce. La Congresul PEN-Clubului Internaţional din Slovenia, la care am participat după ce mi se decernase Premiul Uniunii Scriitorilor pentru volumul Vin soldaţii şi alte piese (şase drame urmate de un studiu asupra pluridimensionalităţii teatrului), Pierre Emmanuel de la Academia Franceză mi-a acordat o bursă la

Paris, oferindu-mi astfel şansa de a scrie în deplină libertate. Cerberii luptei de clasă au simţit ei ceva, pentru că, în ajunul plecării mi-au ridicat paşaportul, iar Zaharia Stancu l-a obţinut înapoi după două săptămâni, prin Macovescu, atunci ministru la Externe. Chiar în ziua când mi s-a restituit paşaportul de către secretara Uniunii Scriitorilor, abila doamnă Janine, am luat drumul Hexagonului. Dacă mi-ar fi fost frică de condiţiile aspre de viaţă ale exilatului şi m-aş fi întors în ţară, nu mi-aş fi iertat-o niciodată. Pentru simplul motiv că, prin comoditatea întoarcerii nu i-aş fi fost cu nimic de folos literaturii mele de origine, devenind - nici mai mult, nici mai puţin - decât un pion în plus în opera efortului inutil, ca sute de colegi de-ai mei de corporaţie despre care, datorită scrierilor lor subalterne, şi-au anulat cariera. Ne amintim reacţia tinerilor scriitori privind calitatea literaturii noastre dintre 1948 şi 1989, manifestată la reuniunea organizată de Academia Română în aprilie 1999: „Din ceea ce s-a scris în anii comunismului nu va rămâne aproape nimic."

- Se poate face vreo apropiere între decizia unui scriitor din anii '70 de a părăsi ţara şi decizia unui scriitor de azi?

- Nu se poate face nici o paralelă între plecarea unui scriitor în anii comunismului şi hotărârea omologului său de astăzi de a-şi elabora opera în afara ţării. Alegerea unui scriitor de astăzi de a-şi perpetua creaţia dincolo de frontierele sale lingvistice şi geografice poate fi comparată cu hotărârea autorilor care şi-au elaborat literatura în străinătate, înainte de instaurarea fostului regim. Printre aceştia se numără Lazăr Şăineanu de pildă, despre care istoricii literari francezi spun că i-a conferit argoului din Hexagon particula de noblețe, fapt ignorat de lingviştii noştri, apoi marele Coculescu (Pius Servien), ale cărui volume de teorie literară reprezintă mândria Bibliotecii Naţionale

de pe malurile Senei, autor despre care bravii noştri istorici literari lasă impresia că nici n-au auzit, în sfârşit, Panait Istrati, ale cărui romane continuă să facă ciclic tiraje astronomice la Gallimard. Puțini sunt cei care ştiu că pe Coasta de Azur, unde romancierul brăilean era fotograf ambulant, Panait Istrati îşi are - la Nisa - strada cu numele lui. Oricât de fascinantă ar fi teorema lui Euclid, nu se poate duce nici o paralelă din punctul actual la situația trasată de linia scriitorilor plecați de sub comunism. Intrarea pe orbita universală nu este la îndemâna oricui. Sunt convins că vor reuşi creatorii dotați cu talent superior, cu temperament bătăios şi cu o impetuozitate viscerală. Dar aceştia sunt puțini - nici nu e nevoie de mase - şi ei vor face să se vorbească în lume despre țara lor, aşa cum România e cunoscută grație lui Tzara, Cioran, Brâncuşi, Ionesco, Brauner, Eliade, Celan, Gherasim Luca, Enescu, Lupaşcu, Horia Damian, Isidore Isou şi câți alții care ilustrează perfect creația „extra muros".

- Tatăl dumneavoastră a fost deportat în URSS ca etnic german din România, iar mama arestată ceva mai târziu, ca redactor la ziarul „Dreptatea" al PNȚ. Începând de când ați conştientizat nenorocirea care se abătea asupra societății româneşti?

- Chiar în noaptea în care ruşii de la NKVD l-au ridicat pe tata. Era în ianuarie 1945, aveam unsprezece ani şi câteva luni. Mai târziu, când a fost arestată mama (aveam treisprezece ani) eram deja împăcat cu ideea că suntem moştenitorii unui blestem aprig, pe care nu-l putem exorciza. Eu făceam parte din mişcarea tineretului PNȚ, dar m-am sfiit să le spun mătuşilor mele că mama fusese arestată şi că rămăsesem singur, pentru că, în mintea mea, a fi arestat era ruşinos. M-am hrănit cu fructe furate din grădinile vecinilor până ce Corneliu Coposu s-a întrebat „ce

face copilul" şi a trimis-o pe femeia de serviciu de la ziarul unde lucrase mama să-mi aducă de mâncare. Judecată de un tribunal sovietic, mama fusese condamnată la moarte. Dar în casație, completul de judecată a fost format din români şi, ca urmare, a fost achitată, deoarece condamnarea fusese fondată absolut suprarealist: tentativă de nimicire a Armatei Roşii! Ce se întâmplase de fapt: după deportarea tatălui meu, jumătate din casă ne fusese rechiziționată în beneficiul armatei sovietice şi acolo fusese încartiruit un ostaş sovietic care, după ce băuse toate sticluțele de colonie ale mamei, apoi alcoolul sanitar, ajunsese şi în baie, la sticla cu terebentină pe care o aveam ca dezinfectant. Iar terebentina îi arsese esofagul. Epilog: mama a fost arestată şi condamnată la moarte sub învinuirea că ar fi pus special sticla în baie, asta făcând parte dintr-un plan al PNȚ de distrugere a Armatei Roşii om cu om.

- Dar astăzi, în România, credeți că un profesionist se poate realiza fără să se angajeze politic de vreo parte, ori nu poate altfel?

- Într-o lume normală, oamenii se realizează după criterii necondiționate de imperative ideologice. Nu există o opțiune minimală, unde individul să poată atinge un standard mai mic fiindcă nu e angajat politic şi o opțiune maximală, care-i permite să atingă un maxim profesional grație angajamentului politic. Felul cum individul reuşeşte în cariera lui mi se pare că este o chestiune de vocație, angajamentul politic nefiind nici obligatoriu, nici incompatibil cu reuşita. Dacă vocația creatorului o îngăduie, angajamentul lui politic poate merge până la militantismul elitist. Octavian Goga de exemplu, ca să nu citez decât un caz. Dar centralismul democratic a comis două erori grave. Primo: a cooptat majoritatea capacităților națiunii introducându-le în malaxorul ideologiei marxiste fără a ține

seama de înclinaţiile reale ale fiecăruia. Secondo: acelaşi centralism democratic i-a stigmatizat pe oameni în funcţie de istoria personală a părinţilor şi rudelor lor apropiate, excluzând de plano posibilitatea vreunei diferenţieri de opinie între membrii aceleiaşi familii. În concluzie, mi se pare că omul trebuie să participe la viaţa cetăţii în funcţie de vocaţia lui reală şi nu în raport cu imperativele unor ideologii, tendinţe sau orientări politice. Aşa trebuia să fie, aşa ar trebui să fie.

- Partidele politice au oameni de aparat cu reală vocaţie?

- Orice mişcare politică, indiferent de natura ei, îşi are militanţii săi de reală dăruire. Ceea ce nu înseamnă că formaţiile politice nu au şi arivişti ori vânători de posturi, de funcţii şi de onoruri şi că în interiorul efectivelor de militanţi nu există şi indivizi corupţi, răvăşiţi mai abitir de ideea căpătuirii lor materiale, decât de profesiunea de credinţă cu care sunt acreditaţi şefii lor. Ceea ce le lipseşte unora dintre oamenii politici de la noi este tocmai ştiinţa eşecului, proprie vieţii militantului de rang înalt. Neavând practica jocului politic şi nestăpânind regulile acestuia, politicianul nostru se supără ca văcarul pe sat la prima zbârceală şi se duce să-şi caute fericirea aiurea. Am văzut pirueta lui Meleşcanu, care, abandonându-l pe fostul său protector, Ion Iliescu, şi-a plăsmuit propria sa trambulină politică (hibridă prin chiar culorile pieselor de pe tabla şahului politic naţional). În acelaşi registru am asistat la iniţiativa lui Măgureanu de a-şi tricota propria lui mişcare, aureolată de rocada folclorică a liberalului Cataramă, care a abandonat un partid politic pentru a lua conducerea - pe care n-a luat-o- unei născociri politice fără justificare doctrinară în peisajul politic al României. Iar recent l-am văzut pe Ciorbea luându-şi jucăriile şi plecând de la un alt partid istoric spre orizonturi politice fără conţinut.

- Care ar fi rolul partidelor mici în viaţa politică românească?

- Partidele mici au acelaşi rol în toate ţările, nu doar în

România. Alegătorii partidelor mici sunt cei care, în ultimul tur al alegerilor, fac să încline balanța preferințelor în favoarea unei tendințe sau alteia. Morala: partidele importante de la noi - PNȚCD, PNL sau PDSR au datoria de a face toate eforturile pentru a seduce electoratul tradițional al partidelor de mică anvergură procedurală. Mai ales acum, când am intrat în linia dreaptă a prezidențialelor din anul 2000.

- Cum vedeți prezidențialele?

- Alegerile prezidențiale sunt un exercițiu intelectual foarte dificil. Noi, românii, nu avem măiestria americanilor de a-l scoate din mânecă pe candidatul la postul de preşedinte al SUA cu un an înainte de alegeri. Cine ştia de Carter înainte de campania lui electorală? Nimeni! Dar de Busch? Ca să nu mai vorbim de inimaginabila apariție a lui Bill Clinton ! Singurul de care se ştia înainte de alegeri a fost Nixon, care candidase deja la preşedinție contra lui Kennedy. În ce ne priveşte, noi, românii, intrăm în alegerile prezidențiale ca toți europenii, cu materialul uman cunoscut, privilegiindu-i pe cei despre care credem că vor place marilor puteri. Alegerile prezidențiale sunt singurul spațiu unde povestea cu „să-i moară capra vecinului" e contraproductivă. Dimpotrivă, să fim capabili să-i acordăm votul nostru aceluia pe care, înainte de alegeri, îl congratulam cu „să-i moară capra".

- Cum vedeți rezultatul alegerilor care se apropie?

- Nu le văd eu, se văd ele. Un lucru e clar: orice tentativă de întoarcere spre trecutul doctrinar este exclusă, ceea ce simplifică exercițiul prevederilor. Pentru a ieşi din marasmul economic în care ne aflăm, singura cale a electoratului nostru rămâne calea democrației.

- Şi candidații?

- Fiecare partid politic îşi va avea propriul sau candidat,

finala jucându-se în turul al doilea, ca în orice exercițiu electoral democratic. Evident, în al doilea tur calitatea seducției marilor formații politice asupra mișcărilor așa-zise de 3% își va spune cuvântul hotărâtor. Fără să fac pronosticuri hazardate, ca la trecuta Cupă a Lumii la rugby, în confruntarea finală eseul victoriei îl va marca fie candidatul PNȚCD-ului, Emil Constantinescu, fie al PD-ului, domnul Petre Roman care, în pofida sondajelor din ultimele luni, are o foarte mare cotă de popularitate.

- Cine credeți că va fi ales președinte în viitoarele alegeri?

- Nu sunt o Mafalda electorală ca să dau rezultatul exact al alegerilor prezidențiale din anul 2000. Dar, fără să pot numi cu certitudine pe viitorul președinte, sunt absolut convins că al doilea scrutin se va juca între PNȚCD și PD. Asta nu înseamnă că strategia celorlalte partide mamut este de neglijat. Mă gândesc în special la tactica PDSR-ului. Într-adevăr, ceea ce poate provoca o derută certă în exercițiul viitoarelor alegeri prezidențiale este noua poziție a partidului lui Ion Iliescu. Să nu uităm că în primăvara anului 1999 PDSR - ul înscria în programul său politic creșterea substanțială a numărului de hectare atribuite foștilor proprietari de pământ (50 de hectare, mai exact cum ceruse insistent și continuu PNȚCD-ul chiar de la începutul dezbaterilor privind problema agrară post-colhoznică) și restituirea proprietăților naționalizate sau confiscate de regimul comunist. Psihologic, noul program al partidului lui Ion Iliescu poate deruta electoratul fără să modifice - cred eu - componenta confruntării finale. Astea nu sunt decât ipoteze „de școală". Aportul partidelor mici poate modifica situația de pe tabla de șah a competiției electorale.

- O ultimă întrebare, al cărei spirit e rupt de contextul celor precedente: cum trăiește exilul nostru fenomenul

tentației de a reveni în patrie?

- Ca modalitate comportamentală, exilul - indiferent dacă este al nostru sau al altora - nu urmăreşte neapărat o întoarcere la surse, motivele acestei renunțări fiindmultiple. Exponenții lui, în marea lor majoritate, fac însă recurs la tradiție pentru a marca diferența dintre ei şi populația din țara de adopție. Această diferențiere se afirmă printr-un întreg arsenal de opțiuni, de manifestări ale obiceiurilor şi tradițiilor, printre care număr credința, preferințele culinare şi sărbătorile ca fiind cele mai vizibile. Evident, există un procentaj de exilați care, nefiind țintuiți locului de angajamente familiale sau profesionale, preferă să se întoarcă la surse şi să se restabilească pe pământul natal. Această posibilitate a alternativei, pe cât de redusă este în realizarea ei „de facto", tot pe atâta e de posibilă. Dar, cum spune un proverb francez: în ne fait pas ce qu'on veut, on fait ce qu'on peut. Mulțumesc.

1999, Paris

Mns. OCTAVIAN BÂRLEA

DE LA PATRIA INTERIOARĂ LA CEA CREŞTINĂ

Născut la 5 mai 1913 în comuna Mogoş, jud. Alba. A studiat la Deva, Abrud, Baia de Arieş, Alba Iulia, Academia din Blaj, lunându-şi bacalaureatul în 1930. A fost trimis la Colegiul ,De Propaganda Fide' din Roma, pentru românii de rit bizantin, unde şi-a luat doctoratul (1943). În paralel a studiat la Institutul Oriental Pontifical din Roma (doctoratul în 1945) şi la Facultatea de Istorie a Universității Gregoriene (licența în 1945). După absolvire s-a întors la Blaj, unde a fost lector al Academiei, fiind hirotonisit diacon de rit bizantin. După puțină vreme a fost chemat la Vatican ca membru al misiunii pentru refugiații din Germania şi Austria. Numit vicar general, a fost transferat la Paris ca vicepreşedinte al misiunii Catolice a Românilor din Franța, fiind şi rectorul Misiunii Catolice. În 1952 a căpătat funcția de prezentator al Radio Vatican. Acolo a întemeiat Societatea Academică Română, al cărei preşedinte a fost în perioada 1957 – 1977. În 1961 a căpătat titlul de cavaler al Ordinului de Malta. În perioada 1961 – 1975capelan pentru Germania. În perioada 1975 – 1978 a fost nunțiu apostolic în SUA, în care calitate a înființat Academia Româno-Americană şi publicația acesteia, „Românii în ştiința şi cultura occidentală". Din 1978 s-a întors în monsenior.În perioada 1955 – 1961 s-a aflat la Roma ca Germania, la München, unde se află şi în prezent. Este un bun apărător al cauzei româneşti şi a dat scrieri precum *De Confessione Ortodoxa* (1948), *Ex Historiae Romena. Ioanni Bob Episcopus Fagarasiensis* (1951), *Biserica Unită între cele două războaie mondiale* (1952), *Biserica română unită şi ecumenismul corifeilor Renaşterii culturale* (München, 1983), *Unirea românilor* - 1697 -1701 (München, 1990), *Unirea religioasă la porțile Moldovei şi Tării Româneşti în prima jumătate a secolului al XIX-lea* (München, 1986) ş.a. Editor al revistei „Perspective", în limba română, care apare la München.

- Ce semnificație acordați vizitei Papei la Bucureşti în 1999?

- E poate cea mai mare primire pe care am văzut-o din

partea unui popor majoritar necatolic pentru Sfântul Părinte. Putem să fim mândri de aceasta. Putem să avem şi oarecare încredere în viitorul nostru, dacă vom fi apreciaţi. Aşa cum trebuie să fie în astfel de situaţii.

- Are de câştigat România - ca deschidere spre Europa şi spre lume - din această vizită?

- Trebuie să fim uniţi, nu separaţi de lume. Sunt anumite chestiuni care se pot rezolva prin discuţii, dar cele două Biserici creştine trebuie să fie unite, nu separate. Asta trebuie să se întâmple în România.

- Vi se pare că politica externă românească merge şi ea în acelaşi sens al unirii între civilizaţii, culturi, opţiuni politice?

- Pe-ncetul se va merge în această direcţie. Însă trebuie aşteptat ca lucrurile să se schimbe oarecum. Trebuie ceva timp ca şi oamenii să-şi revadă principiile, să tragă concluziile acestor vremi şi să înţeleagă cum trebuie schimbate opţiunile pentru noua orientare pe care românii trebuie s-o aibă în viitor.

- Partidele politice româneşti - atât cele istorice, cât şi cele nou apărute după revoluţie - au şansa de a colabora în viitor pentru îndeplinirea acestor deziderate ale României?

- Totul depinde numai de români. Românii trebuie să facă lucrul acesta.

- Aţi observat tentative de apropiere de acest fel?

- Eu am avut impresia că toată România a fost pentru Sfântul Părinte şi toţi l-au aclamat şi au mers în drumul lui. Deci nu există din partea Superiorităţii vreo piedică. Trebuie numai ca românii să-şi revizuiască atitudinile din trecut şi să pună înainte ceea ce este necesar pentru viitor.

- Acum, la sfârşitul acestui mileniu şi începutul unuia nou, vă rog să transmiteţi un mesaj pentru ţara dumneavoastră. Unul de suflet.

- Să aibă multă încredere în ei înşişi, în apropierea Bisericii față de ei, în dragostea pe care o are Biserica față de oameni şi să aibă curaj. În rândul întâi, trebuie ca România să crească...

- Vă mulțumesc.

1999, Liège

AUGUSTIN BUZURA

TENTAȚIA SINTEZEI

Născut la 27 septembrie 1938 la Berința, jud. Maramureș. A studiat Medicina la Cluj. Redactor, apoi secretar general de redacție la revista „Tribuna". Prozator. Scrie romane de analiză a dilemelor morale: *Capul Bunei Speranțe* (1963), *Absenții* (1970, Premiul Uniunii Scriitorilor), *Fețele tăcerii* (1974, Premiul Uniunii Scriitorilor), *Orgolii* (1977, Premiul Academiei), *Vocile nopții* (1980, Premiul Uniunii Scriitorilor), *Refugii* (1984), *Drumul cenușii* (1988). Membru al Academiei Române (1992), președinte al Fundației Culturale Române (din 1990).

Invitat să moderez o emisiune numită *Impact cultural*, pe Canalul 1 al Televiziunii Naționale, în 1998, pe când director general adjunct era Cristian Țopescu, am realizat această emisiune-pilot, subintitulată *Ferestre spre lume*, care n-a mai apucat să fie văzută, deoarece Cristian Țopescu a fost înlocuit, iar noua conducere avea altă viziune despre rostul emisiunilor de cultură. În plus, Marian Papahagi și Liviu Petrescu au decedat între timp, deci valoarea textului lor este de mesaj. Cum problematica abordată continuă să fie una activă, reproduc textul ca atare.

- Fundația Culturală se ocupă, prin organizarea unor evenimente culturale, în principal de imaginea României în lume grație produselor sale spirituale. Cum vi se pare, în calitate de președinte al Fundației Culturale și de moderator al unei viitoare emisiuni despre starea culturii, că stau lucrurile la acest sfârșit de veac și de mileniu?

- Acest sfârșit de secol și de mileniu obligă la numeroase sinteze în toate domeniile. Ce să lăsăm în urmă, cu ce idei, fapte, sentimente intrăm în mileniul ce vine, ce merită afirmat, dus mai departe și, în ultimă instanță, cine suntem, de unde venim și care poate fi locul și rolul nostru în lume în secolul ce vine? Aceasta este miza. Există așadar câteva

lucruri fără de care nu ne putem gândi în liniște la viitor. În aceste momente, pretutindeni, în grade diferite, cultura este minimalizată, nedreptățită sau chiar sacrificată pe altarul unor interese trecătoare. De aceea, cu toată gravitatea și răspunderea, mi se pare obligatoriu să atragem atenția asupra relației dintre cultură, libertate și demnitate. Fără foarte multă cultură, libertatea și demnitatea riscă să devină amintiri. Atâta timp cât cultura, cercetarea, învățământul, sănătatea sunt neglijate, trecute într-un plan secundar, viitorul nației noastre este pus sub semnul întrebării. Cultura costă, e adevărat, dar prostia costă infinit mai mult. Faptul că la această oră numărul analfabeților depășește în România milionul, iar 70% dintre cei ce ne înconjoară nu au deschis nici măcar o carte după Revoluție, trebuie să ne alarmeze. După cum trebuie să ne alarmeze faptul că tipăriturile au scăzut cu 67%. Cui încredințăm viitorul acestei țări? Ce putem aștepta de la ziua de mâine, când, din diverse motive, cartea rămâne în afara preocupărilor marii majorități a semenilor noștri? Ne facem singuri și nesiliți de nimeni mai mult rău decât au reușit să ne facă dușmanii cei mai înverșunați. Cultura este antidotul primitivismului, agresivității mereu în creștere și care se alimentează din cele mai banale surse, a urii și a serializării oamenilor. O renaștere spirituală nu este numai necesară, ci și posibilă. Până acum însă cei mai mulți s-au specializat numai și numai în a descrie catastrofa în cele mai spectaculoase culori. De aproape un deceniu mereu alții sunt de vină. Lenea, indolența, deruta, taifasul au prins rădăcini. Marile cuvinte, marile idei care au coagulat națiunile în drumul lor prin istorie sunt tot mai frecvent persiflate, luate în derâdere, anulate de pe o poziție pe care numai culturală n-o putem numi. Nu vreau să critic lumea politică. Ea este expresia unei realități socio-culturale. Ei nu pot fi mai buni,

mai curați decât cei din mijlocul cărora provin. Iar lumea din care provin este trimisă treptat în noapte. Tocmai de aceea este bine să nu uităm că viitorul este o chestiune a tuturor. Toți răspundem şi toți suntem în grade diferite vinovați de lumea aceasta a noastră, insensibilă la ceea ce ar putea să ni se întâmple mâine, o lume preocupată numai de moment, o lume în derivă pândind mereu nimicul, efemerul. Salvarea se află numai şi numai în noi şi nu în afara noastră. Binele visat şi dorit țării depinde înainte de orice de umărul fiecăruia – mai slab sau mai puternic, mai sigur sau mai delicat. Este motivul pentru care mă aflu în fața acestei noi experiențe. Am evitat mult până să accept propunerea de a începe această emisiune despre câteva pericole care pândesc cultura, deci şi viitorul. Am ajuns, sunt conştient, la o vârstă la care eşti obligat să-ți drămuieşti cu infinită grijă timpul. Marile mele lupte nu se mai poartă în public, înaintea aparatelor de filmat, ci în singurătate, în fața hârtiei albe, cu inamicii dintotdeauna: necunoscutul şi nespusul. În acest ultim anotimp al vieții încerci ceea ce nu ți-a reuşit de când ai devenit conştient de rostul tău. Sunt de asemenea convins că noi reflexe nu mai pot fi dobândite. Ceea ce n-ai avut o viață: replică promptă, degajare, zâmbet plăcut, calm nu mai pot fi învățate nici chiar după lungi exerciții. Dar sunt adevăruri care, mai ales în acest fel, cu ajutorul camerelor de luat vederi, pot ajunge unde trebuie, pot fi auzite mai repede şi de către mai mulți oameni. Am ajuns cunosc destulă lume, să descopăr câteva din drumurile cele mai scurte spre ceea ce ne interesează ca oameni iubitori de cultură. Am simțit dintotdeauna pericolele şi, înainte de revoluție, zeci de ani, atât cât m-au ajutat forța şi inteligența, le-am contracarat cu orice risc. Pe de altă parte, am fost adesea criticat că mi-am abandonat numeroşii cititori de odinioară, că nu am ieşit ca altădată la bătaie. Nu a fost

aşa, m-am bătut cu alte arme şi cu inamici mai perfizi, dar trec peste asta şi încerc acum, în ciuda imensului inconfort de a mă şti în faţa camerelor de luat vederi, să restabilesc şi în acest fel legăturile vechi. Sunt câteva teme care ne dor. Sunt altele, numeroase, despre care se vorbeşte mult, dar se ştie puţin şi, în general, după ureche. Intelectualii au pierdut o dată pasul. Istoria i-a prins nepregătiţi. Azi, iarăşi, fac erori pentru care nimeni nu ne va putea ierta dacă nu ne vom grăbi să le corectăm. După cum există drumuri de mult bătătorite, pe care alţii circulă cu deplin succes. Totul este să le cunoaştem, să spunem deschis ce ne doare. Nimeni nu este deţinătorul adevărului, dar trebuie să spunem ceea ce credem. S-a murit pentru acest drept. Unele dureri, spaime, erori şi nelinişti le ştim noi. Altele, fireşte, le cunoaşteţi mult mai bine dumneavoastră. Scrieţi-ne. Vom încerca să învingem împreună, dar nu evitând confruntările. Trebuie să renunţăm măcar temporar la egoismul nostru pustiitor, să începem cu una dintre cele mai bătătorite teme: imaginea României în lume.

- Vă rog atunci să vă prezentaţi invitaţii şi să începeţi această primă dezbatere din cadrul emisiunii *Impact cultural.*

- Invitaţii mei sunt poetul, criticul şi profesorul Ion Pop, de la Universitatea Cluj. Are şi avantajul, în această discuţie, că a fost directorul Centrului Cultural Român din Paris. Poeziile şi studiile sale sunt foarte bine cunoscute. E suficient să amintim studiile despre suprarealism. Acelaşi lucru despre poetul, criticul, istoricul literar şi ziaristul Dinu Flămând, căruia i-a apărut recent o carte desemnată drept „cartea anului" la Târgul de carte de la Cluj, redactor la Radio France International, Paris. Ion Aurel Pop, profesor universitar la Universitatea din Cluj, autorul unor foarte solide studii de medievistică şi al unei *Istorii a României*, care va apare în curând în România şi în Statele Unite. Următorul

invitat este profesorul Liviu Petrescu, de la aceeaşi universitate, autorul unor foarte solide studii despre romanul românesc interbelic şi contemporan. Liviu Petrescu a fost director al Centrului Cultural din New York, Ioan Aurel Pop a fost de asemenea director al Centrului Cultural din New York. Amândoi au avantajul – sau dezavantajul – de a-şi fi dat demisia la timpul potrivit din aceste funcţii. Vom discuta şi despre acest capitol.

Imaginea României, după cum bine se cunoaşte, este un subiect foarte, foarte bătătorit. Un om normal ar spune: ce rost are să vorbiţi despre acest subiect, când e de-ajuns ca un călător convertit în favoarea României să se oprească pe Aeroportul Otopeni şi să vadă toaletele de pe aeroport, ca toată străduania noastră propagandistică să se încheie în acea clipă. E de-ajuns să vadă câinii, e de-ajuns să vadă străzile, e de-ajuns să vadă reacţia personalului românesc – nu neapărat din avioane, dar din magazine sau de la diverse chioşcuri – pentru ca toate încercările noastre să eşueze. Aş mai vrea de asemenea să adaug că, în spatele acestor lucruri foarte triste, ar mai fi şi diversele delegaţii care străbat străinătatea, care merg fără proiecte, care merg, văd şi se întorc promiţând că vor face ceva şi în realitate nu fac nimic. Deci sunt multe lucruri foarte triste. Dar trebuie să le spunem odată şi-odată. Nu vrem să supărăm pe nimeni, dar mult mai trist este că, nesupărând pe nimeni, supărăm ţara. Eu am susţinut întotdeauna că în spatele acestor întâmplări, acestor lucruri foarte triste, se află cultura, adică absenţa culturii. Fără cultură o ţară cum este România, situată în acest loc anume şi cu un trecut atât de marcat de epoca comunistă, nu poate să aibă un viitor foarte bun. Aş vrea să încep cu întrebări legate de Centrele Culturale. Pentru că mulţi susţin – şi aşa ar şi trebui să fie – că ele sunt focare ale culturii noastre în lume. Dar în

ce condiții? Ar trebui să discutăm cum sunt aceste Centre în momentul de față. Cum, ce sprijină, cum sunt în comparație cu alte Centre ale altor țări, cum sunt sprijiniți cei care le conduc, cum pot participa la diverse acțiuni făcute de celelalte Centre ale altor țări. Să începem prin a afla ce este Centrul, cum este? Aş vrea să-l întreb pe Ion Pop ce este Centrul Cultural de la Paris. Ce-ai putut face şi ce crezi c-ar trebui făcut?

Ion Pop Dacă nu pot spune ce este Centrul acum – deşi ştiu că e condus de oameni foarte serioşi – mă gândesc la poetul Horia Bădescu, aş putea însă să spun ce a vrut să fie, ce a putut să fie şi ce a fost Centrul Cultural în perioada când l-am condus eu, adică între 1990 şi 1993. Am trăit pe pielea mea proprie, ca să spun aşa, felul încă timid, încă stângaci – ca să nu spun chiar defectuos – în care s-a realizat sau, aş putea zice că la un moment dat nici n-a existat, un foarte coerent program în susținerea Centrului Cultural. Pentru că atunci s-a înființat, înainte era doar o bibliotecă. Aş reveni o clipă doar asupra ideii că, din pricina tuturor acestor imagini şocante referitoare la România, ar trebui să se producă un reviriment, o reconstrucție a imaginii culturale, a imaginii spirituale a țării, fiindcă dincolo de orice slogan, dincolo de orice propagandă este realitatea care rămâne cu adevărat şi care se imprimă – sau nu se imprimă, dacă este rău transmisă în conştiința celor care sunt interesați de ea. Pentru aceasta cred că este nevoie de o politică culturală. Sigur că aici există o dificultate. Ani de zile, decenii la rând, în regimul comunist, s-a vorbit despre propagandă. Era o propagandă supusă ideologiei – o ştim foarte bine – o propagandă care deforma foarte mult, care ideologiza, încât şocul față de realitățile locale era adeseori prea mare şi nu permitea promovarea realității. Dar chiar dacă schimbăm cuvântul propagandă prin politică culturală,

obiectivul rămâne la fel de necesar.

Un Centru Cultural precum cel parizian, pentru că atunci a demarat, l-am văzut ca pe un focar de cultură românească. Credeam şi cred – vă daţi seama – în raportul care există între tradiţiile culturale comune şi asupra cărora orice program trebuie mai întâi să se articuleze. De asemenea, Centrul este un loc spre care să se dirijeze cele mai importante filoane ale vieţii spirituale a României, fie că este vorba de literatură, de artele plastice, de filosofie, chiar de politică – de ce nu – în prezentarea tradiţiilor de organizare politică, a istoriei României şi chiar a geografiei, deci un program care să dea o imagine coerentă a României. Ce s-a întâmplat? Sigur că au fost şi condiţiile de imediat după '89, cu extrem de mari dificultăţi. A trebuit să rămân singur o bună bucată de vreme, fără nici un funcţionar alături. Dotarea tehnică era inexistentă. Trebuia făcut totul, expediate invitaţiile, bătute la maşină chiar de director. Deşi aveam o secretară, nu aveam calculator. Totul era de construit. Era de construit un program. De notat însă că primul lucru de care se izbeşte un funcţionar cultural este dotarea tehnică a Centrului, susţinerea financiară a programelor.

Augustin Buzura Centrele Culturale dispun de un buget propriu spre a-şi planifica activitatea?

Ion Pop Nu. Ceream bani de fiecare dată, pentru expoziţii, asigurări de obiecte de artă. Făceam intervenţii la Ministerul Culturii, la Ministerul de Externe. Dacă venea de pildă un conferenţiar, până şi problema de a-l invita la un restaurant – fiindcă nu se plăteau conferinţele – şi asta este o chestiune spre a cointeresa oamenii – era o mare problemă. Nu vorbesc de celelalte chestiuni legate de protocol, care se reduceau la aproape nimic. Şi făceam comparaţie cu Centrul Cultural Polonez, unde – de exemplu

– eu am fost invitat, tratat cum se cuvine şi imediat s-a decontat totul, foarte discret, în vreme ce la noi nu se făcea nimic. Ba chiar, la un moment dat, un important demnitar politic în vizită la Centrul Cultural, a spus fraza foarte prozaică şi un pic şocantă pentru mine: „la urma urmei, aveți un salariu destul de mare şi puteți să plătiți din buzunar asemenea lucruri." Desigur că salariul nostru era chiar foarte mic în raport cu alte salarii şi chiar modul acesta de a gândi mi se părea nefericit. Dar problema cred că ar mai trebui pusă şi sub alt unghi.

Augustin Buzura Aş vrea să aflăm ce spun şi alți foşti directori. Liviu Petrescu, ai fost, imediat după revoluție, directorul Centrului Cultural din New York.

Liviu Petrescu Am avut o situație mai privilegiată, fiindcă, în 1992, misiunea mea la New York a coincis cu înființarea Centrului Cultural Român. Şi pentru că este vorba de un eveniment istoric, să facem totuşi câteva precizări. Aceste Centre Culturale au apărut după Revoluție. Înainte erau reprezentanțe culturale, însă nu se ridicau la rangul de Centre Culturale Româneşti. Exista de pildă la New York o bibliotecă românească înființată în 1971, dar nu era un Centru Cultural Român. Tot astfel, exista Accademia di Romania de la Roma, care desfăşura activități culturale, dar nu în parametrii celor desfăşurate de un Centru Cultural. Vreau să subliniez aici meritul pe care l-au avut câteva instituții şi câteva personalități în înființarea acestor Centre Culturale Româneşti. Ele au luat naştere sub patronajul câtorva instituții: deci sub patronajul Ministerului de Externe. Cel care a elaborat acest program referitor la nişte Centre Culturale Româneşti în străinătate, din Ministerul de Externe, a fost regretatul secretar de stat Adrian Dohotaru. Acelaşi lucru, deci o altă instituție care patrona şi patronează în continuare Centrele Culturale este Fundația Culturală

Română, al cărei preşedinte, Augustin Buzura, este de faţă şi a avut, alături de Adrian Dohotaru, un rol hotărâtor în formularea acestui program şi în desemnarea personalităţilor chemate să le conducă. De asemenea e vorba despre Ministerul Culturii, care a avut deschidere şi receptivitate pentru nevoile Centrelor Culturale, însă nu a fost un actor de primă mărime în această chestiune. De asemenea trebuie menţionată şi Academia Română. Sunt cele patru structuri, cele patru organisme care controlează şi administrează Centrele Culturale Româneşti. Acum, ceea ce vreau să spun este că, dintre patronii spirituali ai Centrelor, aceste două nume ţin să le aduc în atenţie şi să subliniez meritele lor: secretarul de Stat, regretatul Adrian Dohotaru şi preşedintele Augustin Buzura, aici de faţă.

Augustin Buzura Eu am putut face foarte, foarte puţin, pentru că dotarea şi bugetul Fundaţiei erau minime.

Liviu Petrescu Din acest puţin eu personal am simţit ajutorul Fundaţiei foarte mult. Şi logistic şi în alte feluri. Ceea ce spuneaţi mai devreme este o idee generoasă: într-adevăr, România trebuie recomandată în primul rând prin forţa ei de creativitate, prin intelectualitatea ei. Şi în această idee au şi fost întemeiate Centrele Culturale. Dar ele toate au activat şi activează în condiţii într-adevăr eroice. Absolut eroice. Nu pot să vorbesc în numele Centrului Cultural de la Paris, colegul meu Pop cunoaşte situaţia mult mai bine, nu pot să vorbesc în numele Centrelor Culturale din Italia – sunt două, la Roma şi la Veneţia – nu ştiu bine care este situaţia la Budapesta, mai avem un Centru la Chişinău.

Augustin Buzura La Chişinău nu.

Ion Pop La Viena.

Liviu Petrescu Da. Deci voi vorbi în special despre ceea ce cunosc bine, despre Centrul Cultural de la New York.

Augustin Buzura Despre ceea ce s-a putut face. Iar cê-ar trebui să se facă este un alt capitol, care ne interesează chiar pe toți.

Liviu Petrescu Intervenția mea este mult mai substanțială la capitolul ce nu s-a putut face, pentru că ideile şi proiectele erau generoase şi la nivelul acestui program. Am spus că Centrul s-a dezvoltat dintr-un germen care a fost Biblioteca Română de la New York. Un Centru Cultural trebuia să fie altceva decât o simplă bibliotecă. Pentru că un Centru Cultural dezvoltă un evantai de programe mult mai larg decât o bibliotecă. Nu are intenția doar să pună la dispoziția doritorilor informație şi carte românească. E vorba de a iniția un program muzical de pildă, de a iniția un program de arte vizuale, de a iniția un program de conferințe, de mese rotunde, de dezbateri pe probleme literare, muzicale etc. Pentru asta e nevoie să se asigure condiții materiale minimale. Când am ajuns la New York obținusem, cu ajutorul secretarului de stat Dohotaru, dotări suplimentare pentru Centrul Cultural în valoare de 800 de dolari. Deci pe această investiție s-a bazat activitatea Centrului Cultural de la New York ani de zile. Care în decursul timpului s-a şi devalorizat. Să vă spun ce s-a întâmplat: de pildă la Centrul din New York aveam un pian de concert. Nu poți dezvolta programe muzicale fără instrumente bune. Dar acesta era o ruină. Nici un artist care se respectă n-ar fi pus mâna pe acea claviatură răguşită şi dogită. Era exclus lucrul acesta. Soluția pe care am găsit-o şi la care m-a ajutat foarte mult domnul Dohotaru, a fost să închiriem un pian Yamaha la care artiştii mari au acceptat să concerteze, să dea recitaluri. Şi vreme de un an de zile am putut desfăşura programe muzicale. După un an de zile n-au mai fost bani care să ni se aloce pentru închirierea pianului. Ei, de-aici înainte nu s-au mai putut desfăşura

programe muzicale. Eforturile colegului Ioan Aurel Pop au fost eroice şi numai dânsul ştie ce acrobaţii a trebuit să facă pentru a asigura continuitatea unui program muzical. Fără pian şi fără sală de concert – pentru că sala în care aveau loc recitalurile noastre nu era sală de concert, nu se mai putea face nimic. Apoi, sigur că nu se poate concepe activitatea unui Centru Cultural fără o sală de expoziţii cu program de arte vizuale. Ei, tot datorită intervenţiei domnului Dohotaru, am obţinut o sală de expoziţii la parterul clădirii misiunii Naţiunilor Unite. De fapt nu era o sală, erau două săli de expoziţie convenabile. Aveau intrare din stradă, era Bulevardul Avenida a III-a. Era locul cel mai potrivit pentru a prezenta expoziţii. Asta a durat un an de zile. Colegul Ioan Pop a trebuit să înghită şi acest dezastru: am pierdut sala de expoziţii. Ce program de arte vizuale mai poate fi desfăşurat?

Ioan Aurel Pop Eu am moştenit situaţia pe care – în linii mari – domnul profesor Petrescu a relevat-o. Am ajuns la un an după domnia sa. Şi asta-i o problemă: România, când face politica asta culturală cvasi-inexistentă, nu asigură nici continuitate firească, fizică a directorilor de Centre Culturale. După plecarea lui Vasile Puşcaş a fost şi-atunci un *răstimp* destul de lung, de câteva luni, dacă nu chiar un an, după plecarea profesorului Petrescu a mai fost un an fără director. Când am venit eu, pianul Yamaha nu mai era demult. Era acelaşi pian dezacordat, drept pentru care am făcut rapoarte la minister să închiriez sau să cumpăr un pian – şi achiziţia unui pian era mai ieftină decât chiria, până la urmă – iar în legătură cu sala de expoziţii m-am trezit cu pictorul Apostu de la Cluj, de la Academia de Arte Vizuale, cu o expoziţie foarte frumoasă, legată de mânăstirile din nordul Moldovei, peisaje. Şi la două săptămâni după venirea mea acolo pictorul a trebuit să expună în sala de sus, care

era şi sală de concerte, şi sală de conferințe, şi sală de expoziții. Pentru că, cele două săli de la parterul clădirii, care erau amenajate pentru a fi expoziții, erau închise şi s-au transformat până la urmă în sală de recepție a Consulatului şi a acelor oaspeți care veneau să discute *business* şi aveau nevoie să stea la o cafea, deşi spații pentru acest lucru existau destule în acea clădire care avea şaisprezece etaje.

Augustin Buzura Dar care au fost argumentele?

Ioan Aurel Pop Puerile: că sălile sunt expuse unor acte teroriste şi că de la intrarea de pe III—th Avenue ne putem trezi cu surprize din partea unor persoane neavenite, care ar putea provoca pagube lucrărilor expuse.

Augustin Buzura Un funcționar spunea: ce bine-ar fi fost să fie un act terorist, pentru că aşa s-ar fi văzut ce valori sunt în țara aceea!

Ioan Aurel Pop Exact! Culmea ironiei a fost când s-au pus perdele la geamuri.La New York lumea ştie că geamurile nu au perdele, nu există asemenea accesorii, mai ales că ferestrele, care dădeau spre Avenida a III-a, erau special concepute pentru reclamă. Şi am făcut propunerea ca, dacă nu mai facem expoziții, măcar să punem patru televizoare unul peste altul şi să proiectăm cvasi-permanent imagini din Delta Dunării, din norul Moldovei, din Maramureş, de unde voiam. Fiindcă lumea trece şi vede. Mi s-a spus că e scump şi că nu merită. Şi atunci s-au pus perdele. N-am înțeles de ce să nu fi făcut şi noi ca la Centrul Cultural al Columbiei şi altor țări din America Latină, unde televizoarele existau şi funcționau impecabil.

Augustin Buzura Acum s-a repus sala în circuit.

Ioan Aurel Pop Sper, fiindcă era un lucru impecabil. Pe urmă, altă problemă legată de Centrele Culturale şi de valorificarea culturii româneşti – fiindcă eu le văd ca pe nişte Românii în miniatură – este problema plasării lor în

clădiri improprii. Domnul profesor Pop s-a lovit la Paris de această chestiune şi ştiu că discutam la o vreme despre Centrul Cultural de la New York că este aşezat în acea clădire de şaisprezece etaje care găzduieşte de fapt misiunea română de pe lângă Naţiunile Unite, Consulatul General al României, pe vremea aceea şi Misiunea Republicii Moldova la Naţiunile Unite – nu ştiu care-i situaţia azi – şi Centrul Cultural Român. Acesta din urmă era deci înghesuit într-o clădire cu alte funcţionalităţi decât cultura. Într-o clădire în care administraţia nu aparţinea Centrului Cultural. De pildă, dacă am invitat un om de cultură şi actor de talia lui Ion Caramitru pentru o seară Eminescu, a trebuit să mă zbat ca să obţin cazare, fiindcă nu administram clădirea şi nu aveam – vă repet – nici măcar camere rezervate pentru oaspeţii culturali.

Ion Pop Numai o clipă. Aş vrea să intervin. Spunea Ioan Aurel Pop că n-avea spaţii. Vreau să spun că noi aveam ambiţii foarte mari în epocă. Adică voiam să achiziţionăm un Centru, am căutat chiar în cartierul Marais, am găsit un loc splendid, costa vreo treizeci de milioane de franci, nu s-a putut, au intervenit tot felul de probleme... Dar vreau să vorbesc despre altceva. Centrul Cultural din Paris era - şi este - aşezat în clădirea Ambasadei Române, cu un fel de intrare separată în partea administrativă a Ambasadei. Ori acest lucru este nepotrivit din mai multe pricini: le-a sugerat şi colegul nostru, dar mai este o chestiune – cel puţin la Paris – o anumită sensibilitate a emigraţiei româneşti – şi, de fapt, nu numai a emigraţiei, a publicului larg faţă de subordonarea Centrului Cultural unei Ambasade. Pentru emigraţie, care la Paris e foarte mare, date fiind şi mişcările politice şi tot ce s-a întâmplat la noi, acest lucru suna foarte rău şi foarte multă lume, din această cauză, a evitat să vină la Centrul Cultural. Doar – aşa cum spunea Liviu Petrescu

– pentru că existau un anumit program şi o anumită deschidere din partea Ministerului de Externe, a Fundaţiei Culturale, cei care au venit la Centrul Cultural din Paris s-au lămurit că atmosfera era foarte deschisă, se discuta absolut orice. Dar această reţinere continuă să existe de pe vremea lui Ceauşescu, pentru că emigraţia a fost urmărită, intimidată, dezbinată şi aşa mai departe. Dar şi-n noile condiţii - tot ambigui, cu mineriade, cu toate frământările care au avut loc - s-a perpetuat, din păcate, această situaţie. Deci o chestiune fundamentală pe care trebuie s-o subliniem aici – şi pun şi eu acest accent – este încercarea, chiar cu un preţ destul de serios, cu un cost financiar important, încercarea de a ieşi din aceste spaţii care sunt destinate altorscopuri – administrative, de ambasadă, de relaţii diplomatice – încercarea deci de a crea un spaţiu aparte pentru Centrele Culturale, unde într-adevăr să se poată desfăşura o activitate care să nu fie numai programatic liberă, ci liberă cu adevărat. Asta este foarte important pentru a crea acea imagine a României ca o ţară deschisă, ca o ţară unde cultura funcţionează, unde ideile circulă şi în care nu există nici o cale de obstrucţionare a exprimării gândului.

Liviu Petrescu Acum tot despre Centrul Cultural de la New York, despre care pot vorbi în cunoştinţă de cauză. Cred că acolo s-a făcut o greşeală. Să vă explic despre ce este vorba: Centrul Cultural de la New York a fost înfiinţat în 1992 în urma unei înţelegeri între Guvernul Statelor Unite şi Guvernul României. Înţelegerea era de reciprocitate: deci la Bucureşti a luat fiinţă Centrul Cultural American, iar la New York Centrul Cultural Român. Era vorba deci de o reciprocitate desăvârşită, perfectă între cele două reprezentanţe. In cursul mandatului meu s-a întâmplat însă ceva ce-am înţeles destul de greu, dar care cred că a provocat anumite neajunsuri imaginii Centrului însuşi. Nu

vreau să aduc acuzații cuiva anume, însă în perioada aceea ambasadorul României în Statele Unite era Aurel Dragoş Munteanu. Dânsul a acceptat ceva – ori a propus chiar el. Despre ce este vorba: Centrul Cultural Român din New York practic a decăzut din drepturile lui de a fi independent. Conform inițiativei ori hotărârii lui Aurel Dragoş Munteanu a devenit o secție a Consulatului General al României.

Augustin Buzura Nu ştiu dacă mai este aşa.

Ion Aurel Pop N-am auzit să se fi schimbat ceva. Şi problema practică era de arondare teritorială. Pentru că acest Consulat General al României – ținând seama de faptul că mai există unul la Los Angeles, care are arondate nouă state de pe Coasta de Est - practic nu poate acționa cultural în aceste nouă state. Dacă voiam să fac o acțiune în Midle West, la Bloomington sau la Columbus-Ohio, ori într-un alt stat unde ştiam că este interes pentru România şi sunt nuclee de studenți care învață despre România o mulțime de lucruri, practic n-aveam voie să mă duc.

Dinu Flămând Eu insist însă că e nevoie şi de bani.

Augustin Buzura Dar până să ajungem la bani, aş vrea să mai precizăm nişte lucruri. Aş vrea să se cunoască foarte bine de ce am adus în discuție aceste Centre, cine le frecventează şi ce fel de relații se pot stabili cu alte centre, ale altor țări. Pentru că, din câte-mi dau seama, nu poți propaga o cultură foarte serios, dacă n-o faci în colaborare cu cineva, nu poți impune nimic dacă nu colaborezi cu o personalitate. Deci să începem prin a spune cine frecventează aceste Centre Culturale şi, probabil, cine ar trebui să le frecventeze.

Ion Aurel Pop V-aş răspunde la această întrebare foarte precisă: cine vine la Centrele Culturale cu această subordonare şi, mai ales, cu această amplasare a Centrelor în clădirile diplomatice ale statului român şi mai ales în

clădirile Ambasadelor? La multe activități vin persoane de vârsta a treia care, din varii motive, nu se pot deplasa – unele financiare – în țară, fiindcă altminteri e liber, şi care sunt dornice să vadă un moment folcloric, să asculte ceva frumos despre țară, nu neapărat cultură, şi eu consider că prin aceasta scopul Centrelor nu este deloc atins. Deci câtă vreme se rămâne la acest lucru, şi nu la un program bine articulat de către aceste instituții din țară care au rosturi culturale, Centrele, unele dintre ele, se transformă în cluburi ale unora dintre români. Oameni de mare anvergură, străini de mare anvergură care fac cultura în țara respectivă, nu-ți vin dacă nu e organizat totul cum ar trebui. E vorba de o dublă coordonată, după părerea mea, în activitatea noastră, şi cred că e valabil lucrul acesta şi la Veneția, şi la Roma sau la Viena. Chestiunea e că directorii Centrelor Culturale şi personalul care lucra în aceste Centre trebuiau să aibă în atenție deodată această muncă migăloasă şi delicată cu emigrația – pentru că emigrația a fost atâtea zeci de ani nu numai neglijată, dar s-au creat în cadrul ei acele curente de opinie (datorită unor interese pe care le-au urmărit anumite instituții ale statului comunist român) şi ne-am trezit cu o emigrație care ura o acțiune culturală bine făcută pentru că era făcută într-o instituție care aparținea unui stat român care nu-şi schimbase fața, din punctul lor de vedre, cu toate eforturile făcute de oamenii aceştia care s-au străduit. Eu n-aş neglija munca asta cu emigrația, care este fundamentală şi pe care unii au considerat-o activitatea lor de bază şi cam atât. O altă coordonată care ar trebui să ne stea în atenție ar fi ieşirea în lumea franceză, în lumea americană, în lumea italiană. E cel puțin la fel de importantă, fiindcă un Centru Cultural Român care acționează şi lucrează doar pentru românii din emigrație, nu-şi îndeplineşte ecât o parte din rol.

Ion Pop Se pare că Dinu Flămând poate vorbi din interior, că ştie anumite lucruri.

Dinu Flămând Eu cred că trebuie pusă şi problema ambiguităţii statutului Centrului Cultural. După părerea mea, un Centru Cultural Românesc nu este un club pentru vârsta a treia, care adună mai multe generaţii ale diasporei. Românii caretrăiesc înstrăinătate se informează pe toate căile şi nu aşteaptă crearea unui Centru Cultural. Un Centru Cultural exprimă – efectiv – radiografia culturală a ţării respective. Are sarcina să aibă o politică de ofensivă culturală, care să fie susţinută din spate de o politică financiară în consecinţă. Un Centru Cultural este în primul rând imaginea pe care vrea să şi-o creeze o ţară în altă ţară. Şi deci are tot interesul să dea ce este mai bun – în cultură în primul rând, şi în al doilea rând, şi în al treilea rând tot în cultură, pentru că este investiţia poate cea mai trainică, dar care presupune o investiţie de lungă durată. Iată, am asistat la instalarea lui Ion Pop la Paris la Centrul Cultural, pe care l-a creat din nimic. Am asistat şi la stupoarea românilor de-acolo când au văzut că el a fost retras în momentul când abia începuse să întemeieze ceva. Nu este foarte simplu. Chiar în Franţa, care ni se pare nouă că este o ţară foarte bine cunoscută aici. Nu este deloc simplu să intri în contact cu oameni de calitate din ţara respectivă, cu mijloace mass media, cu lumea editorială, cu tot ce înseamnă cultura ţării respective. Să reuşeşti să fii acceptat, în fond asta este o muncă foarte dificilă. Pentru aşa ceva ai nevoie de oameni cu o mare capacitate multiculturală, cum este Ion Pop. Dar dacă un director de Centru Cultural este asimilat ca libertate de mişcare unui ambasador de gradul doi sau trei din Ministerul de Externe, care trebuie rotit pentru că aşa e tradiţia serviciilor de acolo, nu cumva să se îmburghezească, asta e total

neproductiv, fiindcă el are o cursă lungă de făcut, trebuie să se facă bine cunoscut în mediul în care intră. Mai este şi un alt aspect al acestei munci: trebuie să te faci cunoscut ca să devii credibil, să impui valori. Chiar dacă ai zece autori geniali în toate manualele țării tale, acolo asta nu spune nimic nimănui. O editură din Occident, din Franța, nu se simte obligată să-l publice pe Eminescu numai pentru că în România este poetul național. Eminescu trebuie impus de un director de Centru Cultural, care eventual să vină cu o traducere plauzibilă, astfel încât să intereseze o editură de-acolo care să-l propună unui cititor neavizat, pe care să-l cucerească. Deci am sentimentul că, în ce priveşte munca în Centrele Culturale, trebuie privite de la bază strategia şi statutul lor. Şi cu regret o spun, în Franța Centrul Cultural are într-adevăr statut de anexă a Ambasadei, mai ales prin aşezarea, prin situația destul de jenantă în care se află. S-ar putea construi o clădire chiar în curtea Ambasadei, este o curte superbă, dar s-ar putea cumpăra o clădire. Centrul Cultural Maghiar este într-una din cele mai superbe clădiri de pe rue Cauchy. Centrul Cultural al Poloniei, o țară care nu are un potențial economic cu mult mai mare decât al nostru, e separat de Ambasadă. Astfel se văd țările care cred într-o investiție culturală sau numai încearcă să se prefacă şi să acopere un sector. De altfel, Franța interesează orice regim din România, a interesat şi vechiul regim, pentru că nu poți ignora Parisul. Atunci ar fi la mintea oricui să-şi pună problema continuității. Cultura română s-a instalat la Paris pe vremea când nu existau Centre Culturale. Dar asta nu înseamnă că Centrul Cultural nu trebuie să încerce să lege noile generații de o tradiție existentă. Literatura română şi-a croit în literele franceze – har Domnului – o cale destul de largă. N-aş zice că este chiar regală, dar este vizibilă şi din satelit. Or ca să continue, să existe cărțile

scriitorilor de astăzi în librăriile franceze, trebuie făcută o politică editorială inteligentă. Cărțile tipărite în franceză în România au prea puține şanse să fie receptate în Franța pentru că este un sistem de difuzare şi mai perfid şi poate şi mai greoi decât cel din România. Dar am văzut că alte țări au avut idei strălucite. Am văzut un editor portughez care s-a instalat la Paris şi nu s-a gândit să propună un ghetou de cultură portugheză în colecții speciale, ci a creat o editură pur şi simplu, în care a publicat portughezi, rând pe rând, şi francezi şi pe oricare alții. Deci a devenit un editor de sine stătător, cu un plan de impunere a literaturii portugheze, dar nu numai. Cred că în felul acesta ar trebui să se gândească şi autoritățile româneşti să înființeze efectiv o editură românească – sau cu profil românesc – capabilă să intre pe sistemul de difuzare al cărților franțuzeşti şi care să fie încredințată unui om cu știința trecerii dintr-o cultură în alta. O cultură n-o impui, se impune.

Ion Pop Chiar când e vorba de colaborări, pentru că în multe cazuri editurile româneşti vor trebui să colaboreze cu cele franceze, şi tot ar fi bine să se facă ceva. Şi o librărie ar fi bună, cum au polonezii, cum au maghiarii şi alții. Dinu Flămând are dreptate să spună că editarea – sau coeditarea – trebuie făcută cu edituri importante, care contează în peisajul editorial francez. Nu e tot una dacă publici la o editură obscură, pe care nimeni n-o ia în seamă, sau dacă publici la Gallimard, la Seuil, la „Autre Sud".

Augustin Buzura Dar aportul financiar e substanțial.

Ion Pop Sigur că da. Apoi, fiindcă vorbim de Centrele Culturale, eu cred că persoana care merge să conducă un Centru Cultural trebuie să ştie în ce cultură intră, trebuie să aibă sensibilitate față de posibilitățile de receptare a unui anumit tip de fenomen cultural, de anumite calități ale ideilor care se emit într-un spațiu cultural. Pentru că nu orice şi

oricând cade pe un sol fertil în Franța să zicem, sau în altă țară. Sunt anumite mode, sunt anumite centre de interes provocate de mai știu eu ce. Pentru Franța de pildă, la un moment dat, a fost literatura *fin de siècle*. Acum de pildă face valuri *Cartea neagră a comunismului*.

Sunt momente pe care noi ar trebui să le știm exploata și editorial, însă angajându-ne în relație cu editori importanți. Aș zice că directorii Centrelor Culturale și toți cei care funcționează în ele ar trebui să uite total exemplul rău al multora dintre funcționarii culturali de dinainte, dar din păcate și de astăzi, care se retrag ca într-o cochilie și de fapt retrag astfel cultura unei țări. Au un fel de timiditate ciudată, suspectă în fața comunicării cu ceilalți. Nu trebuie să ne mai retragem, nu trebuie să refuzăm contactul. Dimpotrivă. Trebuie să fim agresivi, să ne introducem, să ne lansăm, să ne facem relații, să discutăm cu editorii, cu autorii, să avem într-adevăr acea deschidere pusă în practică. Pentru că altminteri degeaba scriem sloganuri pe toate gardurile.

Liviu Petrescu Înainte de a răspunde aș vrea să revin puțin la o idee în urmă, la comentariul pe care l-a făcut colegul meu Pop. N-aș vrea ca acei care ne urmăresc să rămână cu impresia că Centrele Culturale au fost conduse – unele dintre ele – de oameni nepotriviți. Au fost asemenea critici care s-au auzit în România, și la Externe, și la alte ministere. Eu spun așa: că aceia care au fost până acum aleși - și-n alegerea lor, iarăși, cuvântul hotărâtor l-au avut Dohotaru și Augustin Buzura și Laurențiu Ulici pentru atașații culturali, eu cred că au ales bine, făcând abstracție de persoanele de față, unde au ales foarte rău. Dovadă stau ecourile pe care activitatea lor le-a avut în media țării respective: la televiziune, la radio, peste tot. Sunt ecouri foarte bune. Acum, întorcându-ne la ce ne propunea academicianul Augustin Buzura să luăm în discuție, cred

că Centrele Culturale ar trebui să-şi dirijeze atenţia nu numai, sigur, spre personalităţi care sunt factori de influenţă foarte puternici, dar şi spre anumite structuri instituţionale care pot să dezvolte preocupări şi teme de studiu româneşti. Or, rămânând în aceeaşi sferă a culturii americane şi a spaţiului american, unde eram împreună cu colegul Ioan Aurel Pop, dânsul avea mai multe de spus decât mine, noi am fost extrem de bucuroşi că am putut să stabilim relaţii cu instituţii ştiinţifice, şi culturale, şi artistice americane care şi-au propus să promoveze studii româneşti. Este în primul rând Society for Romanian Studies. Profesorul Ioan Aurel Pop a participat – ori chiar ai organizat?

Ioan Aurel Pop Am organizat.

Liviu Petrescu A organizat un Congres de studii româneşti la care şi-a adus o contribuţie hotărâtoare acest organism. E foarte important, este un element de colaborare care trebuie să devină statornic. Apoi este ARA, Academia Româno-Americană. Este foarte impor- tantă. Şi mai este, de asemenea, o societate artistică din Statele Unite. Nu numai că a avut o receptivitate deosebită faţă de noi, dar a colaborat substanţial cu programele noastre. Este vorba de Societatea „George Enescu" din Statele Unite, care este condusă de Yehudi Menuhin, care-l are preşedinte executiv mi se pare pe Sergiu Comissiona, care este o mare figură, şi care are în Comitetul Director pe această minunată muziciană care este doamna Lorry Wallfisch. Societatea aceasta cons tituie un cap de pod pentru cultura românească în Statele Unite. Cred că trebuie detectate, depistate aceste structuri instituţionale care pot să promoveze, dincolo de persoanele care se perindă acolo, cultura românească.

Augustin Buzura Sigur că nu s-au putut continua aceste activităţi decât cu intermitenţe şi cu mari dificultăţi. M-ar interesa cine participa la reuniunile Centrelor Culturale? Cine erau cei prezenţi?

Ion Pop O clipă. E-adevărat ce spunea Liviu Petrescu. Eu m-am exprimat nu în sensul de a blama anumite treceri de la Ministerul Culturii la Ministerul de Externe sau altfel. Pe vremuri, pe vremea inaugurării Centrului din Paris şi a altora, era în chestiune şi rămasă nerezolvată totuşi, o colaborare, un triunghi: Fundația Culturală, Ministerul Culturii, Academia Română. Ei, deci un nucleu pe care să se articuleze, foarte închegat şi cu o politică culturală închegată. Era o chestiune de convieţuire foarte paşnică şi de comunicare serioasă între ele. Eu nu mă pricep deloc la asemenea lucruri legate de structuri, dar rămâne încă de decis ceva în acest sens.

Augustin Buzura Mă interesează un lucru: lumea să cunoască situația reală, de la fața locului, a Centrelor, şi pentru a şti ce este necesar, dar şi pentru a gândi un proiect cultural pentru țara aceasta.

Liviu Petrescu Judecând la rece, cred că am pierdut momentul. În momentul inaugural se puteau obține bani, se puteau face eforturi şi logistice şi de altă natură. Nu cred că de- acum înainte mai putem spera la eforturi de genul ăsta. Anii '92 – '93, când au luat ființă aceste centre au fost ani foarte buni.

Ion Pop Eu eram pe unul din terenurile cel mai sensibile şi mă refer în primul rând la colaborarea cu Institutul Maghiar din Paris. Am avut acest curaj şi nu-mi pare rău. A fost o colaborare interesantă cu domnul director, de altminteri profesor de limba franceză la Universitatea din Pécs. Am avut, după cum preşedintele Augustin Buzura ştie, acea întâlnire destul de dificilă între istoricii români şi istoricii maghiari. Ne-am cunoscut, ne-am frecventat, am participat şi unii şi alții la manifestări. Dar cum a fost cazul cu istoricii, chestiunea delicată era că românii au avut argumente destul de solide în discuție, dar n-au avut cărțile pe masă, ca să

spun aşa. În timp ce maghiarii au venit cu volume splendid tipărite şi în limbi de circulaţie, noi am venit cu o broşură. Deci ne întoarcem la problema colaborării reale cu edituri, a lansării unor cărţi serioase şi aşa mai departe.

Augustin Buzura Este vorba de *Istoria Transilvaniei* făcută de Academia Maghiară.

Ion Pop *Istoria Transilvaniei*, sigur că da. O istorie care e discutabilă, a fost discutată. Era probabil bine să fi avut şi noi atunci aşa ceva. Acum poate că lucrurile s-au mai echilibrat, Ioan Aurel Pop ştie mai bine, dar sunt încă foarte multe de făcut. Să vă dau exemplul tot al Centrului Maghiar. Au avut o întâlnire splendidă cu editura José Corti, unde a fost lansat un mare, dar necunoscut încă scriitor de-al lor, Szentkuty, oarecum de avangardă. Şi lansat la Corti, atenţie, una din editurile cele mai prestigioase din Franţa, invitându-se editori şi discutându-se serios. Au făcut expoziţii de asemenea. Niciodată n-am avut senzaţia că e făcut ceva la limita finanţelor. Totul părea generos, bine aşezat pe temelii şi materiale, pentru că spiritul, vai, nu poate trăi fără materie.

Dinu Flămând Îmi amintesc că centenarul lui Tristan Tzara a fost organizat de Academia Franceză. Sala a fost plină, a fost o zi întreagă, a fost un colocviu extraordinar, dar nu numai despre centenarul lui Tristan Tzara, ci şi pe alte teme. În momentul când Centrul Cultural solicită sprijinul unor instituţii mari şi prestigioase, cum este Academia Franceză, şi când îl obţine, dintr-odată se vede tot ce face. Tot, tot ceea ce face. Dar există un paradox, totuşi cam trist. Că tocmai în acel moment – era un decalaj de câteva săptămâni – tânăra reformă economică românească simţea nevoia să se facă cunoscută în Occident şi a cumpărat spaţiu publicitar, unde! În „Paris Match". Nu merg una cu cealaltă absolut deloc. Înseamnă că în acelaşi minister persoana care comandă spaţiu publicitar în „Paris Match"

nu este una şi aceeaşi cu cea care solicită sprijinul Academiei Franceze pentru centenarul Tristan Tzara. Nu există o coerență între cele două sectoare.

Augustin Buzura Vom continua data viitoare discuția despre imaginea României. Noi nu revendicăm nimic altceva decât necesitatea unui proiect cultural de lungă durată. Intrăm în alt mileniu, intrăm în alte dialoguri cu lumea şi trebuie să ştim ce impunem, ce nu impunem, ce vrem, care sunt lucrurile cu care trebuie să mergem mai departe. Eu vă mulțumesc pentru că ați acceptat această primă confruntare cu publicul.

1998, Bucureşti

CONSTANTIN CORDUNEANU

ILUZIA CA REAL

Născut la 26 iulie 1928 la Iaşi, a studiat fizica şi matematica la Iaşi, a fost profesor şi decan al Facultăţii de Matematică a Universităţii din Iaşi, apoi prorector al ei. Membru corespondent al Academiei Române (1974). Rămas în Statele Unite în 1977, a fost profesor la Universitatea din Texas, Arlington. A devenit cunoscut în lume prin lucrări de specialitate precum *Funcţii aproape periodice*, 1961 (ediţii în SUA în 1968, 1988), *Integral Equations and feed-back Systems* (SUA, 1973), *Principles of differential and integral Equations* (SUA,1977), *Integral Equations and Applications* (SUA, 1991). Editor fondator al revistelor „Non-linear Analysis" (Arlington, 1976) şi „Libertas Matematica" (Arlington, 1980), membru fondator şi apoi preşedinte al Academiei Româno-Americane (1976).

- Stimate domnule profesor, aţi plecat de multă vreme din ţară. Mai păstraţi legături ştiinţifice sau pur şi simplu omeneşti cu ţara?

- Am plecat din ţară în toamna lui 1977, adică acum aproape douăzeci şi doi de ani. După 1989, când au survenit în viaţa social-politică din România schimbările pe care le cunoaştem, m-am întors acasă, la Iaşi, în vizită şi, deoarece de trei ani sunt pensionar, avem mai mult timp la dispoziţie şi vom rămâne în ţară perioade mai îndelungate.

- Trebuie să înţeleg că urmăriţi ce se întâmplă în viaţa social-politică, viaţa culturală, economică? Ce impresie vă fac cei zece ani trecuţi de la revoluţie?

- Eu urmăresc pe cât posibil pentru că, deşi sunt pensionar, n-am renunţat complet la activitatea de cercetare. Dar citesc în fiecare zi pe Internet „România liberă"- ceea ce mă interesează - şi citesc ziarul „Monitorul de Iaşi" care

mă ajută să văd ce se mai întâmplă în oraşul în care am trăit cinzeci de ani, unde m- am născut, unde am fost elev şi student şi unde am foarte mulți prieteni şi rude. Cred că s-au produs oarecare schimbări în cei zece ani, mă rog, lumea se simte mai liberă. Din păcate sărăcia care s-a instalat în societatea românească în această perioadă aşa zisă de tranziție în care prea mult nu s-a schimbat. Aceasta dă vieții zilnice o tentă negativă. Ăsta nu e semn de mare nenorocire, dar nici de prea mare fericire. Am întâlnit însă foarte mulți foşti colegi, prieteni cu care m-am întreținut foarte mult. Uneori am fost surprins. Întâlnisem doi colegi de vârsta mea, unul la Facultatea de Filologie, altul matematician. Nu-i văzusem de şaptesprezece ani şi am stat într-o seară târziu de vorbă, vreo patru - cinci ore şi am rămas cu impresia că nu ne despărțisem niciodată.

- Ați urmărit viața ştiințifică din țară? Vin din generațiile noi persoane interesate să continue activitatea predecesorilor în domeniul matematicilor aplicate, al ingineriei?

- Eu am urmărit ca sa zic aşa exodul matematicienilor din țară şi în revista „Libertas Matematica", la fiecare sfârşit de an public lista celor care s-au strămutat, adică au intrat pe o poziție permanentă în străinătate. Sunt mult peste trei sute de matematicieni. Pentru cei tineri nu mai pot ține socoteala, sunt aşa de mulți... Unii au obținut posturi pentru un an sau doi şi se pare că vor rămâne pentru totdeauna, alții au venit la doctorat, probabil şi din aceştia vor rămâne foarte mulți, nu toți, cred, pentru că ştiu şi cazuri când s-au întors în țară. Ar fi bine dacă situația materială s-ar îmbunătăți în aşa măsură încât şi studenții care vin patru, cinci, şase ani să-şi desăvârşească pregătirea, să dorească, la sfârşitul acestui stagiu, să se întoarcă în țară, aşa cum fac studenții din Coreea de Sud, studenții din Taiwan şi studenții din alte țări din Asia de Sud-Est. Am avut foarte

mulți studenți din aceste țări, sunt foarte perseverenți, foarte buni. Am avut doi studenți chinezi, am avut studenți din Iran, care au părăsit și ei, mai mult sau mai puțin ca noi, în aceleași condiții în care noi am părăsit țara, și-au părăsit-o și ei și nu doresc să se întoarcă. Chiar este foarte dificil. Sunt țările astea pe care le-am menționat, cum e Coreea de Sud, care erau cu mult în urma noastră înainte de instaurarea comunismului, care sunt acuma capabile să construiască o viață în propria lor țară. Și simt o amărăciune că multe țări, în urma noastră ca civilizație acum patruzeci - cinzeci de ani, au reușit totuși să-și facă o viață. Adevărat, le spun studenților mei: uitați-vă la Coreea de Nord și la Coreea de Sud. Cei din nord și-au instaurat și încă au sistemul comunist, cei din Coreea de Sud au fost sub influența americană, democratică.

- Întrevedeți soluții pentru problemele economice de astăzi ale țării?

- Trebuie să spun că familia mea a fost o familie de liberali. Bunicul meu, apoi tatăl meu au fost în fațiunea liberală a lui Gheorghe Brătianu. Numele tatei este și acuma citat. A fost ucis, bineînțeles. A scris studii de istorie, de altfel după uciderea lui Iorga a fost chemat de la Facultatea din Iași la Facultatea din București, în locul lui Iorga. Tatăl meu îl cunoștea, îl prețuia foarte mult și familia mea a rămas de orientare liberală atâta vreme cât în România au existat partide politice deorientare democrată. M-a surprins în mod plăcut, în martie 1990, lectura *Programului Partidului Național Țărănesc*. Liberalii, după întâmplările din 1991, nu s-au arătat, din păcate, la înălțimea evenimentelor. Țărăniștii cred că au fost mai bine organizați și fiecare român cred că ar trebui să citească mai bine acel *Program*, fiindcă se spune exact ce trebuie să se facă. Ceea ce aș spune eu acuma ar fi să repet lucrurile acestea. Suntem

săraci, am fost aduşi la sapă de lemn de comunism, nu avem resurse să construim o viață civilizată decât dacă vine capital străin ca să accelereze acest proces. Dacă o facem cu forțele noastre - ca o ironie, asta era cândva lozinca liberalo-țărănistă - prin noi înşine - atuncea va trebui să treacă o perioadă foarte îndelungată pentru ca să construim structurile noi, care în această perioadă modernă cer mari investiții. Ghinionul României şi al altor țări a fost că, în ultimii cinzeci de ani, când în lume s-au înregistrat succese tehnologice nemaiîntâlnite, a fost condusă de două persoane cu puteri discreționare, care au fost semianalfabete şi care n-au înțeles nimic din ceea ce se întâmpla, s-au gândit numai la intriga politică şi cum să rămână mai departe la putere. Şi se pare că mai sunt urmaşi de-ai lor şi-acuma. Bineînțeles, nu în partidele de orientare democratică, ci în PDSR, Partidul Unității Naționale a Românilor şi aşa mai departe. Nu le mai menționez pe toate. Nici nu le ştiu.

- În ce priveşte învățământul românesc, ar trebui făcute unele schimbări în structura învățământului, în mentalitate?

- Eu cred că s-au făcut unele schimbări Mă rog, cât de mult au reuşit sau nu, rămâne de văzut. Însă am văzut că au apărut universități - şi bănuiesc şi şcoli particulare - faptul acesta nu trebuie să fie privit de cei din învățământul de stat ca o amenințare. În America, unde sunt cam tot atâtea universități particulare cât şi de stat, sunt tratate pe picior de egalitate. Unele din aceste universități particulare au reuşit să-şi creeze o faimă pe care nu multe universități de stat au putut-o atinge. Dar în Europa, cu mentalitatea socialistă care s-a născut aici şi a fost cultivată – nu numaidecât sub aspect pozitiv întot- deauna - exista dorința aceasta - şi convingerea - la cetățeanul de rând că statul trebuie să le facă pe toate cele. În America - unde orice am spune progresul tehnologic este mai avansat - fiecare

gândeşte că el trebuie să facă. De altfel principiul a fost foarte bine enunțat de către fostul preşedinte Kennedy, care a spus: „Nu te gândi tot timpul ce poate să facă țara pentru tine, gândeşte-te ce poți să faci tu pentru țară." Am fost neplăcut impresionat când am văzut şi-am auzit, am văzut şi-n ziarele pe care le citesc pe Internet, în ziarele româneşti care apar în America şi uneori se reproduc articolele unor buni ziarişti din țară, se vede că acolo au început grevele. De unde să le dea statul, care a fost adus în halul acesta de înapoiere de către comunism, de unde să le dea mai mult dacă nu se produce? Şi sunt fenomene asemănătoare care s-au înregistrat de pildă şi în Germania, însă ei au avut în Germania de Vest o structură economică foarte solidă, au pompat peste o sută de miliarde de dolari în primii trei ani şi lucrurile încă tot sunt rămase în urmă în Germania de Est față de Germania de Vest. Estul la început făcea greve, l-au bătut pe Kohl cu pătlăgele roşii, pentru că nu le dădea şi lor de la început salariile pe care le dădea celor dinGermania de Vest. Li s-a spus şi, chiar dacă n-au înțeles imediat, până la urmă vor înțelege toți: trebuie întâi să se organizeze, să aibă sistemul de management, sistemul economic care să producă această bunăstare. Nu poate să vină de la stat, din cer sau din alte părți.

- Credeți că există ceva care să-i tenteze pe investitorii străini ?

- Ceea ce am citit în presa americană, şi nu o dată, ci de mai multe ori, pe o perioadă îndelungată de timp, este că în România încă nu s-au lichidat structurile comuniste vechi. Sau de tip comunist. Să nu mai zicem că sunt chiar comuniste. Adică există o „birocrație roşie", aşa este numită acolo, care minează sau încetineşte ritmul, iar investitorul străin pierde interesul să vină în țară. Şi încă o dată repet ceea ce am spus la început: dacă nu vin investitori străini,

nu avem resurse, nu putem acumula să ajungem cât de cât la un nivel acceptabil. Rămânem în urmă cu civilizația. Acum, când se creează și aceste societăți internaționale, când s-a creat și Comunitatea Europeană, când lucrurile acestea locale au căpătat o tentă naționalistă, ea trebuie să mai fie atenuată prin unele locuri, mai ales în fosta Iugoslavie, unde lucrurile au rămas tot așa din cauza înapoierii comuniste. A fost un război religios acolo, ce să mai vorbim, de ce să ne ascundem după deget: este război între creștinism și islamism. Și acuma cu amărăciunea aceasta am rămas: că statele occidentale și America au ajutat Islamul să facă încă un pas înainte în Europa.

- Apropo de conflictul religios din Balcani, devenit acut la Kosovo, cum apreciați vizita Papei la București?

- Pentru Papa Ioan Paul al II-lea am o mare admirație. În primul rând că am mulți prieteni polonezi. Noi am avut în decursul istoriei uneori relații mai aspre, dar în general relații bune cu Polonia, cronicarii noștri s-au dus și-au învățat la Cracovia și așa mai departe. Papa Ioan Paul al II-lea, care a cunoscut comunismul la el acasă, a avut un rol imens, în primul rând alături de Ronald Reagen și alți oameni de seamă pentru a grăbi cu o clipă prăbușirea sistemului comunist, un sistem primitiv, care n-a adus decât mizerie, decât ură și înapoiere.

- Vedeți posibilă o integrare a celor două creștinisme într-un viitor mai apropiat sau mai depărtat?

- Într-un viitor mai îndepărtat cred ca da. Mai devreme nu se poate, dacă ne uităm și la Comunitatea Europeană așa cum există astăzi - ne gândim la state precum Franța, Germania, Suedia și Portugalia de exemplu. Acum câteva luni am fost în Portugalia și trebuie să vă spun că am fost un pic invidios văzând ce aduce Comunitatea Europeană, ce investiții se fac, ce construcții, ce progres material se

înregistrează, în timp ce la noi lucrurile au rămas în urmă. Românii au făcut o treabă numai pe jumătate. Din păcate acesta este un specific al naţiei noastre: să nu fim perseverenţi, să facem lucrurile un pic de mântuială, că aşa ne simţim mai bine, aşa ne stă mai bine. În 1996 unii au înţeles că trebuie să schimbăm sistemul comunist pentru că se va prăbuşi în continuare. Am fost în China şi ţăranii chinezi trăiesc la nivelul ţăranilor români de la 1930, pe care eu îl ştiu şi am trăit aşa. O săpătămână am stat la ţară în China, cu ocazia unui congres care a fost organizat într-o Casă de cultură a Sindicatelor din Poştă şi Telecomunicaţii, care era la ţară, în zona a doua, adică nu în cea mai bogată zonă, dar nici în cea mai săracă. Cea de deşert este zona întâi, zona sărăciei, cea de-a doua este - mai mult sau mai puţin - climă temperată, sol ceva mai bun, nu aşa de bun ca în sud, unde este căldură multă şi umezeală şi unde se fac şi două şi trei recolte pe an. Ei bine, eu trăind la ţară în România în anii '30 am văzut că viaţa ţăranului român nu era aşa de roză, dar era mult, mult superioară în comparaţie cu ceea ce a adus comunismul. Iar în China am văzut cum se străduiesc şi ei acuma să construiască o viaţă mai bună. Unde n-am văzut vaci, am văzut capre, am văzut cai şi boi care ajutau la agricultură, aşa cum era agricultura românească în 1930, când livram cereale în toate ţările europene, eram grânarul Europei. Şi-am văzut acolo nişte măgăruşi cu picioarele cât degetele mele de groase, care îi ajută la muncile agricole. Ei, m-a durut, aşa, într-un fel, să văd că în pragul secolului al XXI-lea se mai poate trăi în asemenea sărăcie. Şi oamenii de acolo îşi dau acum seama, au văzut că nu comunismul este viitorul. De altfel, comuniştii chinezi care au o comportare gen securist faţă de popor, ar trebui, din punct de vedere economic, să producă aşa, o limpezire a lucrurilor. Aşa sunt oamenii de fel, unii mai talentaţi, alţii

nu. Nu-i adevărat ce-am învățat noi pe vremuri la învățământul de partid, că averea se face numai pe hoție, nu. Se face pe pricepere, se face pe organizare bună, se face pe judecată. Munca brută este necesară, dar nu ea este motorul dezvoltării. Îmi aduc aminte, în ziarele din Wallace, unde trăim acuma, istoria unui inginer care a murit. Era un inginer cu un mare rol în implementarea industrială a microelementelor. Şi-am citit şi eu articolul acesta pentru că îmi dădeam - mai mult sau mai puțin - seama, nefiind întru totul de specialitate - ce rol a avut în electronica modernă. Şi spunea printre altele autorul articolului că această simplă invenție, a unui singur om, a înlocuit munca a milioane de oameni. Asta este diferența între aportul pe care îl aduc în societate, în economie, diferiți indivizi. De aceea egalitate nu poate să fie decât la nivelul mizerabil pe care l-am întâlnit şi l-am cunoscut noi în comunism. Dacă vrem să progresăm, trebuie să renunțăm, trebuie să măturăm din societate aceste rămăşițe rău mirositoare ale comunismului, care ne-au întârziat evoluția către civilizație cu zeci de ani.

- Credeți că e posibilă cât de cât protecția intelectualilor, a celor care - vorba dumneavoastră - produc avansul, cu mai multe generații, al societății față de cei care muncesc brut?

- N-aş putea să spun acuma, pentru că nu cunosc aşa, în detaliu, situația din România. Îmi aduc aminte, cu douăzeci de ani în urmă, când eram prorector la Universitatea din Iaşi, că am participat la minister la o şedință.

Era vorba atunci de integrarea învățământului cu ştiința şi producția. Şi-mi aduc aminte de rectorul - sau fostul rector al Universității din Bucureşti, cred că-l chema profesorul Dinulescu, era un om din altă generație decât sunt eu - şi care, în şedința aceea de la minister privind legăturile dintre cercetare şi producție, dintre ştiință şi tehnologie a arătat,

cu lux de amănunte - stăteam şi mă întrebam dacă n-o să-l aresteze după şedinţă - cum un Dinulescu, un inginer bun, care vrea să îmbunătăţească produsele calitativ, să le ridice pe o nouă treaptă, nu e deloc stimulat în asta. Este descurajat de birocraţia comunistă, care vrea să ducă un fel de uniune naţională pentru acest moment de totul la egalitarism, un principiu de mult depăşit în societăţile avansate.

- Revenind la forţele politice, pare posibilă o criză?

- Nu cred că se poate face o uniune naţională în momentul de faţă. Forţele politice şi-au definit destul de bine poziţiile. A fost Convenţia Democratică, ceea ce a mai rămas dintr-însa – şi să sperăm că va reuşi să se regrupeze - astea sunt forţe care privesc într-adevăr către civilizaţie, către construirea structurilor noi în societate, în timp ce forţele pe care le ştim foarte bine, ca PDSR-ul, PSM-ul, nici nu mai ştiu cum se cheamă toate, se uită numai îndărăt şi vor să facă, bazate pe fosta Securitate şi pe alte organe, o societate comunistă sau, dacă nu-i mai spun aşa, că nu le convine, vor să facă o societate bazată pe aceleaşi principii mizerabile care ne-au adus în starea de înapoiere în care ne aflăm astăzi chiar faţă de unii vecini ai noştri.

- Un mesaj pentru români, acum, la început de mileniu...

- Curaj, mai multă gândire şi o hotărâre cât se poate de fermă să se termine cu principiile pe care le-am folosit atâta vreme cât am fost ocupaţi de o putere străină, principii care au făcut şi la dânşii acasă aceleaşi mizerii.

1999, Liège

PAUL DIMITRIU

EXILUL DE LA IDEAL LA REAL

Născut pe 21 mai 1920 la București. Licențiat în Filosofie și doctor în Drept al Universității din București. Director de cabinet al ministrului Sănătății în Guvernele Rădescu și Sănătescu. Membru (din 1939) al Partidului Național Liberal, șeful Serviciului de Presă și Informații al partidului, arestat în 1950 și rămas în arest, nejudecat, până în 1953. Arestat din nou în 1958 și judecat în procesul Bentoiu, sub acuzația de subminare a puterii populare, a fost condamnat la 16 ani închisoare. A executat șapte ani (Jilava, Galați, Botoșani), fiind grațiat in 1964. A fost documentarist la Institutul de Cercetări Juridice, apoi Mircea Malița l-a angajat lector la Laboratorul de Cercetări Prospective al Universității București. A plecat din țară în 1970 și s-a stabilit în Franța, unde a devenit profesor la Institut Européen des Hautes Etudes Universitaires din Nisa, membru în Comitetul Științific al Academiei Mondiale pentru Pace, membru al Academiei celui de-al II-lea Imperiu. A scris lucrări de Drept și istoria politicii: *Puncte de vedere în Dreptul Public* (1942), *Spre o nouă tehnică a libertății* (1944, editată de profesorul său, Anton Dimitriu), *Le crépuscule des idéologies* (1971), *Commentaires sur le crépuscule d'une civilisation* (1982), *Exerciții de memorie*, 2 vol. (1993-1994), *Paradoxele istoriei* (1994).

- Există oare vreo similitudine între situația României în acești ani și situația ei de dinainte de al doilea războimondial? În plan politic și economic, vreau să spun.

- Situațiile sunt destul de diferite. Actorii politici însă aflați pe scenă pot fi asemănați într-un fel cu cei care au tra-versat războiul și anii de imediat după el. Mă refer în principal la Partidul Național Țărănesc. Există o diferență specifică și un fel de continuitate mentalitatea național- țărănistă din epoca Maniu – mai între ales la sfârșitul epocii lui - și ceea ce se

întâmplă astăzi în acest partid. Există oarecare similitudini şi în ceea ce priveşte Partidul Liberal, în sensul că şi atunci, ca şi acum, PartidulLiberal a fost o componentă inconsistentă a coaliţiei şi a mers întotdeauna în coada lui Maniu, în timpul războiului şi imediat după 23 August, după cum acelaşi lucru se întâmplă şi în zilele noastre. Partidul Liberal, lipsit de personalităţi în fruntea lui care să-i dea autonomie, nu atrage electoratul, deşi cred că opinia publică ar fi tentată să se îndrepte spre liberali, fiindcă ei nu poartă pe umeri în prea mare măsură răspunderea politicii care s-a dus.

- Există între români o mentalitate mai general liberală decât de alt tip, care să poată fi raliată altui tip de partid?

- La ora actuală, din cauză că Partidul Liberal n-a avut pe umerii lui o răspundere prea mare şi a avut o atitudine, în tot cazul, de înţelegere, la început prin Câmpeanu, care a fost foarte apropiat de o colaborare - fiindcă şi eu, ca fost liberal, l-am sfătuit întotdeauna: intră în toate guvernele şi exercită, dacă poţi, un fel de pedagogie politică. Or el s-a încurcat în nişte considerente personale, a fost prea intransigent cu propriul său partid, unde voia să-şi impună voinţa în mod absolut. Nu a ştiut să trateze cu blândeţe prima mare schismă care s-a produs în partidul liberal, a grupului de tineri în fruntea cărora era acest ambiţios fără acoperire numit Dinu Patriciu. Ei şi, deci, n-a putut să stăpânească situaţia, deşi, dacă vă aduceţi aminte, în primele sondaje de opinie de după schimbarea situaţiei din România, Partidul Liberal era în frunte, iar Câmpeanu ajunsese să fie o mare speranţă de viitor.

- Revenind la anul de graţie 1999, care credeţi că sunt şansele pentru România, cine ar putea oferi soluţii optime pentru ţară?

- La ora actuală nu văd pe nimeni. Din fauna politică nu s-a ridicat nici un om politic de oarecare valoare.

- Anul viitor vor fi alegeri. Cine credeţi ca va ieşi din urne?

- Cred că lucrurile se vor termina - cum se spune - în coadă de peşte. Adică nici unul dintre partide şi nici coaliția nu va avea o majoritate confortabilă, grație căreia să poată guverna. Vor începe deci aceleaşi tratative, aceleaşi combinații de culise care în final vor face ca un partid cu 5 - 10% să conducă jocul voturilor. De altfel, din capul locului România a pornit foarte prost dupa aşa zisa-revoluție, fiindcă a făcut exact invers decât au făcut polonezii şi ungurii.

- Adică?

- Ungurii au făcut din capul locului guverne de coaliție. Nu au mers pe linia dosarelor de securitate şi nu s-au interesat de pedepsirea aşa-zişilor colaboraționişti sau mai ştiu eu cum s-au numit la noi cei ce trebuiau huiduiți. Au făcut guverne de largă coaliție, în care toată lumea şi-a luat răspunderea spre a duce țara înainte. Şi chiar au putut, până la un punct, să fie la unison. Evident, ulterior s-au despărțit. Dar procesele fuseseră pornite grație tuturor. Stânga şi dreapta, care au guvernat ulterior, au plecat de la această bază comună.

- Au mai existat, în politica românească din ultimii ani, şi alte asemenea erori de strategie?

- Fără discuție că nimeni nu cunoştea - şi nu numai că nu cunoştea, dar nici nu putea să pună în aplicare, în atmosfera de atunci din România, o democrație sănătoasă. Cu atât mai mult cu cât democrația nu poate crea bogăție sau restabili economia unei țări. Democrația autentică este nu o premisă, ci un rezultat al unei economii sănătoase, pusă pe baza cererii şi ofertei. Şi în acest sens aş putea să vă dau câteva exemple: Rusia s-a prăbuşit fiindcă a pus - datorită presiunilor americane - carul înaintea boilor: adică întâi a făcut democrație şi apoi n-a mai putut face nimic pe linie economică. Fiindcă orice democrație are forțe divergente, care luptă pentru a se impune fiecare în

detrimentul celorlalte. Fără discuție nu poate fi vorba de o unitate de acțiune absolut necesară pentru carul unic al economiei unei țări. De altfel, de-a lungul istoriei, exemplele sunt numeroase. Dar cine mai e sensibil la lecțiile istoriei sau ale vecinilor?

- Oare ce era bine să facem mai cu deosebire în ultimii ani?

- Guvernele de largă coaliție ar fi fost cele mai bune. Îmi amintesc că Iliescu chiar a vrut să le facă, dar l-au acuzat de neocomunism şi i-au făcut procese de intenție, zicând că sunt propuneri de formă. Eu însă cred că erau propuneri reale, dar n-a avut parteneri reali de discuție. Prima încercare a fost una slabă, cu Guvernul Stolojan. Dar românii se raportează şi azi la ea. Atunci însă, cu rare excepții, personalitățile din guvern nu erau de prima mână. Cei ce ştiau economie au stat deoparte. Ministerul Justiției, care a fost dat actualului preşedinte liberal, Ionescu-Quintus, un lucru semnificativ, pentru că ministrul n-avea mare viziune politică, nu vedea întregul şi nu vedea în viitor. Iar Câmpeanu era prea personal şi a fost înlăturat. A şi făcut prostia de a nu accepta să rămână în continuare vicepreşedinte al partidului şi să lupte din interior pentru ținerea echilibrului politic românesc în sens liberal. Cariera lui politică a luat sfârşit cu atât mai vârtos, cu cât a făcut şi greşeala de a intra în Guvernul Stolojan. N-a fost o greşeală de alianță, ci de alegere a momentului. Stolojan n-a întâlnit în țară o atmosferă propice pentru revigorarea economiei, considerată „un morman de fiare vechi".

- Dar Stolojan ar fi avut de făcut şi altceva decât a făcut?

- Nu prea putea face altceva. De aceea a şi preferat să aibă un post foarte bine plătit în străinătate şi să-i lase pe cei care contestau acțiunile guvernului său să se descurce singuri, după propriile lor idei.

- Guvernele următoare au lucrat în sensul însănătoşirii economiei?

- Nu, pentru că nici nu puteau face nimic. Forţele oculte sunt atât de puternice, indiferent de guverne, încât cred că de acolo ar trebui pornit.

- Ce numiţi forţe oculte?

- Nu ştiu cum să le numesc. Unii spun mafie, alţii spun oameni de afaceri...

- Deci interese financiare.

- Sunt interese personale sau de grup. Dar mai ales interese personale. Nu se poate face o privatizare sănătoasă a marii industrii, care nu mai are pieţe de desfacere, din cauza intereselor unora implicaţi în procesele de privatizare şi care au poziţii de vârf, nedorind să-şi piardă nici statutul privilegiat, nici subvenţiile de la stat, nici comisioanele etc.

- In momentul de faţă, când situaţia din Balcani este cea care este, când Rusia e aplecată mai mult asupra propriilor ei probleme interne, când se şi profilează un fel de barieră între ţările care au intrat în NATO, intră şi în Uniunea Europeană şi celelalte ţări din Est, care credeţi că va fi viitorul României.

- După părerea mea nu există nici o şansă pentru încă multă vreme, fiindcă asta e o poveste mult mai veche. România, în conştiinţa Apusului, este o ţară a cărei identitate spirituală nu este foarte bine precizată. Noi am fost în Europa pe vremea Imperiului Roman, când eram parte a latinităţii. Pe urmă însă noi înşine am afirmat că 40 % din vocabularul nostru are origine slavă. În plus, suntem ortodocşi ca slavii, nu catolici ca naţiunile care au la bază latinitatea.

- Acum ministrul de Externe al Franţei, domnul Hubert Vedrine, este la Bucureşti, unde a avut o întrevedere cu ministrul de Externe al României, domnul Andrei Pleşu. Deci, pe fondul intervenţiei NATO în Kosovo, cel puţin Franţa simte ceva în privinţa latinităţii noastre. Credeţi că

acest sentiment de apropiere nenumită între cele două ţări a provocat aceasta întrevedere?

- Din păcate românii nu simt acest lucru. Francezii s-au întrebat chiar aici, când a venit domnul Andrei Pleşu - era cam pe dinafară în probleme de politică externă, dar altminteri un intelectual fin şi care a ţinut un discurs despre identitatea europeană. Voia să spună că problema în discuţie este, mai întâi, identitatea Europei, apoi s-a pune problema cui poate şi cui nu poate intra în Europa. Atunci i-a răspuns, la acest fel de a pune problema, directorul Institutului Francez de Relaţii Internaţionale, organizatorul Conferinţei, domnul Thierry de Montbrillard, care este şi membru al Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice: „ Dar bine, şi asupra identităţii politice şi spirituale a României sunt mari dubii. Nu se ştie: dumneavoastră spuneţi că sunteţi în Europa Centrală, dar - din punct de vedere al comportamentului şi din punct de vedere al altor date - ţineţi mai mult de Balcani. Spuneţi că sunteţi un popor latin, dar în acelaşi timp sunteţi ortodocşi. Vorbiţi o limbă latină, dar aţi început prin a scrie cu caractere slave.Incertitudinea spirituală se reflectă în incertitudini politice." Şi adevărul este, spun eu, că noi am aparţinut Europei până în acea perioadă când Imperiul Roman s-a retras din Dacia Felix şi romanii au rămas de capul lor pe pământul ei. Din cauza năvălirilor popoarelor migratoare, românii au ţinut mai mult de Imperiul Bizantin, decât de latinitatea occidentală, de Roma. Vedeţi care este astăzi condiţia slavilor de nord şi a ungurilor care, la creştinare, au devenit direct catolici, adică orientaţi spre Roma.

Europa Unită moşteneşte - conştient sau nu - limesul catolicismului.

- Aşadar, actualul conflict din Balcani - toate

problemele fragmentării lugoslaviei - au un fundament de această natură: o graniță între catolici şi ortodocşi, un mod apriori stabilit de intrare ori de respingere a participării la clubul Europei Unite?

- Din păcate, în fapt lucrurile aşa se văd. Ortodocşii sunt înapoiații, păgânii, mâncătorii de oameni care nu respectă drepturile omului, catolicii dimpotrivă. Primii sunt periferia lumii civilizate, ceilalți centrul. România a mai avut doar două momente în care imaginea ei a fost percepută ca a unei țări europene: la 1848, cu generația bonjuristă, şi la 1989, cu revoluția din decembrie. În ambele situații, chiar noi, românii, am avut grijă să distrugem aceste imagini. Păi în 1989, după marea emoție care a trezit pentru europeni conştiința existenței românilor ca națiune, emigrația română a avut mare grijă - pe la televiziuni şi prin presă - să tune şi să fulgere că puterea a fost preluată tot de comuniști şi aşa mai departe. Forțele revanşarde şi răzbunătoare din străinătate au deformat din nou şi rapid imaginea României. Ea fusese chiar mai bună pe când Ceauşescu se opusese intervenției sovietice în Cehoslovacia.

- Aş vrea să mai pun în fața dumneavoastră o chestiune importantă astăzi: în condițiile în care Europa unită consideră că are de spus un cuvânt în fața Americii - şi într-un discurs de săptămâna trecută Lionel Jospin, primul ministru al Franței, spunea că există şi o problemă de identitate a Europei față de relația cu America, adeverind parcă spusele domnului Pleşu (a observat de pildă ca Uniunea Europeană n-are o armată care să se opună armatei americane, absolutistă în NATO) - vi se pare cumva că problema României ar putea fi pusă şi astfel: facem ca toate țările europene să aparțină Uniunii Europene - dacă nu în viitorul apropiat, măcar într-un viitor mai îndepărtat - şi facem astfel imposibil ascendentul globalizării americane

în oricare dintre țările europene, fie ea din vest, fie din Est?

- Acesta ar putea fi un deziderat al Europei, dar nu al Europei în întregul ei. Pentru că s-a văzut cum, în criza iugoslavă, Europa s-a împărțit în două: Germania, care-şi avea în Slovenia un Hinterland, ca şi Marea Britanie, care considera America Hinterlandul său, au susținut mai intens forțele NATO.

- Mi se pare că e vorba de mai mult decât de o manifestare a catolicismului.

- Sunt vechi imperii: austro-ungar, imperiul britanic... Dar aici cred că e vorba de subconştient, care se exprimă pe un fond de criză. În privința Iugoslaviei - situația e importantă fiind vorba de o vecină a României - există un text scris de Hubert Vedrine, aflat într-o carte a sa de vreo şase sute de pagini (v-o recomand) despre politica externă a Franței în timpul septenatelor lui Mitterand. El a reprodus conversația dintre Mitterand şi Kohl. Mitterand a fost singurul preşedinte de stat european care s-a opus dezmembrării Iugoslaviei şi a susținut că trebuie găsite mijloace de a reface federația iugoslavă expres la Kohl şi l-a rugat să retragă recunoaşterea independenței Bosniei, pe care o făcuse fără avizul celorlalte state din Uniunea Europeană. Dar Kohl a spus că este prea târziu, fiindcă şi asupra lui s-au exercitat presiuni spre a face această recunoaştere. Şi atunci Mitterand, care nu voia să compromită prietenia franco-germană, axul tare al însăşi Uniunii Europene, a trebuit să accepte.

- A existat şi o înțelegere între Elțîn şi Kohl, pentru ca Rusia, prietena tradițională a Iugoslaviei - Serbia este Hinterlandul Rusiei - să nu intervină în dezmembrarea statului?

- Ruşii, după ce au început, cum spuneam, reformele cu democrația şi nu cu economia, nu prea mai au de

ales. Trebuie să stea cu mâna întinsă la banii străinilor. Aşa că nu prea mai au de ales.

- Rusia contează acum mai mult pentru Europa unită ori pentru SUA?

- Nu contează decât într-o singură situație: dacă vin la putere comuniştii. Dar chiar şi dacă nu vin, europenii nu vor elimina complet din jocul politic Rusia, care chiar a fost invitată la NATO ca observator, pentru că o păstrea- ză ca pe o posibilitate de a ieşi din acest angrenaj îngro- zitor cu o soluție politică propusă de ruşi. Fiindcă prostia americanilor şi a occidentalilor în general este că, în loc să negocieze cu Serbia, cu forțele care încă mai constituie la ora actuală Iugoslavia - ce a rămas din ea - au prezentat o situație ultimativă. Nu se poate negocia cu situații ultimative. Acesta este în general obiceiul americanilor, care se cred stăpâni pe toată puterea, pe forțele lor şi vor, prin forță, să fie acceptate soluțiile lor, care sunt din ce în ce mai tâmpite. Fiindcă americanii nu cunosc istoria, nu au nici un fel de imagine precisă, nu ştiu ce se întâmplă în Balcani, ei nu cunosc situația Europei. Una. Şi al doilea, au tot interesul ca, prin brațul lor înarmat stabilit în Europa, adică NATO, să domine tot sistemul european.

- Şi Europa nu realizează acest lucru?

- Europa este unită în cuget şi-n simțiri, dar nu profund. Fiindcă americanii au capete de pod în Europa şi anume: Anglia în mod clar, iar Germania mai puțin clar. Germania are, cum spuneam, un Hinterland în Balcani, toate țările educate în spirit german sau austriac, pe când Franța nu are pe nimeni în această parte a Europei, decât România. România însă nu se dovedeşte a fi un partener politic de calitate. Românii sunt întotdeauna cu căciula-n mână. Se duc să ceară intrarea în NATO fără să aibă acoperire nici economică şi nici din punctul de vedere al priceperii

sistemului nou şi al economiei de piaţă, să intre în Europa unită, unde iarăşi nu sunt pregătiţi să intre. Adică mentalitatea publică în România nu este pregătită. Or, dacă aşa stau lucrurile, măcar în chestiunea cu Iugoslavia, ar fi trebuit să aibă o atitudine mai precisă. Să spună: dumneavoastră ne plasaţi în Balcani, trăim în Balcani, în această lume balcanică. Nu vreţi să ne consideraţi în Europa Centrală. Deci punctul nostru de vedere este cutare. Nu, ei au rămas cu căciula în mână faţă de Înalta Poartă.

- În legătură cu Ungaria, care a lăsat să apară în presa ei oficială, aparţinând Puterii, articole de revendi- care a Voivodinei, şi dacă am observat bine pe toate hărţile zonei prezentate la postul de televiziune CNN Iugoslavia apare gata împărţită în provincii medievale - apropo deci de poziţia Ungariei faţă de Voivodina, credeţi că, deşi nu se manifestă în clipa de faţă în mod deschis, poate exista şi în legătură cu Transilvania o asemenea poziţie revendicativă? Dacă i-ar permite condiţiile...

- Pentru moment nu, fiindcă ungurii sunt cu multe trepte înaintea românilor pricepuţi în politică. Au făcut parte din Imperiul Austro-Ungar, deci au fost în inima a ceea ce se numea pe atunci „gross Politik", marea politică. Deci ei ştiu să facă politică şi ştiu să prindă momentele atunci când vin. La ora actuală ei nu pot să facă nici o mişcare în ceea ce priveşte Transilvania. Dar va veni momentul ăsta. Fără discuţie va veni. Cu cât România se afundă mai mult în propriile ei probleme, cu atât opinia publică din Occident va fi mai apropiată de Ungaria. De altminteri trebuie să vă spun că, chiar în conflictul din Iugoslavia, ungurii sunt mult mai maleabili. Nu au luat atitudine precisă. De pildă au lăsat să treacă pe la ei camioanele cu ajutoare pentru sârbi venite din Rusia.

- Unele le-au trimis înapoi.

- Le-au trimis fiindcă nu puteau să facă altfel. Dar altele le-au lăsat. Revendicările lor asupra Voivodinei observați că nu sunt încă precizate, fiindcă nu este încă momentul. Dar momentul va veni fără discuție, fiindcă - dacă sârbii vor fi într-adevăr înfrânți (ei zic că nu luptă cu sârbii, ci cu Miloşevici!) - atunci Ungaria are şanse în revendicările ei. Esența e că toate astea sunt nişte prostii, fiindcă Miloşevici, ca orice sârb, face lucrurile pe care orice alt sârb le-ar face în locul lui la ora actuală. N-au cum să lupte împotriva bombar- damentelor americane decât cu ceea ce fac. Ei n-au alte arme.

- Credeți că o intervenție terestră în Kosovo ar prelungi...

- Fără discuție...

- N-ar semăna cumva cu un Vietnam în Europa?

- Nu ştiu dacă ar fi un nou Vietnam, fiindcă Vietnamul avea la ora respectivă spatele apărat de două mari forțe:

China şi Uniunea Sovietică. Pe câtă vreme nenorociții de sârbi n-au pe nimeni. Sunt la cheremul Statelor Unite, unde există pâinea şi cuțitul. Şi nu îndrăzneşte nimeni să se exprime, nici măcar presa de-aici, din Franța şi din alte țări occidentale. Doar în Italia mass media e ceva mai corectă.

- Credeți că există puncte de vedere divergente între partidele de stânga şi partidele de dreapta în abordarea acestei probleme? În Franța sau în alte țări europene?

- La ora actuală nu. Fiindcă, pe de o parte, partidul de stânga din Anglia este - cu arme şi bagaje - de partea americanilor.

- Şi Italia?

- Italia, fără discuție, are o atitudine mult mai obiectivă pentru că este amenințată direct de acest conflict. Numai Grecia, Italia şi poate pe parcurs se va mai schimba ceva. De pildă în Franța nu se pot manifesta la ora actuală forțele de stânga, care sunt împotriva intervenției americane, fiindcă

sunt implicate într-un guvern de coabi- tare. În acest guvern, dacă partidele care sunt la putere s-ar manifesta împotriva Statelor Unite, deci împotriva preşedintelui Republicii, care dispune în a declara pacea sau războiul, ar trebui să plece de la putere. Şi atunci ar fi o lovitură teribilă pe care ar da-o dreapta, fiindcă ar reveni la putere, deşi - la ora actuală – este în imposibilitate de a guverna, fiindcă şi acolo Chirac a reuşit să spargă coaliția dreptei în câteva bucăți prin provocarea alegerilor anticipate. Deci acum nu se pot preciza bine pozițiile, fiindcă partidul lui Chirac, RPR, a cerut imediat demisia guvernului, pentru că în guvern s-au manifestat câteva voci care sunt împotriva războiului. Şi teza este că atunci când Franța e în război, indiferent ce s-ar întâmpla, toată lumea trebuie să fie de acord. Mai ales membrii guvernului.

- Dar NATO poate declara război unei țări independente?

- NATO nu poate face nimic şi aici este marea porcărie care se întâmplă în Kosovo.

- Atunci cum de este Franța în război?

- Este de facto. Fiindcă NATO, în primul rând, nu este o instituție abilitată să ducă tratative de pace.

- Nici războaie. Din câte ştiu, trebuia să aibă avizul Națiunilor Unite pentru o intervenție.

- Nu, fiindcă NATO nu este subordonat Națiunilor Unite, ci este, de fapt, subordonat chiar Pentagonului. El conduce ostilitățile planetare. Şi prezența la masa aşa-ziselor tratative, care de fapt n-au fost tratative, din moment ce sârbilor li s-a dat un ultimatum, au arătat-o pe deplin. NATO a spus din capul locului: asta facem şi asta trebuie să faceți.

- Bine, şi atunci țările europene se supun deci Pentagonului, declară război altor state europene? Ca să

limitam discuția doar la continentul nostru.

- Da, fiindcă nu pot face altfel.

- Şi dacă, din întâmplare, Pentagonul, sau NATO, doreşte să declare război altui stat european, unui stat occidental să zicem, lucrul acesta se poate întâmpla teoretic?

- Nu se poate întâmpla şi nici Statele Unite n-au de ce s-o facă. La ora aceasta Europa e sub control. Mai mult decât atât, au emis şi doctrina mondializării. Prin mondializare ei înțeleg să pună Europa sub controlul Americii. Acesta e punctul în care ne aflăm. Fiindcă e chiar ciudată o mondializare fără Asia, unde SUA nu se amestecă - vezi Cecenia - şi fără Africa, unde iarăşi lucrurile s-ar putea schimba.

- Credeți că, dacă, prin alegerile de anul viitor din România şi Bulgaria, se schimbă raportul de forțe în Balcani în favoarea stângii, momentul va fi mai favorabil restabilirii păcii?

- Lucrurile au ajuns foarte departe la ora actuală. Numai opinia publică actuală ar mai putea face ceva în această chestiune. Dar opinia publică este bombardată tot timpul de imaginile care se arată la televizor şi numai de imagini cu grupurile dislocate din Kosovo, care acuma se plimbă ca puful de păpădie prin lume şi nimeni nu le primeşte de fapt. Deci numai dacă se schimbă imaginea în opinia publică mondială, pentru ca opinia publică din diverse țări să facă presiuni asupra guvernelor respec- tive. Asta i-ar putea face şi pe americani să încerce să găsească o soluție. Şi soluția este numai cea propusă de ruşi, din nenorocire. Numai ei văd limpede, fiindcă ei au toate păcatele din lume, dar au oameni politici de calitate şi mai ales cei din Ministerul de Externe, cum ar fi Primakov, Afanasievici, actualul ambasador la Paris şi care au spus clar: negocierile trebuie făcute ca negocieri. O negociere trebuie să ducă la un

compromis; trebuie ca nici una din părți să nu iasă mototolită sau învinsă. Or, deocamdată, este o mică mișcare în opinia publică, fiindcă Pentagonul a arătat că a pornit la război fără nici un plan precis. Că a dat chix și în intervențiile care să pună la adăpost populația civilă, cu armele lor sofisticate, care apără perfect. Acum au renunțat la această doctrină și președintele Clinton a fost și el prins într-o conjunctură defavorabilă, cu Monica Lewinski și a luat-o razna, deturnând atenția și crezând că, de teama atacurilor, sârbii - asta e necunoașterea istoriei - sârbii vor ceda imediat la primele lovituri de bombe. Ei bine, nu.

- Din câte știu, în prezent UCK mai deține o foarte mică porțiune de teritoriu la granița cu Muntenegru. Deci nu la granița comună cu Albania, ci la granița unui stat component al federației iugoslave. Prin urmare UCK riscă să fie complet dizolvat de către sârbi, în ciuda bombardamentelor NATO. Ce credeți că se va întâmpla?

- Se va întâmpla o prelungire a războiului, ceea ce poate să schimbe întrucâtva sensibilitatea opiniei publi- ce, care gândește epidermic, nu politic. Numai asta ar putea îndrepta situația; sau ceva pierderi americane care să schimbe și acolo situația, provocând reacția opiniei publice. O prelungire deci de durată, și pe asta joacă și sârbii. De altfel sunt plin de admirație față de sârbi, pentru că sunt absolut uniți. Nu există opinii divergente în această țară.

- Și credeți că NATO sconta pe divergențe?

- Zilele trecute am văzut că, la o conferință de presă a lui Clark, comandantul acestor trupe nenorocite care au făcut victime peste tot – un tren, niște refugiați, mă rog - la o întrebare pusă de presă, cineva din Belgrad sau din SUA, dar de origine sârbă, l-a întrebat: ați primit până acum - după ce lansaseră un bombardament mediatic pe teritoriul sârb contra lui Miloșevici - ați primit vreo scrisoare de

dragoste din partea vreunui sârb? La care el s-a bâlbâit şi a spus că trebuie să mergem mai departe, că asta e singura soluție.

- Încotro credeți că trebuie să meargă România?

- România trebuie să spună: suntem complet neutri, probabil că americanii au dreptate, fiindcă nu pot să spună altfel, însă noi nu suntem de părere ca bombardamentele pot să aducă o soluție acestei probleme.

- Din punct de vedere intern, din câte vedeți din exterior, cum credeți că pot fi rezolvate problemele sociale şi economice care ne-ar apropia de integrarea europeană: şomajul, inflația, relația sindicate - patronat, privatizarea...

- Eu personal am o viziune - şi sunt alături de câțiva scriitori care au scris asta şi în Franța, dar mai ales în Statele Unite, un Paul Kennedy, am o viziune catas- trofică. Fiindcă nu s-a găsit nici o soluție la marea problemă a înlocuirii muncii omului cu roboți. Şi lenea nu poate să meargă la infinit. Până acum capitalismul, care a dat dovadă de multă elasticitate şi care s-a adaptat la o mulțime de situații, a putut susține şomajul cu bani. Însă acum nu se mai poate. Deci e de prevăzut o izbucnire, o catastrofă. Şi aici lucrurile sunt puțin încurcate. Fiindcă, dacă țările europene sunt în mare dezastru din punctul de vedere al şomajului, în America şomajul este aproape inexistent, a scăzut sub 5%. Deci există această diferență. Fiindcă ei fiind stăpânii lumii, pot să-şi joace mult mai bine situația economică. Pe de o parte. Pe de alta, americanii au mult mai multă mobilitate. Dacă-i spui unui francez, unui german sau spaniol că s-a desființat fabrica şi trebuie să-şi găsească un rost în altă parte, pentru el e o catastrofă, fiindcă şi-a cumpărat casă, a strâns bani, familia lui e acolo, copiii sunt la şcoală acolo şi aşa mai departe.

- Ca să sintetizez: pentru ieşirea din criză e nevoie de

unitate, muncă şi inteligenţă.

- Chiar mai mult: de inteligenţă politică, fiindcă în alte privinţe e multă inteligenţă în România. Citesc cărţi, citesc presă. Se scrie enorm de mult, se scrie bine. Au apărut oameni. România duce lipsă de posibilităţi de acţiune, de inventivitate. Românul este învăţat să fie pus la adăpost de către stat. În lumea de azi lucrurile s-au schimbat. Probabil va veni un moment în care statul va trebui din nou să intervină. Franklin Delano Roosevelt a făcut politică intervenţionistă. A lăsat la o parte liberalismul până când a pus ţara pe picioare. Ceea ce a făcut, mai ales, şi cu mult succes, Pinochet în Chile. De aceea vor să-l spânzure astăzi.

- De curând primul ministru al Germaniei a spus că n-ar fi rău dacă ar exista pentru zona balcanică un fel de nou Marshall. Credeţi că România ar fi înglobată într-un asemenea plan?

- Nu, fiindcă ea susţine că este o ţară central europeană. Dacă ar fi considerată în Balcani, ar fi ajutată. Aşa însă, e un fel de *no man's land*. Nicăieri.

- Dar n-ar putea avea un rol ca ţară de legătură între diverse fronturi: între Balcani şi restul Europei, între slavi, turci şi restul Europei, între Orient şi Occident în sens larg.

- O, fără discuţie! Asta ar fi marea menire a României. Dar unde sunt oamenii care să facă asta? Unde este omul politic care să poată să împingă lucrurile înainte şi să vadă căile într-o astfel de situaţie a României? Nu-l văd.

- Vă rog să încheiaţi cu un punct de vedere despre ţinta noastră, fie şi îndepărtată.

- Eu sunt o persoană care a trăit pe ambii versanţi - şi acolo şi aici - sunt o persoană absolut privată, care gândesc de capul meu şi cu capul meu. Părerea mea dintotdeauna a fost ca România trebuie să se reculeagă,

să lase la o parte toate prostiile cu dosarele și toate certurile în care se mănâncă unii pe alții și să pună umărul împreună, într-un guvern de uniune națională, ca să pună țara pe picioare. Și-așa nu știu dacă pot să reușească, fiindcă structurile din toată țara nu sunt pregătite pentru o asemenea ieșire.

- Când ați venit ultima oară în țară, ce ați simțit că se întâmplă?

- Am fost ultima oară acum doi ani, la o întâlnire organizată de Fundația Culturală. Am simțit că nu se întâmplă nimic bun. Am simțit că inflația va crește imens și chiar m-am certat cu toată lumea, care era fericită că s-a schimbat Guvernul - ei ziceau că s-a schimbat regimul - și că toate au să meargă strună de-acum înainte. De la cearta aceea nu m-a mai invitat nimeni. Dar rămân la părerea mea.

1999, Paris

PETRU DUMITRIU

ÎNTRE SCYLLA ŞI CHARIBDA

Născut la 8 mai 1924 la Bazias. Tatăl ofiter român, mama de origine maghiară, aparţinând micii aristocraţii. Studii de filosofie la München, neterminate din cauza războiului. Director al Editurii de Stat pentru Literatură şi Artă (1955 – 1959). A fugit în Germania Federală în 1960. A lucrat la o editură, apoi în publicitate în sistemul bancar. Din 1989 locuieşte în Franţa, la Metz. Scrie în română şi franceză. S-a făcut cunoscut mai ales cu romanele: *Noptile din urmă* (1951, Premiul de Stat), *Pasărea furtunii* (1964, Premiul de Stat), *Cronica de familie* (1965), *Rendez-vous au Jugement dernier* (1967), *Incognito* (1962), *L'Extrême Occident* (1964), *L'Homme aux yeux gris*, 3 vol. (1968 – 1969), *La Liberté* (1983), *La Moisson* (1989) ş.a.

- Stimate domnule Petru Dumitru, la ce vă gândeaţi în 1960 când aţi plecat din România?

- Îţi mărturisesc că nu mă gândeam la nimic anume. Aveam în cap cunoştinţele mele de limbi şi literaturi - vezi că vorbeai de portugheză - e unica limbă latină pe care eu n-o ştiu. Occidentul, Europa însemnau ceva pentru mine. Altceva decât sunt şi mai mult decât sunt. Adică ştiam lucruri istorice şi de istorie a culturii şi a literaturilor ş.a.m.d. pe care europeanul mijlociu nu le ştie. Trebuie să fie profesor sau savant sau literat şi încă... literaţi nu toţi. Să ne ferească Dumnezeu când se dezlănţuie literaţii europeni - din limbi rafinate, civilizate, bogate, pline de semnificaţii şi de experienţă culturală ca franceza, mă gândesc. Când fac ei din neciopleală o doctrină şi un stil, nu-i o fericire. În orice caz, pentru mine n-a fost. Deci, când am plecat din ţară, am

plecat împins în afară de stilul dictatorial, grosolan, tâmpit al regimului de-acolo. Fiindcă mi se întâmplase să mă vadă Chivu Stoica așezat la o masă, într-un restaurant spre Snagov - e un loc cu lac, cu pădure, un castel, nu mai știu - unde mă duceam - ne duceam - cu prietenii, seara. Și-acolo m-am dus cu soția mea, răposata. Și-am dansat. Ea era elegantă, eu eram elegant. Am dansat pe muzica tarafului. Și ce să vezi! La câteva mese de pista de dans ședea imbecilul de Chivu Stoica, pe care aveam onoarea - ca să zic așa să-l cunosc personal. Și când ne-am întors la masă, mergând drept și unul lângă altul, eu am înclinat din cap în direcția lui - adică vă salut domnule prim ministru. Și el a salutat mahmur, s-a întors și a spus: "Ce-i cu Petru Dumitriu ăsta, care se îmbracă așa, și dansează așa, și... bla...bla...bla..." A cerut statului său major nenorocit informații despre veniturile mele. Și-a zis - și eu am aflat după aia - "Cum! Câștigă mai mult decât mine?!" Și a interzis să mi se plătească drepturile de autor. Ceea ce e un fenomen de civilizație cu totul remarcabil. Eu întâi n-am înțeles, al doilea am înțeles și m-am speriat. Și de- atunci, din momentul ăla, n-a mai fost un vis evadarea. De-atunci m-am hotărât din ce în ce mai în adâncime să fug. Și a fugi e un lucru rușinos, dar să fugi de dracu' și să fugi de lucruri oribile și de ființe oribile și imbecile și răufăcătoare, nu e o rușine. E natural. Vrei să supraviețuiești. Și eu voiam să supraviețuiesc. Și era în '59 când s-a întâmplat asta, cu persecuția lui invizibilă, care a încetat însă pe drum. Până să plec eu, el retrăsese - ori se retrăsese chestia asta. Cineva îi spusese: "Tovarașe președinte, nu merge, dreptul de autor trebuie să-l plătim." Deci chestia asta fusese la mine numai ceva care a declanșat reacția lăuntrică. Dar eu eram sătul de ei de când veniseră, de când i-am văzut de aproape pe ruși. Ca ocupanți și pe urmă ca model ce civilizație pentru noi. Vai

de capul meu! Deci, din momentul ăla m-am gândit din ce în ce mai tare că iubirea mea veche, pe care nu i-o spusesem nici nevesti-mi, şi tainică, şi poate nemărturisită nici mie însumi, dar care era, pentru Franța şi pentru cultura occidentală, deveneau ceva din ce în ce mai apropiat..

- Dar ați rămas în Germania...

- E... Bună întrebare! Am evadat din Berlinul de Est cu nevastă-mea, care era la volanul maşinii. Eu nu ştiu să conduc. N-am ştiut niciodată. În Berlinul de Vest m-am dus direct la Consulatul Francez. Şi acolo am găsit un portar şi am găsit un funcționar de vârstă mijlocie. Eu aveam 36 de ani împliniți. Era în '60, spre sfârşitul lui ianuarie. Îmi aranjasem o călătorie prin țări vecine, până în Republica Democrată Germană. Prin Budapes- ta, spre nord, prin Slovacia, Cehia şi iar spre nord, spre Berlin. Deci la 36 de ani şi câteva luni mă duc acolo şi spun: "Cer azil politic. Sunt scriitor român." Şi individul sare în sus. Era mai în vârstă ca mine cu vreo zece ani. "A,nu! Faceți o cerere de viză de intrare." Am făcut-o pe loc. Mi-a dat un formular pe care l-am completat. Țelul - "but de votre visite" – scopul pentru care cer viza de vizită în Franța. Şi eu spun: "Să scriu o lucrare - sau o operă, nu mai ştiu - pe care n-aş putea s- o scriu în țara mea." Şi el a spus: "Bine. Vă vom face cunoscut." De-acolo la hotel, unde am lăsat maşina în față, undeva la vedere. Şi cred că a doua zi plecase. Dispăruse, având ei spionajul lor, venit din Est. Probabil şi acest funcționar era spion al lor. Şi deci mă instalez. Şi trec zilele. Şi mă adresez la o funcție oarecare de stat - administrativă sau politică, nu mai țin minte - în Berlinul de Vest. Şi cer şi acolo viza de intrare şi viza de azil politic. Nu ştiu dacă mi s-a dat azilul politic, cred că da. Fiindcă nemții erau obişnuiți să fugă germani din Germa- nia de Est - sau din Est în general, din Europa de Est - oameni care ştiau nemțeşte. Şi

eu făcusem trei ani de universitate la München în timpul războiului '41 - '44. Și știam nemțește. Și-acuma știu. Foarte bine. Dar n-am avut niciodată poftă să scriu nemțește și n-am avut niciodată imaginația spontană, adică ceea ce se numește inspirație. Totdeauna mi-a venit pe românește sau - uneori, la nevoie, pe franțuzește sau chiar cuvinte englezești. Italienește nu-mi venea, deși știu destul de bine. Și spaniolă știu destul de bine. Dar nu. Pentru mine cel mai mare scriitor cunoscut de omenire e Shakespeare, englez plin de cuvinte latine și franceze. Revenind la ce spuneam... Cred că am cerut azil politic. Le-am spus că am cerut vizã Franței și nu mi s-a dat. Fiindcă n-am avut răspuns...Trec doi ani, sunt în Germania și de acolo, unde eram azilant, îmi fac drum la Paris. Aveam treabă cu editorul. Și acolo mi-a venit la hotel un tip care avea un nume, nu-și dădea o funcție, era destul de tânăr, era un fel de agent secret. Era destul de tânăr, dar nu prost - pas bețe, cum se zice pe franțuzește. Pe românește s-ar spune: nu vită, ci om. S-a supărat și a făcut nițică gălăgie fiindcă eu nu-l așteptam și i s-a spus că nu primesc pe nimeni, eram încuiat cu cheia. Și l-am primit. Și am vorbit - nu știu dacă în camera mea de hotel sau în holul hotelului - și ce avea cu el!? Cererea mea, formularul completat de mine.

- Pentru Franța?

- Pentru Franța. Și i-am zis: bine domnule, pentru mine Franța este patria intelectuală, e foarte important!" A! Zice el și-mi arată foaia completată de mine și iscălită de mine. Zice: vezi, uite-aici: scopul vizitei dumitale - să scriu o carte care... Păi vezi", zice. Deci, cu alte cuvinte, ne-ai cerut să vii să pui dinamită! Sau ce?! Sau să-l certi pe De Gaule cu domnul Gheorghiu Dej.

Asta a fost ceva care m-a rănit pentru tot restul vieții. Până acum. Nu pot să-l iert. Ăsta e motivul pentru care eu

am rămas aici cetățean german. Și asta sunt, în ciudă și din sfidare. A, nu m-ați vrut! Nici eu nu vă vreau!

- Totuși ați scris în franceză. Văd că la Bibliothèque Nationale există multe cărți de-ale dumneavoastră. Considerați că există o continuitate, marile teme ale creației din România și din Occident sunt aceleași? Sau nu?

- E un dublu răspuns. Ce nu s-a schimbat e talentul. Tot ăla e. Nu zic cât de mare, cât de mic. Felul meu de a vedea lucrurile, de a le pomeni, de a le transforma în dialog sau în povestire a rămas același. Dar miezul... Eu aveam în mine, în centrul ființei mele, rugăciunea. Despre asta scriu acum. Rugăciunea este pentru mine nu a ruga, nu a cere, ci este a te adresa dincolo de toate limitele, toate marginile, către transcendent. Și-i zici Dumnezeu. Și asta îți ușurează inima, care era grea înainte de a te ruga. Sau mintea, care era puțin tulbure înainte de a te ruga. Adeseori mulțumesc când se limpezește mintea dintr-odată și-mi vin cuvintele, îmi vin lucrurile de spus.

- Nu înseamnă asta singurătatea alergătorului de cursă lungă?

- Foarte bine găsită întrebarea dumitale. Felicitările mele. Reiau răspunsul. Este singurătatea scriitorului care ar fi putut să fie de limbă franceză, care a cerut azil în Franța și nu i s-a dat. Și la întrebarea pusă unui funcționar responsabil, la Paris, care ținea în mână cererea mea, și căruia mă plângeam că Franța nu mi-dat viză de intrare - nu scrisesem pe cerere azil politic - îmi arăta cu degetul răspunsul meu: "Să scriu o carte pe care n-aș putea s-o scriu în țara mea." "Păi vezi," zicea el. Ca și cum, dacă vrei să scrii o carte pe care n-ai putea s-o scrii în țara ta, e natural să fii refuzat. Asta era politica imbecilă a lui De Gaule și politica imbecilă a birocrației franceze. Să trecem. Nemții au avut cumsecădenia să-mi acorde azil politic. Bravo lor!

Nu că asta m-ar lega sufleteşte şi sentimental de Germania. Dar constat. Mi-au făcut un bine pe care-l făceau tuturor celor evadați din Est. Al doilea lucru este că eu am rămas acelaşi scriitor care a scris Cronica de familie. Care este una dintre cele mai bune cărți ale mele. Însă schimonosită pe alocuri de tendința politică. Trebuie să spun reacționară, fiindcă la noi civilizația şi progresul României fuseseră franțuzeşti, occidentale.

- Dacă ar fi să mai reluați astăzi, ați mai umbla pe text?

- La text... Să-l dreg... Poate, dar nu e deloc sigur...

- Unde?

- Nu ştiu. Acolo unde pute a regim comunist. Asta e o parte a răspunsului meu. A doua parte este că eu aveam de spus ceva ce n-aş fi putut scrie în româneşte şi atunci am scris, cât am putut de curând, în franțuzeşte.

- Adică?

- De fapt nu, am scris româneşte şi am tradus.

- Ce-ați scris?

- Ascultați-mă, vă rog, mi s-a pierdut manuscrisul românesc la Incognito! O carte scrisă către Dumnezeu. Fiindcă eu aşa trăiesc centrat. Omul e o ființă care vorbeşte. Omul e o ființă care comunică.

- Se comunică.

- Da, se comunică fiindcă vorbeşte, în principiu, cu semenii săi. Şi eu vorbesc, dincolo de toate, lăuntric - poate cateodată în şoaptă, cu jumătate de voce - dincolo de orice limită pe care mi-o pot imagina sau pe care o pot imagina nu cum este, ci că există. Fiindcă eu am văzut, din experiența mea de om care s-a cultivat, care a citit multe lucruri şi ştie un anumit număr - destul de considerabil - de lucruri, eu am văzut ce s-a întâmplat cu conştiința omenească de prin secolul al XV-lea, de la sfârşitul Evului Mediu şi până astăzi. Până trecem la micile maşinuțe electrotehnice sau

electronice, până acum. Cum va merge de aici înainte, nu ştiu. Dar ştiu că a fost un moment extraordinar, înalt al civilizaţiei şi al societăţii omeneşti. Fiindcă societăţile omeneşti occidentale - cele mai puţin strâmte şi sugrumate şi paralizate de birocraţie, de tradiţie, de limbă - deci mă gândesc la societăţile anglo-saxone, la cea franceză, mă gândesc la Elveţia (deşi acolo presiunea socială e considerabilă fiindcă problema e că gândirea şi simţirea societăţii în care te afli sunt de aşa natură, încât nu poţi să spui orice şi nu poţi să scrii orice sau, chiar dacă o faci, atunci eşti primit cu o strâmbătură). Ei bine, când văd ce s-a întâmplat din 1450 să zicem, când a căzut Constantinopolul, '53, până în zilele noastre, zic: admirabil! Ce înflorire, ce înălţare, ce adâncire a civilizaţiei omeneşti! Şii-acum se răspândeşte duhul ei. Dar tehnica a evoluat spre microtehnică şi microa - paratură. Totalitatea aparatelor şi aparaturii folosite de o societate în viaţa economică, în cercetare, în viaţa politică chiar, se miniaturizează şi devin mai vulne -rabile, adică mai uşor de stricat sau de distrus şi, cum ai zice, devin ceva de la sine înţeles, ca pălăria sau batista în care îţi sufli nasul. Astea electronice, supertehnice şi remarcabile din punctul de vedere al comunicării intelectuale, al ştiinţei, al acumulării de stiinţă şi de experienţă ; ei bine, când văd ce uşor sunt de aruncat, de risipit şi de stricat, mă gândesc cu oarecare teamă la secolele care vin acum, din anul viitor.

- Dacă e să ne gândim la mesajul dumneavoastră de scriitor, care dintre cărţi vi se pare - din ceea ce aţi scris până acum - că vă exprimă cel mai mult?

- Din toată viaţa mea, ce-am scris până acum, Incognito. Scurt pe doi! În care vorbesc de fapt despre mine. Personajul principal sunt eu, transformat, făcut mai puţin specializat şi deosebit de ceilalţi decât sunt eu. Eu sunt un

tip destul de excentric. Adică mult deosebit de oricine altcineva care a traversat cam aceleaşi evenimente şi are o situaţie socială şi intelectuală şi materială asemănătoare cu a mea. Sunt niţel altfel.

- În ce sens?

- Nu ca altul.

- Parametrii?

- Sunt mai degrabă bun, decât rău. Pe româneşte, mai degrabă blajin, decât al dracului. Şi am putut să fiu şi-n scris tot aşa. Sunt un om de fapt umil. Nu vreau să mă laud şi nu vreau să spun că sunt modest, dar nu sunt mândru. Însă şi în acest punct, sub provocare, când sunt sfidat, călcat pe picior, pe coadă, pe bătătură, atunci mă revolt şi devin mai mândru decât sunt în mod normal. Cum nu mi-e obiceiul. De obicei sunt cum mă vezi. Şi când întâlnesc bunătate omenească, deşteptăciune - chiar niţică, dumneata ai multă - inteligenţă deci, căldură de inimă, bunătate, ce, atunci ăla sunt eu! Atuncea mă simt bine şi mă dezleg, şi mă descui, şi mă deschid cum vezi. Mai e nevoie de ceva ca să-mi fac portretul?

- Apropo de cititorii din Romania, ce sentimente mai aveţi faţă de ei? Ştiu că aţi vizitat ţara prin 1996, cam aşa. Ce impresie v-a facut? N-aţi vrea să fiţi mai bine cunoscut de noile generaţii?

- Bineînţeles c-aş vrea.

- Şi vă gândiţi la ceva anume?

- *Incognito*. Şi mă doare în suflet ce s-a întâmplat. Că l-am scris pe româneşte. Când am fugit din România, am scris pe româneşte. Pentru mine. Întâi pentru mine, pentru sufletul meu. Am scris-o în Germania. Vai, Doamne! Şi am tradus-o tot eu şi am trimis acel text la Paris. Nu ştiu dacă l-au publicat - ar fi interesant să ne uităm pe carte - sub denumirea *version française de l'auteur* - versiunea franceză a autorului.

- Aşa l-au publicat.

- Ăsta e şi adevărul. Versiunea românească am păstrat-o - pachet de foi de hârtie scrise cu cerneală, cu stiloul, dar sute! - şi la un moment dat, când am simțit că aici am călcat în gol, le-am rupt. Fiindcă aici, în Occident, unde mă refugiasem ca să scriu şi ca să fiu - nu zic fericit, dar să-mi fac meseria mea de om şi de scriitor - şi făcusem, asta, *Incognito*, o carte întoarsă către Dumnezeu! Dumnezeu pentru mine este acela care - sau aceea care sau lucrul care se află dincolo de toate limitele, de toate marginile şi limitele, în depărtare, şi în sus, şi în adâncime şi înăuntru. Adică este şi în mine şi în dumneata, îndărătul inimii. Sau îndărătul creierului. Îndărătul gândirii şi simțirii fiecăruia dintre noi. Acolo e ceva pe care noi nu putem pune mâna. Şi nu putem pune nici intelectul ca unealtă, ca mână fără materie. Că asta e intelectul. *Interlegere* este a alege între două lucruri. Să ştii să deosebeşti. Şi ce nu-ți place dai cu piciorul şi nu foloseşti. Şi ce-ți place foloseşti. Ei bine, eu nu înțeleg. Peste anumite limite tainice în mine, şi în dumneata, şi în cititorii noştri, în fiecare, îndărătul creierului, îndărătul inimii, înăuntru de tot, acolo unde chirurgia nu poate să-ți arate cu scalpelul celulele astea, într-acolo mă rog eu. Adevărul este că e mult mai uşor să te rogi înspre depărtare şi spre înalțime. Şi eu ştiu că mă rog de la vârsta de şase - şapte ani. Ți-am spus? Nu ți-am spus. Am scris? N-am scris. Spun acum. Hai să vorbim de rugăciunea asta. Când aveam trei, nu patru - cinci - şase ani, dar nu şapte... eram copil mic... şi sora mea era cu doi ani mai mică decât mine. Şi eram la noi la țară, la Baziaş şi stăteam pe o terasă unde mâncam, la umbra unui nuc care a fost între timp atins cu tunul de nemții care se retrăgeau din Romania şi s-au distrat cu o mică ciocnire militară la frontiera română. Nucul ăla a dispărut. A fost lovit de un obuz la baza coroanei şi coroana

a zburat, spulberată. A rămas ciotul, trunchiul ciuntit. Eram deci acolo şi la stânga mea era casa oamenilor - nu erau servitori, ci agricultori de meserie, țărani sârbi şi făceau şi treaba micii noastre moşii şi vii. Noi aveam o mică moşie şi o vie pe o pantă de deal destul de înalt deasupra Dunării, de unde vedeai splendid Dunărea, largă şi mare şi câmpia sârbească până la oraşul Vârşeț şi apusul de soare în fiecare seară. Era foarte frumos. De-aia le-a şi atras atenția tunarilor nemți şi au dărâmat nu numai nucul, ci şi casa. Şi deci era o a doua casă, casa țăranilor sârbi, el cu mustața blondă, ea cam cocoşată şi mama ei. Ăştia trei țineau casa, țineau via, grajdul - două grajduri, unul pentru ei, unul pentru noi – şi aşa mai departe. Ce să mai adaug. Detalii... Şi din partea aia vine cea mică, cu brațele întinse spre mine. Ea fiind de doi-trei ani şi nemergînd bine. Şi se împiedică şi se trânteşte pe nas, pe frunte şi se ridică urlând şi cu o pată roşie de sânge în mijlocul frunții. Şi mama, care era în casa țăranilor şi a auzit-o, vine în galop, o ridică deasupra pământului şi pleacă s-o curarisească. Şi adevărul este că în urma acestei lovituri de o piatră oarecare de pe jos i-a ramas lui biata soră-mea un semn ceva mai albicios în mijlocul frunții până doi - trei ani înainte de moarte. Şi a murit acum doi - trei ani. Încă doi - trei ani, adică la 70 circa, a murit nemaiavând pata de la lovitura aia. Dar eu eram speriat. Şi am făcut la dreapta-mprejur - nu la stânga, pentru că era spre nuc - şi m-am uitat peste nuc şi am văzut norii. Şi am spus: "Fă să nu moară!" Asta a fost prima rugăciune a mea. Şi de-atuncea m-am rugat la Dumnezeu toată viața, din ce în ce mai des. Sau mai sistematic, să zic aşa. Din ce în ce mai conştient că nu mă rugam la o personalitate care seamănă a om şi are barbă, şi are straie străvechi, şi are o coroană de lumină. Nu! Dincolo! Dincolo de norii ăia. Şi-aşa mă rog şi acuma.

- Asta înseamnă o formă de credință sau o formă de speranță?

- Nu.

- Atunci o formă de ce?

- Nu. E o limita a vorbirii. Eu vorbesc, ca orice om, pentru nevoile vieții, și pentru nevoile muncii, și pentru nevoile științei - câtă am - sau ale literaturii - câtă fac - și până la urmă vorbesc ca și cum aș vorbi cu o persoană omenească vorbitoare de română, care înțelege limba română și care este dincolo - trebuie să spun și mai presus, dar eu zic și mai prejos, și mai înăuntru și mai îndărăt de toate lucrurile și de toate ființele. Și românesc.

- Ca să revenim la cei ce vorbesc românește, ce-ați vrea să le spuneți celor de azi? De acasă.

- Că le doresc bine. Le doresc să nu sufere. Omenirea este nu blestemată, ci înzestrată cu suferință. Că tot Acela de care vorbesc eu acuma - sau Aceea, Ceva - ne-a făcut înzestrați cu capacitatea de a suferi, întâi pentru a evita suferința, pentru a ne feri și al doilea pentru că nu se poate altfel. Construcția noastră fizică, sistemul nervos, sistemul sensibilității, senzațiilor este așa, încât nu putem să nu suferim. Sistemul dorințelor, al speranțelor. Uite, eu aș vrea să scriu mai bine decât am scris până acum, și mai mult, și ceva mai important.

- La ce lucrați?

- La un eseu intitulat *Non credo - oro*, adică *Nu cred - mă rog*. *Oro*, -are înseamnă a mă ruga. *Rogo*, -are înseamnă tot așa: a cere, a cere cu insistență. Pe când rugăciune se spune *oratio*. Și poate să existe și un *rogatio*, *-onis* care poate să însemne o specie de cerere. În fine, când te rogi la Dumnezeu se spune *oro Deo*. Și eu spun deci *oro*. Și dedesubt, pe franțuzește în manuscrisul numărul unu - dar, mă vezi că am probleme de sănătate, am probleme de

vârstă, am probleme materiale, trebuie să-mi câştig viaţa într-un fel sau altul, şi anume viaţa de toate zilele - şi deci întâi scriu pe franţuzeşte, fiindcă am un editor căruia ideea îi place şi care vrea cartea pe franţuzeşte, aşa cum o scriu eu întâi, dar aş vrea să scriu acelaşi text, poate cu mici libertăţi pe care mi le-aş permite, pe englezeşte o dată, pe nemţeşte al doilea şi al treilea pe româneşte. Asta ar fi deci şi mi-e groază la ideea c-aş putea să mor înainte de a termina. Abia am început. N-am decât puţine pagini. Şi să-i pun titlul *Nu cred - mă rog*. Şi sunt mulţumit, că *rogo*, -are înseamnă şi asta: a te ruga, dar nu sună aşa de solemn şi de evlavios ca *oro*. Spune un orator: *oro vos* - vă rog pe voi, de fapt vă conjur, vă rog să vă convingeţi că... ş.a.m.d.

- Mai scrieţi şi altceva?

- Păi astea ar fi patru cărţi. Nu prea lungi, patru eseuri, dar să mă ierte Dumnezeu, să aibă milă de mine să pot trăi în relativ bună sănătate până atunci. Fiindcă sănătatea e ceea ce mă îngrijorează în momentul de faţă, chiar astăzi.

- Care este părerea scriitorului Petru Dumitriu despre ceea ce se întâmplă acum în România şi în Balcani în general?

- Am fost fericit când s-au răsculat românii şi l-au terminat pe Ceauşescu... eu, care nu mă bucur să fie ucişi oameni, dar de ăsta nu mi-a părut rău nici o secundă! Nefericitul de tiran idiot! Deci a fost una din marile bucurii ale vieţii mele revoluţia din decembrie 1989. Şi-am zis: în sfârşit! Şi m-am bucurat mult când am fost în vizită în România, invitat de preşedintele de atunci, domnul Iliescu. Foarte amabil. Şi am fost condus foarte amabil de un român care trăieşte acum în America, la New York sau la Chicago, nu ştiu. Ne-am cunoscut, mi-a plăcut, eu i-am plăcut şi a zis: "Hai, veniţi cu mine în România?" Şi ne-am dus în Romania. El mi-a organizat. Şi am fost primit foarte amabil, pe cheltuiala statului cum se zice într-o anumită birocraţie

la noi. Mi-a plăcut Bucureştiul, întâi să-l revăd şi să văd schimbă- rile. Mi se spusese că "aa... Ceauşescu, arhitectura ceauşistă şi aşa mai departe..." Nu, nu mi s-a părut... Tot ce vedeam mi s-a părut bine. Şi ce cunoşteam deja, tot bine. Aşa cum e. Şi m-am bucurat să vorbesc cu românii, să-i văd cum vorbesc, cum gândesc. Mi-a plăcut. Şi mi-a plăcut cerul, mi-au plăcut copacii, mi-a plăcut vremea. Nu ştiu când era. Sau la începutul vremii frumoase, sau la sfârşit. Nu mai ştiu. Ştiu că nu era cald, dar era vreme blândă. Uite, aici e mai frig. Deci, care era întrebarea?

- Dacă sunteţi la curent cu ceea ce se întâmplă în România şi în Balcani.

- Dragă doamnă şi prietenă pot să spun, ce se întâmplă în Balcani mă întristează. Ce văd eu în Iugoslavia, fosta Iugoslavie, îmi rupe inima. Mă sfâşie. E o întristare de nelecuit, fiindcă eu nu cred nici o secundă că fugarii ăia, sau goniţii ăia vor putea să se întoarcă şi, dacă se întorc, vor găsi altceva decât ruine, iar dacă vor să le dreagă vor avea bani. De unde o să scoată? O să scoată iarăşi miliarde de dolari ca să-şi reclădească satele şi oraşele din ... cum îi zice?

- Kosovo.

- Şi... Bosnia. Ei, deci asta e prima parte a răspunsului meu. Şi mă tem că americanii au să rateze operaţia istorică actuală. Fiindcă eu i-am văzut capabili să rateze. I-am văzut intervenind cu forţele lor formidabile şi cu paralele lor gigantice în sud-estul Asiei şi plecând bătuţi, pierzători. Aicea ce-o să facă? Când te uiţi la caracterul dârz, neînduplecat al naţiei sârbilor, fiindcă e o parte respectabilă în caracterul ăsta, dar e şi o parte - repet - de neînduplecare şi de neclintire care nu e totdeauna bună, săracii de ei - şi când te gândeşti că ei au făcut o religie din Kosovo, care e locul unde au fost bătuţi şi omorât suveranul lor, toată

boierimea lor şi toți războinicii lor masacrați de turci, iar ei consideră înfrângerea aceea - care i-a costat sute de ani de apăsare turcească - drept ceva memorabil. Ce să mai vorbim! Sunt îngrijorat şi nu mă bucur deloc la ideea că urmările negative, cauzate de lipsa de libertate şi de acceptare a haosului - de înclinare încă o dată – adică care nu le plac, pe care n-ar trebui să le facă, nici să le înghită, din cauza presiunii ruşilor, mă tem pentru viitor. Dar eu n-o să-l apuc.

- Poate o să-l apucați. Care credeți că ar fi reflexul în România al problemei iugoslave?

- Nu pot să spun care va fi reflexul în România. Pot să spun un singur lucru: eu cunoscându-mi țara şi nația şi experiența ei istorică - şi a țării şi a nației - şi văzând ce bine s-au descurcat în capătul de est al Europei, unde începe stepa - stepa şi socială, vai, şi politică, şi culturală- asta nu, că eu respect tot ce-i mare în literatură şi îi admir pe marii scriitori ruşi, cum nu admir mai mult decât pe Shakespeare, însă vreau să spun că nu-i disprețuiesc pe ruşi, dar nu-mi plac. Nu-mi plac fiindcă nici nu ştiu dacă ei ştiu să fie liberi. Şi nu ştiu dacă le place libertatea altora; Şi dacă ceea ce spun ei despre libertatea din Occidentul Europei nu este decât simplă invidie sau ciudă. În loc să zică: «măă... ce bine fac ăia! Hai să facem şi noi ca în Occidentul Europei şi transatlantic. Şi mă tem, mă tem de viitor. Şi e singurul motiv pentru care accept voia lui Dumnezeu, dar n-o să-mi pară bine dacă o să mor înainte de a scrie Non credo. Dacă nu reuşesc să scriu asta înainte de a muri, o să fie o moarte amară. Însă repet: dacă aş vedea un sfârşit întristător, sau umilitor, sau idiot al crizei actuale din sud-estul Europei, nu mi-ar părea bine. Şi mă tem că riscul există. M-aş mira ca americanii s-o nimerească - la distanța enormă – geografică - la care se află şi la distanța aproape la fel de

enormă - sociologică şi politică şi între mentalitatea lor şi mentalitatea sud-estului Europei şi a estului Europei. Ce să mai vorbim de ruşi, pe care ei nu-i înțeleg absolut deloc, deşi sunt plini de emigranți ruşi.

- Ce părere aveți, în acest context, despre ce se întâmplă în România?

- Am o părere bună despre România şi despre români. E un amestec de părere bună bazată pe cunoaşterea directă şi personală, pe sentimentul direct şi personal. Îi iubesc pe români. Acestea fiind zise şi bazat pe faptul că sunt mai degrabă bun şi că sunt un om cu imaginație, m-am bucurat mult în '89 şi nu retrag cuvintele crude pe care le-am spus despre nefericitul de Ceauşescu. Vai de capul lui şi vai de capul țării care a avut, ani de zile, de înghițit puterea absolută a lui Ceau- şescu. Care era un om simplu. Poate era şiret, ca orice politician. În fine, să trecem şi să lăsăm acestea. Tot ce-am aflat din România, afară de foarte puține lucruri, m-a bucurat şi mă bucură în continuare. Şi mă gândesc: vezi - mie-mi zic - şi în grevele muncitoreşti, şi în manifestațiile astea enorme ale muncitorilor, toți se comportă de fapt într-un fel civilizat. Nu sunt ei subțiri, subțiri, subțiri. Şi cine-i aşa subțire? Englezii? Americanii? Poate. Scandinavii? Poate. Elvețienii? Poate. Deci, fără să le pretind prea mult în ce priveşte omenia, ei bine, zic, nu le lipseşte omenia. Deci românii - nația - din felul de a vorbi şi de a se înjura unii pe alții şi chiar când e ură, ceea ce nu e des - eu n-am văzut; ba da, am văzut şi printre scriitori... În orice caz sunt o nație făcută să se civilizeze. Cine a trecut de la - nu ştiu de cine să zic – la Eminescu şi la Caragiale şi la gânditori mai puțin mari față de cât de mare era Eminescu şi de mare autor de comedii Caragiale? Dar şi în materie de gândire, de filosofie, de morală, noi am produs oameni foarte buni. Şi oameni de care ar bubui Occidentul. Deci,

când i-am văzut pe români capabili să învețe de la țările Europei democratice sau parlamentare - sau cum vrei să spui - țările cu libertăți cetățenești și omenești - așa de bine cum au învățat românii, păi zic: trebuie mai mult ca să-i strici, să-i răneşti rău de tot, aşa încât să nu mai fie ei înşişi. Mărturisesc că zecile de ani ai regimului comunist mergeau într-acolo. Mergeau în direcția unui fel de colonie rusească, nici caldă, nici rece, nici acră, nici dulce. Mare brânză nu era. Din punctul de vedere rusesc şi din punctul de vedere aşa zis socialist, sovietic ş.a.m.d. Dar din punct de vedere omenesc nu era o fericire. Pe când ceea ce văd din '89 încoace este - aş putea spune - o cale bună. Tot ce se petrece e mai bine decât înainte.

- Aş vrea să vă întreb despre alegerile de anul viitor. Care sunt şansele luptei politice aşa cum se văd de aici?

- Nu ştiu de aici care sunt şansele. Dac-aş avea o schiță mentală de care să vorbesc ți-aş spune imediat. Dar n-am. Am doar cunoştința a ceea ce a fost şi am trăit eu însumi. L-am văzut pe domnul Iliescu şi mi-a plăcut şi l-am văzut pe domnul Constantinescu şi mi-a plăcut. Şi din tot ce aud despre România, puține lucruri îmi displac. Foarte puține. Şi văd presa românească zicând albe şi negre, dulci şi acre. Nu-mi displace. E bine. Adică e din ce în ce mai bine. Cred că - dacă nu se întâmplă ceva îngrozitor: război în ex-Iugoslavia, treceri de mase de trupe ruse din Rusia înspre sud, sau o grozăvenie - speranța mea (eu nu cred, eu sper - speranța mea că actualul tiran iugoslav - care e un fel de imitație de tiran - va cădea de la putere, că va fi înlocuit. Că ruşii vor fi înțelepți, că ei au interesul lor național să se împace cu americanii, şi cu Occidentul, şi cu tehnica Apusului. Că asta le trebuie lor: civilizație materială şi libertate. Întîi libertate şi pe urmă restul. Mă rog, dar cel mai uşor este să imporți maşini şi pe urmă să le pui la treabă.

Şi asta le trebuie lor urgent. Libertăţile sunt o problemă. Mă întorc la ce spuneam. Dacă nu se întâmplă nimic rău, eu mă aştept să fie din ce în ce mai bine. Exemplul manifestaţiilor muncitoreşti din Valea Jiului Spre Bucureşti mi-a plăcut. N-a fost nimica urât. Şi dacă românii ştiu să facă tot aşa de bine tot ce vor face în direcţia politicii şi a organizării statului şi a libertăţii - şi a folosirii libertăţii- eu m-aş aştepta să fie bine. Şi mi-ar părea bine. Uite acolo n-aş vrea să fiu absent. Dar probabil c-o să fiu.

- Nu vi se pare că, aşa cum avea perspectiva să fie la marginea Imperiului sovietic, România are acum perspectiva să fie la marginea Occidentului?

- Nu. Nu cred. Cred că ar fi contra caracterului naţional, a firii româneşti. Firea noastră nu este către marginal, către nepricopsit, neîntreg. Noi eram nişte comunişti nepricopsiţi, ratati. Vai de capul nostru! Pe când acuma nu suntem nişte democraţi vai de capul nostru. Eu constat că trecerea de la Iliescu la Constantinescu a fost onorabilă. Traducerea în fapt a acestui cuvânt latino-francez ne-a făcut cinste şi cred că trecerea de la Constantinescu la încă o dată Iliescu, sau la altul tot aşa de bun, ori mai bun, o să fie de asemenea onorabilă. Şi dacă-i laşi pe români să facă aşa - săracii de ei, nu-i văd descurcându-se în direcţia economică. Cum să facă bieţii români ca să câştige, să producă mărfuri şi produse mai multe şi să aibă ce mânca?

- Ei ar produce, dar n-au cui vinde.

- Dacă n-ai cui vinde, trebuie să te uiţi ce-i lipseşte mărfii. Adică trebuie să te uiţi cum produci marfa şi cum arată şi cum este marfa, şi ce gust are, şi ce funcţiune are, şi ce funcţionare are, şi pe urmă să te întrebi de ce nu se vinde.

- Auzeam de curând că se închide şantierul naval Le Havre. Nu vi se pare că o criză general europeană înglobează şi criza românească?

- Mi-e foarte greu să spun. Trebuie să mă întreb eu

însumi asupra lucrurilor pe care le ştiu despre Europa Occidentală şi America. Foarte important. De importanță hotărâtoare şi mântuitoare. Americanii au fost odată mântuitori. Şi francezii îi detestă, e bine?... În sfârşit... Nu sunt sigur de elita socială, şi politică, şi economică, şi culturală, adică de oamenii aleşi, mai de soi - ceea ce nu e frumos de spus despre oameni (ca şi cum ceilalți ar fi de soi prost) - nu, dar oamenii mai înțelepți, mai vioi la creier, trebuie să fie mai capabili de o gândire constructivă, întemeietoare şi ziditoare, nu dărâmătoare. Când îi văd ce fac, cum au inventat ei să facă monedă comună, euro, îmi scot pălăria. Zic: bravo măi, aşa să vă dea Dumnezeu să continuați." Şi dacă ei fac şi-n politică la fel - şi cred că fac... Felul cum se poartă ei acuma în Iugoslavia, nițel cam neîndemânatic, nițel cam cu de-a sila, ca să nu-i supărăm pe ruşi – zicem de săracii albanezi... Da' de fapt nu-i primim. Să se ducă-n... Doamne iartă-mă! Că asta se întâmplă. Şi eu văd cu ochii. Şi ăştia sunt apusenii. Dar totuşi, totuşi... Euro... Cum se zice pe româneşte?

- Euro...

- Ciudat. Sună ciudat. Nu-i poți pune articolul definit. Ăştia pot.

- Dar oare această formă de unire monetară a Europei, unire economică şi - pe undeva - politică, dacă ne gândim la Parlamentul European, în perspectivă e vorba şi de crearea unei armate a Uniunii Europene - nu este o formă de opunere față de Statele Unite ale Americii? De ceea ce resimt ca un ascendent al Americii în Europa?

- Nu. Ceea ce simt cei de dreapta, cei conservatori, ca să nu zic reacționari, ca să nu zic bătuți în cap, ca să nu zic incapabili de nițică creativitate - ăia sunt aşa. Şi patrioții francezi şovini care se gândesc la Napoleon, şi la Ludovic al XIV-lea, şi la chestii din astea. Cred că aşa arată, ca şi cum încetul cu încetul s-ar putea ajunge la unitate.

- Vă gândiți la o unitate planetară?

- A, nu. Mă gândesc la o confederație europeană. Şi mă rog la Dumnezeu...

- Vizavi de ce?

- Vizavi de tot restul. Vizavi de americani, cu care n-au de ce să se certe. Nu... Pot să facă negustorie între ei dumnezeieşte. Vai de mine, ce bine ar putea ei să-şi vândă produsele unii altora! Şi acelaşi lucru ar fi de dorit şi cu ruşii. Ca să nu mai vorbim de noi, bieții sud-est europeni.

- Avem şanse să intrăm în Uniunea Europeană? De NATO nu mai zic...

- Ce să vorbim de NATO. Asta se face cu paraua. Se face cu leul românesc, cu piața românească şi cu produsele româneşti pe piețele occidentale. Aşa se face. România va fi independentă cu mintea şi cu mâinile românilor. Cu inteligență, cu dibăcie şi cu buna voință - sau cu voință şi cu muncă.

- Adică întâi cu independența economică...

- Da. Şi o deşteptăciune - că sunt deştepți românii - o deşteptăciune care este din naştere, chiar dacă sunt sărăcuți - cum încă sunt, din păcate - nu prea mult, nu prea rău... da'... Când eram eu puşti la şcoală, la liceu, ziceam: «Cum e? Bine? Rău? -Berge...» Şi la români «berge», da' n-ajunge. Mai trebuie să se trezească. *Deşteaptă-te române!* Din somnul de moarte s-au deşteptat. Doamne-ajută!

- Un gând bun pentru anul viitor: anul 2000, anul alegerilor...

- Până acuma au ales de două ori. Le doresc să aleagă a treia oară - dar din toată inima - unul foarte bun şi constructiv. Unul care să gândească înainte şi să se gândească la partidele care merg înainte înainte va fi un partid care va învăța toată țara să facă mărfuri, să facă franzele, să facă cârnați de vândut şi să-i vândă.

- Vă mulțumesc.

1999, Metz

LATINITATEA – VIITORUL UNUI TRECUT

Cu prilejul Congresului internațional cu subiectul de mai sus, organizat de Fundația Culturală Română şi Ambasada Portugaliei la Bucureşti, care s-a desfăşurat la Universitatea din Cluj în vara lui 1998, am înregistrat o serie de scurte interviuri cu mari personalități participante la respectiva manifestare. Această manifestare urma aceleia organizată cu zece ani înainte la Universitatea din Coimbra, în Portugalia, de către Organizația Mondială a Poeților. Le reproduc mai jos după cum urmează:

JOSÉ AUGUSTO SEABRA

- Excelență, în calitate de ambasador al Portugaliei la Bucureşti şi de co-organizator al acestei manifestări, ați putea să ne spuneți ce importanță acordați factorului cultural pentru relația dintre țările noastre, pentru integrarea europeană?

- Acum zece ani, la Coimbra, s-a organizat un mare congres asupra umanității greco-latine în civilizația universală prezidat de marele om de stat, politic, poet şi umanist Léopold Sédar Senghor. Atunci eram ambasadorul Portugaliei la UNESCO şi am fost la acest Congres. M-am hotărât că ar merita o continuare. Şi când am devenit ambasador în România, unul din primele puncte de program a fost să propun să se organizeze un al doilea congres, de data aceasta asupra latinității, în România. Fundația Culturală Română a preluat inițiativa, de data aceasta cu sprijinul nostru, drept pentru care cei doi preşedinți – al României şi al Portugaliei – îl patronează. De ce o nouă renaştere a latinității? Mai întâi pentru că e un mare spațiu, ce înglobeazăEuropa, America Latină, o parte a Africii, chiar a Orientului.

Înglobează, de asemenea, milenii. Mai mult: în mileniile următoare va exista ocazia renaşterii latinităţii, pentru că popoarele trebuie să se regrupeze, iar latinitatea le uneşte, respectându-le diferenţele. Se întâmplă deci că, popoarele neolatine au matrice comună – latina – şi se afirmă în universalitate ca neolatine: portughezii, spaniolii, francezii, italienii, românii ş.a., care se întind din estul până în vestul Europei şi încă pe alte continente. În acest moment în Portugalia se organizează un summit ibero-american, adică al tuturor popoarelor de limbă spaniolă şi portugheză din Europa şi America Latină. Ceea ce probează că popoarele ibero-americane pot juca împreună un rol de echilibru, de stabilitate, de pace şi mai ales de libertate, pentru că valorile care le unesc sunt la origine latine: demnitatea persoanei umane, libertatea şi fraternitatea oamenilor şi popoarelor.

- Vă mulţumesc pentru că, vorbind astfel, aţi prevenit a doua şi a treia întrebare pe care vi le-aş fi putut pune.

MIMMO MORINA

- Domnule Morina, ca secretar general al Organizaţiei Mondiale a Poeţilor, ca organizator al manifestării de la Coimbra de acum zece ani, ca poet şi ca italian, puteţi să apreciaţi importanţa factorului cultural pentru imaginea unui popor printre altele?

- Da. Organizaţia noastră pune împreună un mare număr de poeţi. Şi, dat fiind că poetul reprezintă vocea secretă a unui popor, el trebuie astfel plasat, încât să poată reprezenta poporul însuşi. Poeţii şi intelectualii în general sunt universalişti. Frontierele naţiunilor nu există. Oamenii trebuie să comunice. Senghor, preşedintele Organizaţiei Mondiale a Poeţilor, a pledat tot timpul pentru

universalitatea culturii.

- Cum apreciați factorul lingvistic – originea latină a multor limbi europene – față de tentativa unei Europe unite?

- Am lucrat 40 de ani pe lângă Parlamentul Europei – partea culturală. Sunt deci avizat să vă răspund. Europa este compusă din multe popoare, cu origini lingvistice diferite, ceea ce nu contează, deoarece slavii, germanii, anglo-saxonii au o componentă comună: sunt europeni. Iar creştinismul, grație latinității, este capabil să definească identitatea europeană.

- Credeți că Estul îşi are locul lui în acest ansamblu european şi creştin?

- Sunt optimist. Toate rădăcinile noastre sunt deopotrivă latine şi creştine.

- Vă mulțumesc.

JOSÉ JERONIMO MOSCARDO

- Ce părere aveți, Excelență, în calitate de ambasador al Braziliei la Bucureşti, o țară latină de pe continentul american, despre semnificația acestui congres?

- Încep prin a vă spune o poveste, atât de relevantă pentru acest congres: el se născuse în vis şi de aceea ştia că trebuie să fie foarte atent cu visele, deoarece se transformă în realitate. Asta e povestea lui Seabra, un mare poet portughez, care visa să ajungă în România. Şi aşa a devenit ambasador. Am fost sprijiniți de domnul Augustin Buzura, de Fundația Culturală Română, de domnul rector al acestei extraordinare Universități din Cluj, Marian Papahagi, care a studiat în Italia şi în Portugalia, la Coimbra, iar acum este directorul Academiei di Romania din Roma. Acest summit este patronat de preşedintele

României şi al Portugaliei. Cu toţii am participat la această „conspiraţie" care ne-a adus la Cluj, un centru de cultură latină şi de inteligenţă. Ca reprezentant al Braziliei mulţumesc şi societăţii civile care şi-a trimis soli din toate regiunile.

- De ce vi se par necesare astfel de întâlniri?

- Întreaga lume traversează un proces de civilizare care ne oferă binefacerile tehnologiei şi ale comerţului. Sunt condiţii necesare, dar nu şi suficiente. Nu-i vorba despre subestimarea efectelor extraordinare ale tehnicii. Dar nu trebuie să uităm scopul: omul trebuie să redevină măsura tuturor lucrurilor. Asistăm la criza unei lumi care are mijloacele de a-l seduce pe om, făcându-l să uite scopurile, obiectivele. După părerea noastră, cultura are rolul de a pune în valoare activităţile umane prin ceea ce omul are autentic. Există oraşe dominate de material şi oraşe dominate de spirit. Ne aflăm la un final al civilizaţiei materiale, în pragul unei epoci care va preţui spiritul.

LUCIANO MAIA

- Stimate domnule Luciano Maia, în calitate de consul onorific al României la Fortaleza, în Brazilia, aţi putea să-mi spuneţi cum apreciaţi importanţa acestui congres pentru culturile originar latine şi pentru relaţia dintre culturile ţărilor noastre?

- Mai întâi trebuie să spun că pentru mine e o foarte mare bucurie să particip la acest congres. Întrebarea dumneavoastră se potriveşte foarte bine cu faptul că încercăm să facem relaţiile noastre cât mai strânse şi să descoperim valoarea adevărată a latinităţii pentru viitor, fiindcă ea este aceea de a reface imaginea de ansamblu a culturilor de origine latină. Să planetizăm latinitatea, ştiind noi că moştenirea noastră este de invidiat.

- Spuneți-mi, credeți c ă în această Europă comunitară, factorul lingvistic, latinitatea limbilor noastre, mai este un factor activ? Poate modifica, orienta, susține ceva? Sau la nivel planetar, mai e un factor activ în procesul de globalizare pentru păstrarea identității spirituale?

- Cred că identitatea lingvistică latină mai este importantă. Dar şi mai importantă decât identitatea lingvistică, este spiritul latinității. Moştenirea noastră culturală e şi mai importantă. Ea afirmă că diferențele, specificul sunt factori ai armoniei întregului. De aceea neo-latinii au încă mult de oferit pentru mileniul trei.

- Vă mulțumesc.

THOMAS SEBEOK

- În calitate de recunoscut specialist în semiotică, ce importanță acordați latinității astăzi? Nu doar pentru lingvistică, ci şi ca semn definitoriu, dacă e posibil, în procesul de integrare europeană şi de globalizare în general?

- Cred că sunt aici singurul din Statele Unite şi am fost invitat mai ales de domnul Seabra, ambasadorul Portugaliei, şi de soția sa, doctor Norma Tasca, din Brazi- lia, semioticiană care a organizat secțiunea de semiotică a acestui Congres. Semiotica e o disciplină globalizată mai demult.

- Credeți că ştiințele şi cultura în general au un cuvânt de spus pentru formarea imaginii unei țări ca România?

- Cunosc România foarte bine, am fost aici acum 40 – 45 de ani, şi acum 35 de ani, la Sinaia, la întâlnirile de lingvistică, apoi în 1965 la Bucureşti, am fost în Republica Moldova, aşa că îmi dau seama că România e o țară care abia urmează a arăta ce este capabilă.

- Să sperăm. Vă mulțumesc.

MICHAEL METZELTIN
LARISA SCHIPPEL

- Stimate domnule Metzeltin, ca cercetător la Institutul de Romanistică din Viena, ce importanță acordați acestei întâlniri?

- Această întâlnire poate fi foarte importantă pentru România spre arăta că ea e o țară foarte europeană, cu o bază latină, adică baza europeană probabil cea mai importantă.

- O întrebare valabilă pentru dumneavoastră şi pentru colega dumneavoastră, doamna Shippel, de la Institutul de Romanistică din Berlin: considerați că integrarea Est – Vest, integrarea europeană (culturală, dar şi economică), se poate prevala de factorul latinitate ?

- **(Schippel)** Depinde cum înțelegem lucrurile. Dacă dăm sensul larg, care include felul de a trăi – şi felurile multiple de a trăi - aş spune: bineînțeles, clar. Înțeleg latinitatea ca pe un fel de a trăi, spre deosebire de alte culturi şi alte istorii din această Europă. Şi, dacă vreți, aici se vorbeşte mult despre o pluralitate a vieții, a vieților noastre.

- **(Metzeltin)** Sigur că România, cu o limbă neolatină, are mai multe facilități să pătrundă mentalitatea europeană, care are o rădăcină latină, dar baze francofone, italiene, spaniole, portugheze, create probabil în secolul al XVIII-lea, secolul Luminilor. Şi, dacă facem o comparație cu limbile slave, vedem că România este o țară care introduce mai repede ideile moderne.

- De altfel în această lună se împlinesc 5 ani de la înglobarea României în rândul țărilor francofone, e deci o lună aniversară. Considerați că imaginea României prin cultura ei are ceva de câştigat grație acestei manifestări?

- **(Schippel)** Asta nu ştiu exact, pentru că imaginea

României în Europa Centrală este – să zicem – problematică. Pentru că Europa Centrală nu cunoaşte bine, sau nu cunoaşte deloc țara. Ceea ce trebuie să facem toți, români şi filoromâni, este să propagăm ideea importanței României pentru Occident.

- O întrebare pentru ambii participanți: ce mijloace credeți că ne-ar sta mai la îndemână ca să realizăm acest scop al cunoaşterii?

- **(Schippel)** Bineînțeles, în primul rând sunt mediile şi deci vouă vă revine o mare răspundere, dar – bineînțeles – mediile române sunt numai o parte destul de mică. Pe de altă parte, depinde mult de mediile europene în general şi aici este, cred, un pic şi răspunderea noastră: să transmitem o imagine a României cât se poate mai adevărată şi cât se poate mai atrăgătoare, fără a vorbi lucruri neadevărate.

- **(Metzeltin)** Cred că importante sunt şi traducerile – cartea românească reprezintă România de mai multe ori bine în Occident. Şi cultura în general şi - cum zice doamna Schippel - mediile sunt foarte importante pentru a prezenta cultura română în Occident. Şi probabil este necesară şi o colaborare cu mediile occidentale.

- Mă tem că aveți dreptate. Vă mulțumesc.

MARIAN PAPAHAGI

- Ați fost Rectorul acestei Universități din Cluj, unde are loc Congresul latinității, iar acum sunteți directorul Centrului Cultural Românesc din Roma. In această dublă calitate, spuneți-mi vă rog câteva cuvinte despre ceea ce se întâmplă acum aici, despre motivațiile de fond ale demersului dumneavoastră cultural.

- Şi eu am văzut Universitatea Coimbra, din Portugalia, acum treizeci de ani, pe când studiam portugheza la

Universitatea din Roma, unde mă aflam într-un amestec de latinitate, cu specialişti iluştri în literatura portugheză, ca Giuseppe Tavani şi Luciano Stegario Pitio. De aceea vă rog să-mi permiteți să evoc în câteva cuvinte această experiență pe care am trăit-o poetic. E poate cel mai bun mod de a trăi experiența acestui oraş magnific. Am ajuns acolo din întâmplare, eram bursier al Institutului de Cultură din Roma, cum se numea pe atunci actuala Accademia di Romania şi învățam, evident, portugheza. Atunci am văzut Coimbra. De altfel, îi cunoşteam pe marii poeți portughezi. Ştiam de regele Denis, cel ce e considerat părintele Portugaliei, ştiam de poeții vechi, chiar voiam să fac o ediție despre unul dintre fiii acestui rege – poet şi el, pe care, din păcate, n-am terminat-o. Atunci am descoperit o lume care era complet diferită de ceea ce mi-aş fi putut imagina. Coimbra nu e Lisabona. Am trăit într-o republică. Republica era un fel de confrerie de studenți care se organizează ei înşişi. De aici latura goliardă, care se asocia, bineînțeles, spiritului universitar modern. Am prieteni portughezi cu care am petrecut zile de neuitat la Universitatea din Coimbra. Cred că, din cauza acestei experiențe într-un fel precoce, am găsit o bună motivație pentru efortul deosebit – pe când noi n-aveam relații diplomatice cu Portugalia – spre a încerca să adaug studiului portughezei, care exista la Universitatea Bucureşti, o modestă secție de portugheză la Universitatea din Cluj. Ea există din 1973 şi şi-a propus, mai ales, să ducă la cunoaşterea literaturii portugheze moderne. Aveam pe atunci impresia că Universitatea din Coimbra era corespondentul Universității noastre. Noi nu ne putem lăuda cu o Universitate atât de veche. Universitatea din Coimbra datează de la sfârşitul secolului al XIII-lea. A fost fondată de marele rege, care era şi poet şi om de cultură. Universitatea din Cluj, ca învățământ superior, e datorată

prezenței italienilor. Adică celor veniți să trăiască aici din Italia, o altă țară latină pe care o iubesc în mod cu totul deosebit, ca profesor de italiană ce sunt. Universitatea noastră e construită la sfârșitul secolului al XVI-lea. Dar ca Universitate modernă datează numai de la începutul acestui secol. Ideea de a face o manifestare comună a Universității noastre cu Universitatea din Coimbra, ca să discutăm despre șansele latinității, mi s-a părut deci firească. Le mulțumesc deci domnilor ambasadori ai țărilor noastre, domnului președinte al Fundației Culturale Române, de a mă fi acceptat alături de domniile lor și de a mă fi făcut să retrăiesc aceste amintiri.

- Vă mulțumesc.

1998, Cluj

ADRIAN NĂSTASE

ECHILIBRUL DE MIŞCARE

Născut la 22 iunie 1950 la Bucureşti. A absolvit Dreptul (1973) şi Facultatea de Istorie-Filosofie (1978) la Universitatea Bucureşti. Doctor în Drept Internaţional la aceeaşi universitate, unde este şi profesor. Vicepreşedinte al Asociaţiei de Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale (1977), director de studii la Institutul Internaţional pentru Drepturile Omului de la Strasbourg (1984), membru al Comitetului Director al Institutului pentru Studii de Securitate Est - Vest , New York (1991-1996), profesor asociat la Sorbona, Paris I, specialitatea Drept Internaţional (din 1994), membru al Societăţii de Drept Internaţional din Franţa (1984) şi SUA (1995), preşedintele Camerei Deputaţilor (1992-1996), apoi vicepreşedinte al ei (din 1996), ministru de Externe (1990-1992), preşedinte executiv al PDSR (1993-1997), apoi prim vicepreşedinte (din 1997). A scris peste 150 de lucrări de Drept Internaţional. Le menţionăm pe cele mai importante: *Ideea politică a schimbării* (1996), *Construcţia europeană şi supremaţia Constituţiei* (1997), *Documente fundamentale ale Dreptului Internaţional şi ale Relaţiilor Internaţionale*, - 5 vol. (1997-1998), *Tratatele României* (1990-1997), 1998. Din 2000 preşedinte al PDSR (devenit PSD în 2001) şi prim ministru al României.

- Vă propun o intrare ex abrupto în dialogul care urmează: din ce cauză şi în ce fel s-a implicat mai tânărul Adrian Năstase în revoluţia de la 1989?

- Ar trebui să spun că în decembrie 1989 lucram deja de şaptesprezece ani la Institutul de Cercetări Juridice. Eram în acelaşi timp membru - la momentul respectiv eram chiar preşedinte - al secţiei de Drept Internaţional din cadrul ADIRI. Revoluţia a însemnat, în primul rând, pentru noi toţi, o schimbare - sau în orice caz pentru mine - o schimbare şi apoi, la început, o mare derută, dincolo de faptul că am fost

pe stradă - mai mult sau mai puțin angajat, de fapt dintr-o chestiune destul de prozaică, fiindcă locuința noastră era oarecum vizavi de Televiziune şi chiar să nu fi vrut, tot trebuia să fiu acolo când s-au întâmplat toate. Deci am trăit, la început, cum spuneam, o oarecare derută. Eu totuşi nu mă aşteptam ca lucrurile să se întâmple şi Ceauşescu să fie schimbat la momentul acela, ori el să plece, să părăsească puterea. Şi, stând câteva zile la televizor, soția mea a spus la un moment dat ceea ce simțeam şi eu: «Gata cu statul în casă, este nevoie să ajuți, să faci ceva ce ştii.» Şi ceea ce ştiam eu era cumva în zona Dreptului Internațional, erau nişte lucruri pe care le ştiam în zona politicii externe şi aşa am ajuns - împreună cu un grup de prieteni de la ADIRI - la Comisia de Politică Externă a FSN-ului, cum era atunci şi apoi - datorită faptului că mă ocupasem de probleme de Drept Internațional şi pentru că era foarte greu în februarie 1990 să trimiți pe cineva din Ministerul de Externe la o reuniune a Comisiei pentru Drepturile Omului a Națiunilor Unite - am fost trimis de Ministerul de Externe şi, de fapt, de Comisia FSN-ului pentru vreo patru săptămâni la această reuniune. Probabil că m-am descurcat destul de bine, am reuşit să scot România de sub monitorizarea sub care se afla în perioada aceea. Destul de rapid s-au desfăşurat lucrurile - sigur, era şi contextul de acest gen, deşi începuseră deja mici mineriade, semne de întrebare, probleme. Când m-am întors la Bucureşti, devenise un fapt împlinit. Cartea mea de muncă trecuse de la Institutul de Cercetări Juridice la CFSN. Istoria lucra.

- Lucra independent sau cu voia dumneavoastră?

- Lucra cu voia soției mele, pentru că eu fiind departe, ea a luat câteva decizii cumva pentru mine, într-o perioadă în care eu, datorită distanței, n-o puteam face. Apoi am făcut parte din grupul celor care au elaborat documentele de

constituire a FSN-ului ca partid politic - am fost 5-6 care am lucrat atunci la aceste texte - şi apoi am fost desemnat preşedinte - şef - al Comisiei de Politică Externă a FSN-ului şi purtător de cuvânt al FSN-ului până la alegerile din 20 mai 1990. Am candidat la Bucureşti - al treilea pe listele pentru Parlament - am intrat în Parlament, dar nu pentru multă vreme, pentru că fiind numit ministru de Externe în Guvernul Roman, în 29 iunie, a trebuit, conform reglementărilor de atunci, să-mi dau demisia din Parlament până în 1993. A început o perioadă destul de complicată. 29 iunie a însemnat numirea Guvernului Roman la doar două săptămâni după venirea minerilor la Bucureşti. A început o perioadă de strângere a cioburilor, care a durat până în septembrie 1991, când au venit din nou minerii. După aceea am fost desemnat în continuare ministru de Externe în Guvernul Stolojan. Am mai rămas un an ministru de Externe, iar în 1992 am trecut în arenă. Colegii mei au considerat că pauza s-a terminat. Zilele frumoase au întot- deauna un sfârşit. Am intrat în politica internă, am candidat din nou în alegeri, a fost şi sciziunea aceea între domnul Iliescu şi domnul Roman...

- Să înţeleg că a fost o chestiune de opţiune pentru viitorul PDSR în defavoarea viitorului PD, atunci, în momentul sciziunii?

- Atunci eu am fost unul dintre puţinii miniştri, împreună cu Dan Mircea Popescu, rămaşi alături de domnul Iliescu, în ideea că spargerea Frontului este o mare greşeală. Îmi aduc aminte, în septembrie 1991, când a căzut Guvernul – nu comentez acum felul cum s-au petrecut lucrurile astea - eram în Statele Unite la o reuniune a Consiliului de Securitate al Naţiunilor Unite. Când m-am întors, îmi aduc aminte ca acum, am fost acasă la domnul Roman şi i-am spus că - după părerea mea - a făcut o mare greşeală

neacceptând sportiv faptul că, în definitiv, un Guvern trebuie să sară precum o siguranță într-un circuit supraîncărcat şi ar fi trebuit să se ocupe de partid, care nu avea practic un conducător în momentul acela. Iar în următoarele şase luni urmau din nou alegeri. Deci ar fi putut să devină din nou prim ministru peste şase luni, iar intervalul de timp îl putea folosi pentru pregătirea partidului. Sciziunea aceea a făcut foarte mult rău stângii.

- Şi mai face.

- Şi mai face. Dar, precum fisiunea nucleară...

- ... E un proces în lanț.

- Exact. Apar în permanență partide prin separare. Dar, repet, stânga a pierdut mult. Aşa s-au întâmplat însă lucrurile atunci. S-au făcut analize, profesorul Pavel Câmpeanu arăta, într-o carte despre alegeri, foarte clar aceste lucruri. Iată deci cum am ajuns la politica internă şi am devenit gladiator.

- Adrian Năstase cel de azi este mulțumit de cariera lui Adrian Năstase din ultimii zece ani?

- Termenul «mulțumit» nu cred că se potriveşte aici. Au fost zece ani foarte interesanți. Au fost interesanți pentru mine. Şi sigur, chiar şi numai aceşti ani şi ar fi meritat - într-un fel - să fie povestiți ca o experiență. Mie mi-a plăcut mai mult şi mi s-a potrivit probabil mai mult perioada când eram la Externe. Interesele mele erau aproape de ceea ce ştiam eu să fac. Dar, atunci când joci în echipă, trebuie să accepți să joci pe postul de care are nevoie echipa.

- Trei întrebări îmi vin în minte: una - dacă Adrian Năstase se simte înclinat să teoretizeze această experiență; a doua - dacă jocul în echipă îi poate aduce realizarea de sine la care speră; a treia - dacă stânga europeană aşa cum e structurată în prezent - poate pune stânga românească, favorizând o parte a ei sau nu - în situația unui partener egal de dialog.

- Teoretizarea face parte din efortul de a înțelege ce s-a întâmplat cu mine, cu societatea românească din care fac parte şi, pe de altă parte, ce am învățat eu din politică şi în politică în aceşti ani. În esență am învățat că în politică nu este suficient să ai dreptate, ci trebuie ca dreptatea să fie susținută printr-un sprijin masiv, fie social, fie politic. Doar atunci poți să câştigi. Unii încercau să mă determine să fiu un fel de avangardă care aleargă departe în fața trupelor şi care riscă să se piardă în pădure. N-am acceptat niciodată acest rol. Am încercat să fac un pas în direcția pe care am considerat-o corectă sperând că voi fi urmat de cât mai mulți oameni, sperând că echipa ca atare se poate mobiliza în direcția pe care o sugerez. De aceea este foarte important să înțelegem că, de fapt, constanța şi coerența în alegerile pe care le facem ne dau verticalitate şi ne asigură respectul oamenilor.

- Constanța este pentru un politician o calitate sau un defect?

- Este o calitate dacă ne referim la principii, la partidul din care face parte. Transhumanța politică nu cred că aduce foarte mult succes. Pe termen scurt poate să aducă anumite beneficii. Dar respectul oamenilor pe termen lung vine către cei care au verticalitate şi care, chiar dacă uneori supără, sunt cunoscuți că ştiu să-i asculte şi pe alții şi că, în definitiv, chiar dacă au o anumită opțiune, şi-o asumă cu responsabilitate şi cu eleganță. De aceea, ca să revin la cea de-a treia întrebare: noi am jucat cumva o lungă perioadă singuri. În FSN au existat inițial o mulțime de orientări, tot felul de curente, tot felul de oameni. Erau şi ceea ce a fost pe urmă PSM-ul, erau şi ce-a fost pe urmă PRM-ul, şi ce-a fost PUNR-ul.

- Iar APR-ul...

- APR-ul bineînțeles, dar mult mai târziu. Era cumva o

zonă în devălmăşie, bazată mai curând pe valori şi pe câteva obiective, nu atât pe un program ideologic, de acțiune ideologică foarte clară. Lucrurile s-au complicat pentru că România a fost singura țară fostă comunistă unde s-au recreat partidele istorice. Câțiva oameni care mai trăiau din fostele generații au luat din bibliotecă vreo câteva cărți, au repornit, au dat şocuri electrice unui organism care era deja îmbătrânit şi l-au repus în mişcare. Sigur însă că problema esențială a acestor partide a fost de a-şi asigura bateriile de oxigen, de a-şi asigura permanenta relegitimare prin prisma trecutului şi ele au fost interesate mai mult să reinventeze trecutul pentru a-şi regăsi locul pe care-l aveau în societatea românească. Pe de altă parte, aceste partide au arătat ele însele că nu se regăsesc foarte uşor în peisajul politic european. PNȚ-ul spre exemplu, care era un partid de centru stânga, şi-a adăugat CD, Creştin Democrat, legându-se de o mişcare de centru-dreapta. Ca urmare, PNȚCD-ul este el însuşi o coaliție între un partid de stânga -PNȚ-ul - şi un partid de dreapta, PCD-ul, Partidul Creştin Democrat.

- Poate n-ar fi rău dacă ați defini locul PDSR-ului în ansamblul partidelor politice româneşti, pentru că el nu pare să fie singurul partid aflat la stânga eşichierului politic, după cum nici PNȚCD-ul nu este singurul la dreapta.

- Aşa este. Ar fi extrem de important ca şi în România partidele să se stabilizeze pe zonele cunoscute ale partidelor politice europene. Din păcate, în zona proprie stângii noi nu am reuşit să avem un partid credibil pentru că, pe de o parte ne vin din trecut nişte com- plexe - datorate experienței - pe care nu am reuşit să le depăşim - PSM-ul şi PS-ul nu reprezintă mare lucru şi prin fuziune chiar n-ar reuşi să formeze un partid socialist de tip european, cu aderenți mai numeroşi. După aceea ar urma PDSR-ul ca partid de centru-stânga spre centru. PDSR-ul este un partid care încearcă

să realizeze o anumită armonizare între economia de piață şi protecția socială, încearcă o reformă graduală, care să nu nesocotească rolul statului în apărarea intereselor generale şi nici protecția intereselor comune ale societății româneşti.

La nivel economic PDSR-ul susține rolul statului în administrarea întreprinderilor. Considerăm că proprietatea privată este motorul dezvoltării capitaliste contemporane, dar statul în România, la fel ca în celelalte țări europene - Franța, Italia, Spania - trebuie să aibă grijă de interesele combinate ale cetățenilor săi.

- O mică paranteză în această analiză a direcției pe care partidele româneşti o imprimă societății. Ați putea spune cu care dintre partidele europene contemporane ar putea avea PDSR-ul un dialog mai direct?

- Cu toate partidele socialiste. Am avut contacte foarte bune cu SPD-ul, cu Partidul Socialist Francez, cu partidele socialiste din Belgia, din Spania, din Portugalia. Deci am avut practic contacte cu toate partidele de stânga şi centru-stânga din Europa. Continuând deci, iată că pentru noi rolul statului reprezintă un element pe care îl subliniem pentru că în această perioadă grea noi credem că statul are datoria să protejeze, cât se poate, producătorii interni, piața românească, să asigure - cel puțin la nivelul produselor agro-alimentare, într-o țară care era numită grânarul Europei, protecția unor produse care, datorită faptului că nu sunt subvenționate, nu pot să fie competitive cu produse care vin din vest şi care sunt subvenționate în proporție de 50 - 70%. E vorba de subvenție atât pentru producție, cât şi pentru export.

Urmează apoi, pe această linie a stângii politice, mai spre centru, Partidul Democrat. Aici apare însă o problemă: APR-ul, deşi se declară un partid de centru-stânga, similar

PD-ului, apare în sondaje cu un mesaj de centru-dreapta. Şi atunci mi-e greu să spun dacă PD-ul vine înaintea APR-ului sau APR-ul înaintea PD-ului. Cred că în ultima vreme PD-ul a mai făcut un mic pas spre stânga subliniind dimensiunea socială în proiectele sale guvernamentale. Deci aş spune că, în orice caz, la dreapta noastră, dar în zona de centru stânga şi centru se află PD-ul şi APR-ul. Urmează apoi PNL-ul, cu un mesaj de centru, centru-dreapta, inclusiv dizidența domnului Cataramă şi apoi celelalte partide: PNȚCD-ul, Uniunea Forțelor de Dreapta, un partid care încearcă să acopere mesajul dreptei, ceea ce, după părerea mea se va face mult mai târziu, pentru că o țară săracă merge întotdeauna spre stânga.

- Unde situați UDMR-ul?

- UDMR-ul nu este un partid politic, este un conglomerat politic cu substrat etnic, format din diverse orientări: social-democrați, creştin-democrați, liberali şi totul este topit într-o formulă etnică inexistentă în Europa. În general, asocierea oamenilor într-un partid politic se face după opțiuni ideologice, nu după etnii. De aceea reprezintă o dovadă a copilăriei vieții politice în stat.

- Încă o paranteză vă rog: în contextul conflictelor din Iugoslavia, unde pacea din Kosovo este şi nu este instalată, vă pare că un partid etnic - acolo albanezii, aici UDMR-ul - ar avea ceva de spus pentru separarea provinciei în care locuiesc majoritar etnicii respectivi, de statul cu pricina?

- UDMR-ul are o identitate dublă: este, pe de o parte o asociație de etnici maghiari, pe de altă parte o formațiune politică în care se duce o bătălie foarte dură

între diverşi lideri în ceea ce priveşte obținerea unor mângâieri pe creştet de la Budapesta şi, din acest punct de vedere, singura modalitate de succes într-o astfel de structură este ridicarea standardelor cât mai sus. Câştigă

cel care este mai exuberant. Câştigă cel care inovează.

Ce înseamnă «autonomie personală» într-o țară, pentru o etnie? Nu toți cetățenii ei sunt egali? Noi, ceilalți - fraierii - o numim libertate. Dar în limbajul sofisticat al UDMR-ului, în bătălia pentru priorități în interiorul partidului, a apărut acest termen orwellian, pe care neinițiații nu-l înțeleg. UDMR-ul este un instrument politic.

- Al cui?

- Un instrument politic al celor care vor să păstreze vii interesele de tip revizionist, să zicem un segment radical al populației maghiare din România, segment evident finanțat din exterior de alți nostalgici ai conceptului de Ungaria Mare, dacă nu chiar ai conceptului de imperiu. Asocierea unor minoritari cu diaspora maghiară din Occident are ca reflex punerea în valoare a unor astfel de interese ce se opun asimilării. Până la un punct astfel de preocupări sunt firești, rezonabile şi trăsăturile lor se regăsesc în documentele internaționale. Nu le contestă nimeni. Am publicat, în urmă cu câteva luni, 3000 de pagini , o culegere de documente în patru volume, în care arătam, pe de o parte, standardele internaționale în materie de drepturi pentru persoanele care aparțin minorităților naționale şi pe de altă parte ce s-a făcut în România de la 1918 încoace, două volume extrem de cuprinzătoare, pentru perioada 1918-1989 şi două, de 1900 de pagini, pentru perioada 1989-1998. Deci trebuie să învățăm în permanență să fim toleranți. În plus, fiecare dintre noi face parte din jocul destinului, unii facem parte din majorități, alții din minorități şi trebuie să învățăm că viața înseamnă şi respectarea celor care fac parte din minorități. Iată, eu am făcut parte din majoritatea politică, iar acum fac parte din minoritatea politică.

- Din opoziția politică.

- Opoziția politică este o minoritate politică. Este vorba

de votul electoral, de inerția votului electoral din 1996, care operează în Parlament şi acum, deşi opinia pu- blică şi-a schimbat opțiunea. Dar asta este democrația. Din punctul acesta de vedere cred că am acționat foarte corect. Suntem primul partid din istoria României care am pierdut alegerile organizându-le. În perioada interbelică, atunci când se dorea schimbarea Parlamentului, schimbarea majorității, se desemna un prim ministru care se ocupa de organizarea alegerilor şi întotdeauna, nu ştiu cum se întâmpla, câştiga exact partidul respectiv, care-şi organiza apoi guvernarea.

- Două întrebări îmi vin în minte în legătură cu ceea ce spuneți: una este în legătură cu felul cum PDSR-ul şi-a făcut imaginea în preajma alegerilor şi cum şi-o face acum în perspectiva parlamentarelor, deci o chestiune legată de imagine şi a doua chestiune legata de oferta PDSR-ului, ofertă de program nu numai electoral, evident.

- Lucrurile acestea legate de imagine, adică de mass media, care constă în condiționarea ziariştilor, pot să țină până la un punct lucrurile sub control, dar de fapt problema imaginii nu se rezumă la atât. Oamenii se mai uită şi la câți bani au în buzunar, ce fac cu casa, cu copiii şi nu mai ascultă la televizor mesajele, talk show -urile. Deci există anumite limite între care jocul cu imaginile colorate, jocul cu mărgele de sticlă - cum ar spune Hermann Hesse - ar putea să modifice conduite şi atitudini electorale. M-ați întrebat însă despre PDSR. Noi în 1992 am format un guvern care nu era politic. Era mai curând un guvern de funcționari. Am încercat să luăm cei mai buni funcționari din ministere - sau cei pe care i-am considerat noi cei mai buni la vremea respectivă - şi practic cu ei am construit guvernul. De fapt, nimeni nu voia atunci să constituie guvernul. Am încercat să-l formăm cu PNȚCD-ul. Nici măcar PRM-ul, sau PSM-ul, sau PUNR-ul nu erau interesate să formeze guvernul, pentru

că nu mai erau în vistieria statului, la acel început de iarnă "92 spre '93, decât aproximativ treizeci de milioane de dolari şi numai reţeta pentru căldură, petrol şi energie în general însemna câteva sute de milioane de dolari. Domnul Coposu, Dumnezeu să-l ierte, spunea tot atunci: „Vă lăsăm să guvernaţi pentru că voi aţi câştigat alegerile". Noi obţinusem numai 28% din alegeri, din voturi. Dar ideea de bază era ca noi să ne rupem gâtul în următoarele şase luni cu o guvernare care era imposibilă. Aşa se face că noi am pornit în 1992 cu un guvern de administratori, un guvern care, fiind format din administratori, nu ştia nici să construiască imaginea publică. Şi-atunci oamenii respectivi şi-au văzut de treabă cum au ştiut - mai bine, mai rău - dar în orice caz fără preocupare deosebită şi fără a înţelege rolul imaginii în construirea realităţii. Sau în modificarea realităţii.

- Şi în prezent credeţi că PDSR-ul deţine piste de acces spre mass media pentru formarea unei imagini care să-l favorizeze în campania electorală?

- Mass media este prima industrie a economiei de piaţă din România. Ea a înţeles de la început regulile economiei de piaţă pentru vânzare. A trebuit să înţeleagă importanţa tirajelor. A dus bătălia pentru publicitate, deci pentru tiraje. De aceea în România ziarele de partid nu au rezistat şi, practic, nu au funcţionat. Mă refer de pildă la «Dreptatea», «Ora», «Liberalul», «Socialistul». «Dimineaţa» este un ziar cu un tiraj foarte mic. Oamenii în general cumpără un ziar - cumpărau înainte mai multe ziare, acum abia-şi mai pot permite să cumpere unul singur - în care vor să aibă de toate, nu neapărat o reţetă de partid. Deci ei votează cum votează o dată la patru ani, dar în rest vor să citească diverse lucruri. În orice caz, revenind la întrebarea pe care mi-aţi pus-o, ziarele preiau evenimentul. Dacă ştii să creezi evenimentul, mass media vine sigur. Pentru că în această

competiție un ziar care nu preia un eveniment o dată, de două ori, de trei ori, inevitabil iese de pe piață. Deci important nu este să ai un ziar, ci să creezi un eveniment care să fie reflectat de cât mai multe ziare.

- Ca ofertă, în perspectiva electoralelor, PDSR-ul creează evenimente?

- Fără îndoială. În permanență. Am învățat lucrul acesta şi îl facem foarte bine. De la - ştiu eu - lucruri banale, gen pictarea pereților unei grădinițe modeste într-un cartier oarecare, la picnicuri de 1 Mai, la evenimente în discoteci, raliuri organizate de PDSR, evenimente care creează publicitate şi atrag oamenii spre lucruri mai serioase, care sunt în spatele gardului şi care sunt mesajele electorale, mesajele politice. Apoi sunt evenimentele propriu-zise: am declanşat, nu întâmplător, alegerile locale în interiorul partidului de la nivelul comunelor până la nivelul Conferinței Naționale, pe un interval de 6 luni, tocmai pentru a menține în alertă membrii noştri şi pentru a crea evenimente mediatice. Apoi, în Parlament, prin diferite intervenții, prin declarații şi conferințe de presă, prin acțiuni de genul Biroului meu parlamentar unde se dau consultații juridice gratuit pentru oamenii din Bucureşti. Cei care n-au bani şi au probleme - primesc acasă o înştiințare pe care n-o înțeleg sau nu-şi dau seama de consecințele ei - pot să vină la ceea ce eu am numit un post de prim ajutor juridic. E vorba de 10-15 profesionişti, care - săptămânal - fac acest lucru gratuit pentru cetățenii Bucureştiului. M-aş bucura ca această acțiune să fie preluată de cât mai mulți colegi de-ai mei, nu numai din partidul meu, dar şi din alte partide.

- În perspectiva alegerilor de la toamnă, PDSR-ul pregăteşte cumva un proiect de program valabil post-electoral?

- PDSR-ul a creat, în urmă cu mai multe luni, un grup

de departamente - sunt 10 departamente economice care lucrează pe proiecte şi care identifică finanțare pentru ele şi aşa mai departe. Proiectul de guvernare este foarte greu de făcut, avem un proiect de guvernare, sigur, dar proiectul de guvernare înseamnă să te raportezi la o economie concretă. Iar noi nu ştim dacă ne vom raporta la economia românească cu SIDEX sau fără SIDEX, cu COMTIM sau fără COMTIM, cu bănci româneşti sau numai cu bănci străine, pentru că, la viteza cu care vând băieții ăştia toate băncile, eu cred că noi va trebui să lucrăm numai cu bănci străine în România. Deci încă nu ştim pentru ce țară să facem programul de guvernare.

1999, Bucureşti

GABRIEL ŢEPELEA

JURNALISMUL CA POLITICĂ

Născut la Borod, jud. Bihor, la - 6 februarie 1916, a absolvit Literele şi Filosofia (secţia franceză) la Universitatea din Cluj. Ca membru al Partidului Naţional Ţărănesc a făcut închisoare la Jilava şi apoi a fost muncitor necalificat, bibliotecar, profesor în învăţământul secundar, reintegrat în învăţământul superior din 1962, la Facultatea de Filologie a Universităţii din Timişoara, apoi profesor la Institutul Pedagogic din Piteşti, unde a fost şi decan. După 1989 membru marcant al PNŢCD (prim vicepreşedinte, funcţie din care a demisionat în 2000), preşedinte al Comisiei pentru Cultură, Arte şi Mijloace de informare în masă din Camera Deputaţilor, vicepreşedinte al Uniunii Europene Creştin Democrate. Scriitor, eseist, memorialist. A fost un gazetar cunoscut («Ardealul», «Universul», «Luceafărul» din Sibiu, «Tribuna Transilvaniei», «Familia», «Vatra», «Astra», «Tomis», «Orizont», «Cahiers Roumains d'Etudes littéraires», «Synthesis» ş.a.). A publicat volume precum: *Ţara Bihariei* (1945), *Problema omului în societatea românească* (1947), *Date noi despre răscoala lui Horea* (1965), *Studii de istorie şi limbă literară* (1970), *Corelaţia limbă - literatură* (1971), *Momente din evoluţia limbii literare române* (1973), *Rememorări de istorie, literatură şi cultură naţională* (1994), *Pentru o nouă istorie a literaturii şi culturii române vechi* (1994). S-a remarcat si ca scriitor: *Nuvele* (1944), *Amintiri şi evocări* (1994), *Însemnări de taină* (1994), *Călătorii interioare* (1998). A coordonat lucrări de istorie politică: *Ion Mihalache în faţa istoriei* (1994), *Corneliu Coposu în faţa istoriei* (1995), *Din gândirea românească creştin democrată* (1995). Membru de onoare al Academiei Române (din 1993).

- Prima întrebare pe care aş vrea să v-o pun este legată de şansele României de intrare în NATO şi în Uniunea Europeană. Conflictul din Kosovo este un factor favorizant sau agravant?

- O să încep cu proverbul francez: *à quelque chose*

malheur est bon. Cu alte cuvinte, uneori şi necazurile -altora- sunt spre binele nostru. De unde, înainte de aceste evenimente, eram cu mâna întinsă către organismele europene - şi iubiții noştri concetățeni europeni treceau pe lângă noi cu o elegantă nepăsare, acum lucrurile au luat o altă întorsătură. Lumea a înțeles, în fine, ceea ce putea să înțeleagă de mult: că Europa este una şi că tot ceea ce se întâmplă în Europa de Est sau Centrală - fiindcă în acest punct există diverse accepții de clasificare - nu rămâne fără urmări pentru cealaltă Europă. Nu rămâne fără urmări - s-a înțeles aceasta - mai întâi din punct de vedere economic, în sensul că, în locul «cortinei de fier» există o «cortină economică», iar defavorizații de dincolo de ea s-au revărsat înspre țările bogate. Dacă n-ar fi decât să amintim tragedia unor tineri care se ascund în containere sau în diferite cotloane ale trenurilor sau vapoarelor pentru a ajunge în străinătate şi încă ar fi suficient pentru a arăta că lumea asta săracă şi căreia i s-a lăudat tot timpul într-un mod neritic ceea ce se întâmplă în Occident - este atrasă (sau a fost atrasă) irezistibil spre lumea aşa-zis bogată. Oamenii din Vest au căutat mai întâi să se apere de invazia lumii estice prin expulzări, dar uneori şi prin nişte măsuri inteligente, cum am văzut bunăoară că s-a întâmplat la Arad.

- Ce sa întâmplat la Arad?

- Germanii fiind cei mai avizați şi buni cunoscători ai regiunii, au căutat să creeze acolo, pentru minoritatea germană şi alții, un centru de reconversie profesională zicând aşa, ca nişte oameni obişnuiți cu contabilitatea şi judecata chibzuită: decât să-i arestăm pe cei fugiți în Germania şi să-i tot trimitem în țara de origine, costându- ne tot pe noi reexportarea, mai bine le facem o pregătire pentru o altă profesie, la ei acasă. Şi mi s-a părut una din cele mai bune încercări. De la faza economică - prima pe care au perceput-

o cei din vest - de pe poziția omului bogat deranjat de cerşetorul din Est - până la acest moment al războiului. N-au înțeles avertismentul din Bosnia, pentru că acolo erau amestecate prea multe interese şi prea multe disensiuni naționale. Şi n-au înțeles un lucru care pentru orice om politic era clar, şi anume: aceste populații au trăit împreună în perioada Imperiului Austro-Ungar şi nu s-au întredevorat. Şi Imperiul nu a fost un model de cultivare a spiritului național, dar oricum, n-au izbucnit atunci conflicte de talia aceasta. Oamenii au coexistat, separându-se în ceea ce privea anumite probleme specifice. N-au fost înțelese avertismentele, dificultățile din perioada aceea. A trebuit să vină acest nefericit eveniment, care de fapt era anunțat de cel puțin zece ani.

- Ce oare a dus la exacerbarea conflictelor din Iugoslavia? Mai întâi Bosnia, apoi Kosovo...

- Prima cauză este - pe lângă deosebirile de religie - temperamentul oamenilor care au ajuns la conflict. E vorba de popoare renumite pentru dârzenia lor, pentru intransigența, pentru fanatismul lor. Cine a avut rude în Ardeal - rude care au participat la primul război mondial- ştie, din povestirile bunicilor sau părinților, câte ceva despre comportamentul sârbilor. Ştie şi românul câte ceva despre existența «arbănaşilor» care fuseseră aduşi, de exemplu, spre a fi angajați ca elemente dure şi de credință de către Matei Basarab şi până la urmă l-au şi răsturnat din domnie. Deci aceste popoare au nişte caracteristici care ies prea clar în evidență față de celelalte. Dincolo (în Bosnia) erau prea multe interese amestecate. Pe de o parte erau croați, pe de o parte erau sârbi, pe de o parte erau bosniaci amestecați de-a lungul anilor. Nu se putea face o delimitare de frontiere, cum - de fapt - nici nu s-a făcut. De data aceasta lucrurile erau clare. În Kosovo exista o populație albaneză

în proporție de 90%. Tradiția pe care Miloşevici a moştenit-o, n-a respectat-o. Şi anume, aceste republici populate de cetățeni de altă etnie, au primit un fel de autonomie administrativă. Şi această autonomie administrativă a început să fie călcată în picioare treptat. Şi până la urmă definitiv. Separarea în Kosovo nu începe de acum. Eu îmi amintesc de faptul că citeam, prin ziare străine, sau auzeam la radio despre doleanțele locuitorilor din Kosovo - nu ştiu de unde s-a format adjectivul kosovari - poate kosoveni! Kosovar e o formație hibridă, făcută de alții. Dar oamenii aceştia aveau, datorită persecuțiilor la care erau supuşi, mai ales de la venirea lui Miloşevici, o şcoală separată şi aveau o viață complet separată, chiar sub aspectul ordinii publice. Deci conflictul era în aer. El trebuia să izbucnească. A izbucnit şi a pus față în față două națiuni, care făceau apel: sârbii - la leagănul istoric al formării sârbilor, Kosovo Polje (Câmpia Mierlei) şi ceilalți, albanezii, la argumentul demografic şi la dreptul pe care-l are fiecare popor de a se autoadministra.

- Să revenim la calitatea dumneavoastră de om politic: minoritățile din Transilvania s-ar putea lăsa influențate de modelul iugoslav?

- Întrebarea îşi găseşte o adresă precisă, pentru că eu sunt – mai înainte de toate – originar din Transilvania. Nu numai că am căutat să cunosc problematica germană din Transilvania, dar am avut şansa să am în familie oameni care au priceput direcția de formare a mea şi deci, am fost crescut împreună cu copii de alte etnii, fiind dat la internatul catolic de maici Sf. Vincențiu. Am făcut liceul de stat românesc, dar având la internat colegi maghiari de la secția maghiară a liceului. Acelaşi lucru mi s-a întâmplat şi când m-am pregătit pentru înțelegerea realităților germane. Deci am crescut ca un ardelean pregătit pentru a înțelege,

a coexista şi a nu fi biruit prin necunoaştere de către ceilalţi, care profitau de avantajul istoric al superiorităţii din trecut. Aşa se explică faptul că, din 1940, când s-a cedat Ardealul de Nord, cunoscând istoria şi realităţile provinciei, eu am fost unul din condeierii care s-a aflat în fruntea luptei pentru revenirea Ardealului de Nord. Cunoaşterea limbii şi istoriei minorităţilor ne-au fost de mare utilitate în lupta pentru redobândirea Transilvaniei. Dar *comparaison n'est pas raison*. Pot să vă spun că am fost delegat, din partea partidului din care fac parte, să particip săptămâna trecută la nişte tratative care au avut loc la Poiana Braşov între forţele coaliţiei. Am fost trei sau patru delegaţi din fiecare formaţiune politică a coaliţiei la putere astăzi. De la maghiari au fost prezenţi Màrko Bèla, Vèrèstoy Attila, Vàrga Attila şi ministrul pentru naţionalităţi, Peter Eckstein. De la liberali a fost un singur delegat, Eugen Vasiliu. De la Partidul Democrat al lui Petre Roman au fost trei reprezentanţi: doamna Mariana Stoica, bună cunoscătoare a limbii maghiare, domnul Alexandru Sassu şi senatorul Dan Vasiliu. De la partidul nostru am fost eu, a fost Mircea Ciumara, vicepreşedinte, şi a fost domnul Dudu Ionescu, ministru de interne. Am asistat cu toţii la un fel de seminar axat pe problema: *UDMR la doi ani de guvernare în cadrul coaliţiei*. Cam aşa era intitulat seminarul, poate că nu în termenii enunţaţi de mine. Moderator a fost un profesor american, care se numeşte Evan Kassov, de la Universitatea Princetown, care are un institut intitulat Institute for Ethnic Relations. A venit asistat de o doamnă, cred că se numea Pavlik, care avea şi rol de interpret, cunoştea bine limba română. Moderator din partea română a fost Dan Pavel. Acolo s-au analizat toate problemele care erau în discuţie între noi şi maghiari. Care au fost reproşurile maghiarilor: ne- am înţeles în mod formal, scris, la începutul guvernării,

ca să obținem următoarele drepturi:

1. Legea administrației locale să cuprindă ideea că, acolo unde există 20% populație maghiară, să existe inscripționări în maghiară şi să beneficieze de dreptul de a fi reprezentați în administrație de funcționari care să cunoască şi limba maghiară. La care răspunsul nostru, cel puțin al meu, a fost simplu: de patru ori am pus la vot, de patru ori v-am sprijinit, dar ați făcut nişte greşeli elementare de tactică, ați repus aceeaşi problemă de cinci ori şi a cincea oară unii au ieşit din sală şi n-au votat-o. Nu ați respectat nişte reguli psihologice: se potrivea, nu se potrivea cu paragraful legii, cineva dintre dumneavoastră venea mereu cu aceeaşi problemă: cu drepturile etnice. Reprezentarea minorităților în administrația locală trebuia pusă într-un singur loc al legii, într-un singur articol şi astfel nu ar fi constituit nici o difi- cultate. Pe mine nu mă interesează propunerea. De exemplu, în tinerețea mea, la Oradea, se scria strada *Iorga* şi dedesubt *Iorga utca*. Ei şi ce! Ce, mi-a scos ochii? Faptul că eu am stat la un internat maghiar, înseamnă că mi-am pierdut simțul național? Dimpotrivă, am devenit un element util pentru problema românească. Deci dinspre partea asta ne vom înțelege.

2. Este vorba de retrocedarea proprietăților Bisericilor romano-catolice, reformate, luterane, deci frecventate de cetățenii români de etnie maghiară. La care răspunsul a fost următorul: există probleme care se rezolvă deodată, printr-o lege organică pentru toți cetățenii acestei țări. Există doar câteva cazuri când problema proprietății a fost rezolvată prin decrete. Şi le-am dat exemplul a ceea ce am făcut pentru saşi. Era vorba de a crea un Centru Cultural săsesc, aşa cum ne-am angajat față de preşedintele Herzog, şi am cerut premierului să semneze o ordonanță de urgență pentru retrocedarea clădirii respective. De aceea sunt cazuri

speciale. Problema e, aşa cum am precizat, mai generală. Eu, cel puţin, am ridicat de peste zece ori problema bunurilor Academiei Române. Şi aflaţi dumneavoastră că Academia Română are nu mai puţin de şaizeci şi două de proprietăţi (clădiri) care sunt în mâinile Ministerului de Interne. Dar n-am obţinut nimic. Academia Română nu are conotaţii etnice, minoritare, nu? Are conotaţii majoritare. Şi n-am reuşit şi nici nu vom reuşi, pentru că n-am rezolvat problema proprietăţii prin lege organică. Deci ajutaţi-ne, respectând regula democraţiei, să ne concentrăm asupra problemelor politice de retrocedare a proprietăţilor, în cadrul cărora veţi primi toate proprietăţile la care aspiraţi.

3. Universitatea maghiară: nu este adevărat că noi am spus că vom da o universitate de stat maghiară la Cluj. Am spus că va exista în România o universitate multiculturală, fără a preciza unde. Dacă doriţi la Braşov, poftiţi, de mâine. Dacă doriţi la Târgu Mureş, poftiţi, de poimâine. Dacă doriţi în altă parte, evident, puteţi s-o solicitaţi. Dar nu putem merge decât pe ideea de universitate multiculturală. Şi nu putem merge pe o soluţie separatistă, fiindcă nici nu este în sprijinul epocii ca noi, care tindem spre deschiderea către lume, către Europa, să debutăm prin separaţii etnice. In ce priveşte situaţia economică, redresarea depinde de noi. Iar punctul meu de vedere este următorul: în România trebuie să instalăm nu o democraţie specială – şi asta a fost polemica mea cu liberalii, care preconizau o democraţie de tip liberal. Ce înseamnă ordine liberală? Îmi aminteşte mie de *Neue Ordnung* – ordine nouă, ordine legionară, ordine fascistă sau ordine comunistă. Noi nu suntem în situaţia de a vorbi de programe generale. Trebuie să instaurăm deocamdată democraţia şi statul de drept. Şi după aceea, să dea Domnul să ne putem perinda la guvernare pe teme ca acestea: ordine liberală, ordine ţărănistă sau ordine

socialistă, cum o da Domnul şi cum îi va ajuta capul pe votanţii noştri.

- România poate recupera ceva din pierderile pe care i le-a provocat războiul din Iugoslavia din pricina blocajelor comerciale şi economice în sens mai larg?

- Astăzi, când ne găsim la Paris, eu vin la o reuniune a Uniunii Europei Occidentale (UEO), unde au figurat pe ordinea de zi două puncte care erau de mare interes pentru noi, primul despre statutul ţărilor partenere asociate la UEO şi la instituţiile euro-atlantice în general, iar al doilea subiect era despre urmările războiului din Balcani. Cu această ocazie au fost analizate şi problemele adiacente. De exemplu, în cazul situaţiei ţărilor asociate s-a pledat pentru ca aceste ţări să aibă un statut pe măsura contribuţiei lor. De ce? Pe de o parte ele sunt asociate şi au o contribuţie şi militară şi economică – uneori având pierderi din punct de vedere economic, pe de altă parte ele nu progresează în aspiraţiile lor de a deveni membre. La acest capitol eu am făcut următoarea precizare: Lipsa legăturilor comerciale tradiţionale cu Iugoslavia, lipsa transporturilor pe Dunăre, împiedicarea unor acţiuni comerciale cu ţările în 1995 -1996, cam în perioada aceasta, toate sondajele din România arătau în jur de 85-90% din populaţia ţării aspiră să intrăm în NATO. Recentul sondaj indică o scădere substanţială: de la 80-90% la 50-56%. Cum se explică aceasta? Se explică prin disproporţia între contribuţia acestor ţări şi beneficii, care nu prea există. Şi atunci am făcut o enumerare a activităţilor, a acţiunilor întreprinse de ţara noastră pe plan militar începând din '91 până la data de 19 mai 1999, data la care vorbim. Asta înseamnă acţiuni concretizate prin instalarea unor spitale de campanie, prin participarea la războiul din Golf, prin embargoul pe Dunăre, care în clipa de faţă este un fluviu mort din punctul de vedere al navigaţiei.

Şi am dat cifrele acestor pierderi. Cele mai mari sunt din perioada războiului din Golf, care se ridică, pe de o parte, în cazul pierderilor directe, la 2,5 miliarde şi pe de alta, în cazul pierderilor indirecte, la 5,5 miliarde de dolari. Pentru perioada actuală am dat cifra provenită de la Guvern, deci din interior. Se estimează că pierderile noastre vor fi de 750 de milioane de dolari şi la acestea se adaugă lipsa legăturilor riverane şi aşa mai departe. In cele din urmă, am propus un amendament care ar suna cam în felul următor: având în vedere faptul că ţările vecine cu Iugoslavia – între care se numără şi România - au fost implicate din punct de vedere economic, din punct de vedere politic, din punct de vedere militar în războiul acesta, indirect, ele au suferit şi suferă nişte pierderi importante. Pe de altă parte, România s-a angajat să primească 6000 de refugiaţi. N-a primit atâţia, dar câţi a primit îi întreţine din fonduri proprii, pentru că n-a primit nici un fel de ajutor din partea forurilor internaţionale. Este nevoie deci să se reconsidere la nivel european situaţia ţărilor respective, fie prin reeditarea unui plan Marshall în regiune, fie printr-o altă modalitate de ajutorare şi de despăgubire a acestor ţări. Pentru că noi suntem puşi într-o situaţie absolut dramatică şi pot să reiterez discuţia mea cu ambasadorul Americii la Bucureşti şi cu şeful misiunii militare care ne-a vizitat la partid şi cărora le-am spus: există o contradicţie între cerinţele dumneavoastră şi posibilităţile noastre – pe de o parte dumneavoastră vorbiţi de reorganizarea armatei române, o armată de profesionişti, o armată dotată, modernizată. Asta presupune bani. Dacă noi afectăm sume importante de bani pentru modernizarea armatei române, rămânem corijenţi dincolo, la capitolul economic. Deci navigăm între două necesităţi pentru că, dacă facem eforturi să corespundem din punct de vedere militar, trebuie să neglijăm punctul de vedere economic. Deci puneţi-

vă în situația noastră și dați-ne o soluție, pentru că eu, unul, și vorbesc la persoana întâi, n-o văd și n-o pot explica celor care m-au trimis în Parlament. Și m-au trimis cam de multă vreme. Sunt 10 ani de când mă aflu în acest organism și nu pot să dau o explicație pe măsură. Pe de altă parte, dumneavoastră nu oferiți o garanție. Ataşatul militar a răspuns: faptul că ne găsim aici, faptul că venim la dumneavoastră ca cel mai important partid din Guvernul României, înseamnă că România prezintă un mare interes pentru noi, interes care nu este nevoie să fie afișat prin declarații exprese. El este oarecum subînțeles.

- Cred că cititorii sunt interesați și de o evaluare a situației politice interne. Cum vedeți, ca prim vicepre- ședinte al principalului partid de guvernământ din coaliție, raportul de forțe dintre partidul dumneavoastră și opoziție? Puteți face estimări în legătură cu electoralele – parlamentare și prezidențiale – de anul viitor?

- Aici intrăm în domeniul prezicerilor. Ar trebui să faceți apel la Urania și alte femei „excepționale", care știu totul și nu se împlinește nimic din ce spun. Sau la cei care prevăd cutremure. Eu nu am dreptul să fac decât ceea ce am făcut toată viața: să consider politica o știință și o artă integrală a spiritului uman și să dau acele răspunsuri pe care le impune rațiunea și nu sentimentul sau resentimentul. Răspunsul nu poate fi decât acesta: noi suntem în situația de a aștepta rezultatele demersurilor de reformă, care putem spune că au demarat. Ele n-au demarat mai devreme datorită faptului că n-au dorit să demareze cei care au fost înaintea noastră. Pentru că rostul lor era acesta: de a ține lucrurile în loc, de a menaja acele întreprinderi mamut și acele sindicate care trăiau de pe urma întreprinderilor mamut, trăiau în sensul că le protejau. Și practic pentru ca să nu demareze reformele esențiale. Ori problema esențială pentru ca să demareze

reforma în România este garantarea proprietății. *Constituția*, așa cum a fost ea votată în 1991, la 8 decembrie, a fost contestată de noi – și când spun „noi", spun acei 13 parlamentari PNȚCD care existau la data respectivă, adică un senator și doisprezece deputați. Restul, chiar cei care acum agită problema *Constituției*, inclusiv FSN, adică Petre Roman și domnul Quintus, care, dacă nu mă înșel, era ministrul Justiției în perioada respectivă, acești colegi ai noștri au votat la data respectivă pentru această constituție în cadrul căreia se declară proprietatea ca protejată și nu garantată. Or, ca să demareze reforma, pentru ca lumea străină care vine aici să aibă încredere – dar nu numai lumea străină, cetățeanul român care dorește să investească, să fie sigur că este protejat de *Constituție* și de legi, este nevoie de un cadru juridic adecvat. Adică reforma juridică trebuie făcută corect, aplicată corect, ca să garanteze investitorilor că nu vor lucra în vânt. Din păcate abia acum demarează serios aceste lucrări. Această propunere care intră mâine în plen, la vot, cumulează șase legi și este vehement contestată de opoziție ca anticonstituțională. De ce? În *Constituție* se spune că Guvernul poate să-și asume răspunderea pentru măsuri cu caracter general, pentru o lege specială și pentru o declarație de politică generală. Cam așa ceva. N-am la îndemână *Constituția* aici, la Paris, ca să v-o arăt. O să vă uitați dumneavoastră la articolul 41 ca să vedeți acolo ce scrie. Interpretarea mea este simplă. În momentele de criză, când se pune problema de a fi sau a nu fi a economiei românești, noi nu putem merge la subterfugii avocățești și putem considera că, dacă s-au introdus șase legi, care sunt toate axate pe privatizare, pe economie, s-au introdus pentru că toate interacționează pentru a permite propulsarea economiei cu o singură lege. Și în aceste condiții mâine are loc acest vot. Am ajuns deci

la problema economică. Dacă observați toate seminariile, toate dezbaterile pe care le organizează la noi ONG-urile, cât şi partide sau universități străine, vorbesc de un lu- cru foarte simplu, pe care orice om de bun simț trebuie să-l priceapă: salvarea nu poate să vină din exterior. Salvarea poate veni de la noi, de la poporul român. Popor care trebuie să respecte câteva reguli. Care sunt ele? Statul de drept, funcționarea statului de drept, stabilitatea legislativă şi, evident, garantarea proprietății. Acei cetățeni străini care doresc să facă investiții în România nu le fac, aşa cum îşi închipuie unii, pentru că româncele sunt frumoase sau pentru că noi suntem un popor care se trage de la Râm. Acestea se fac din interes şi, dacă interesul investitorului coincide cu al țării, atunci este foarte bine. Aceasta este în conformitate cu legile economice.

- Sunteți preşedintele Comisiei pentru Cultură a Camerei Deputaților. Evaluați vă rog starea culturii în intervalul trecut de la preluarea puterii şi până în prezent.

- S-au făcut multe. Mai întâi de toate vreau să spun că, pentru ca să vorbim de rolul unei Comisii parlamentare – nu al uneia de anchetă, sezoniere – cred că ar fi trebuit să aibă alt regim. Să se întrunească de cel puțin două ori pe săptămână pentru ca problemele de specialitate să fie dezbătute de specialişti, iar în plen să nu fie deformate de nespecialişti care vor să se audă vorbind pentru ca să-i vadă nevasta la televizor. Oriunde în lume se urmează acest traseu: ceea ce hotărăşte o Comisie de specialitate nu e bine să fie deformat de cei care nu sunt cunoscători în materie. Eu nu mă consider un specialist în economie şi nu mi-am permis decât o singură dată, când a fost vorba de legea privatizării, pe vremea lui Petre Roman, introdusă de Severin, să mă includ în calitate de coautor la o lege economică şi aceasta în calitate de om care apucase să

trăiască în altă epocă, în care exista proprietatea privată. Deci, ca să existe un rezultat în legislație, trebuie să existe o altă dispoziție în regulamentul Camerelor, potrivit căreia Comisiile să se întâlnească mai des, iar ceea ce stabilesc Comisiile să fie cel puțin în pro-porție de 90% considerat ca lucru acceptat de plen. De multe ori lucrurile bine chibzuite în Comisii au fost deteriorate în plen. Să dau numai un exemplu: legea sponsorizării. Eu am cerut ca legea sponsorizării să fie dată şi Comisiei de Cultură, nu numai Comisiei de Buget-Finațe, care, evident, era Comisia de specialitate, dar cei de la Comisia de Cultură ar fi ştiut mai bine ce categorii de cetățeni sunt dezavantajate pentru că lucrează în cultură şi în ce fel ar putea avea un avantaj şi cei care sponsorizează cultura, şi oamenii de cultură. Eram foarte sigur că vor vota, cei mai mulți, pentru sponsorizarea sportului, fiindcă toți românii se cred specialişti în sport. La muzică, teatru, carte şi cinema- tografie e mai greu. Prin urmare, această lege a fost deteriorată în plen. Am revenit asupra ei pe baza unor propuneri din partea ONG-urilor şi cred că nici până la această dată n-a trecut. Şi n-a trecut din această cauză: că am prevăzut 10% scutire de impozit pentru cei care investesc în cultură. Şi atunci au venit alți colegi cu întrebări de felul: de ce nu 10% sau 8% şi pentru cei ce investesc în sport? Oricum, legea presupune existența unei proprietăți private. Iar când cineva e scutit, de fapt se ia de la stat. Şi deci punctul de vedere al celor din Comisia Buget-Finanțe era acesta: dumneavoastră proliferați actele de scutire de impozit pentru cultură, dar, de fapt, luați din banii statului. Era realitatea inițială. La ora de față avem cel puțin 50% din întreprinderi particulare. In concluzie, vorbim despre o lege pentru care mă zbat din 1994 în continuu, iar în clipa de față funcționează ca Ordonanță. Şi Ordonanța este aşa cum a propus-o Comisia de Cultură a Camerei şi a

fost preluată de Ministerul Culturii. Alte inițiative: am schimbat Legea Radioului şi Televiziunii.

- Vă referiți la legea Audiovizualului?

- Nu. A Audiovizualului urmează acum. George Şerban, de la Timişoara, înainte de a muri a depus, la cererea mea, şi-mi amintesc exact despărțirea de dinainte de vacanța de Crăciun, o propunere legislativă de modificare a Legii Audiovizualului în colaborare cu alți colegi şi cu concursul unor membri CNA. Aceasta înseamnă modificarea legii Consiliului Național al Audiovizualului, care este redactată în 1991 şi care nu corespunde realității. Nu corespunde din mai multe puncte de vedere. Pentru că tehnic s-au produs mutații importante, iar experiența noastră s-a îmbogățit. In orice caz, datorită acestei legi, publicată în 1992, noi am schimbat fața mass-mediei româneşti. Adică la ora de față se poate vorbi de cel puțin 300-400 de posturi de radio. Aproape fiecare orăşel are câte un post de radio, putem vorbi de circa 70 de posturi de televiziune particulare. Unele concurează postul național şi uneori îl depăşesc. Dar mai sunt şi unele lucruri care trebuie revizuite în lege. Am procedat astfel: am analizat legea din 1992 împreună cu cei din Audiovizual, deci cu membrii CNA şi membrii Comisiei. Iar la sfârşit am însărcinat patru colegi, în frunte cu George Şerban, să redacteze o nouă lege. Dumnea-voastră v-ați gândit probabil la Legea 41, pentru organizarea şi funcționarea Societății Române de Radio şi Televiziune, care a fost promulgată în 1994 şi care n-a putut fi aplicată decât la Radio, fiindcă la Televiziune aplicarea ei a trenat până în1998 din cauza disensiunilor între partide şi diverşii candidați pentru Consiliul de Administrație. Principala cauză care a condus la ineficiența acestei legi a fost eliminarea unui articol care pe-atunci se numea 52. Acest articol spunea în esență următoarele: Comisiile pentru Cultură, arte şi

mijloace de informare în masă au dreptul de control asupra Radioului şi Televiziunii publice în condiţiile în care există abateri repetate, iar Comisiile reunite hotărăsc să purceadă la o acţiune de control şi aplicarea de măsuri. Eu am ţinut foarte mult la acest articol şi mi s-a părut esenţial pentru funcţionarea controlului parlamentar. În sfârşit, în noua Lege, 124 din 1998, s-a introdus această dispoziţie. Pe de altă parte, am dat Consiliului de Administraţie şi Consiliului Director suficiente puteri pentru ca el să-şi exercite dreptul de control asupra demersurilor din Televiziune. Fapt este că am reuşit să instalăm şi acest Consiliu de Administraţie, care – din păcate – nu funcţionează întotdeauna după regulile aşteptate. Totuşi, dacă mă uit la alegerile de directori, redactori şi realizatori, s-ar părea că mai scot nişte oameni care altfel n-ar putea să iasă la suprafaţă.

- Ce alte iniţiative ai promovat pentru sprijinirea culturii şi artelor?

- Fiind membru al Comisiei de Cultură de la înfiinţarea ei, nu pot decât enumera câteva. Pentru sprijinirea tinerilor aspiranţi la glorie, dar şi pentru ajutorarea creatorilor pensionari, a fost promovată Legea celor 6 timbre: literar, muzical, teatral, cinematografic, folcloric şi al artelor plastice. Aceste timbre au avut, pe lângă rezultatele benefice, şi unele neaşteptate şi nedorite: divizarea unora dintre Uniunile de creaţie în trei, patru asociaţii. În cadrul unor seminarii cu participare internaţională, organizate de Comisie, s-au dezbătut Legea Arhivelor (îmbunătăţirea ei) şi Legea Producţiei de carte. În ultimul caz au fost invitaţi la dezbateri scriitori, editori, librari, distribuitori, tipografi. Pe baza propunerilor avansate de toţi cei implicaţi am înaintat Guvernului, prin Ministerul Culturii, propunerea de scutire de TVA a producţiei de carte la toate nivelele. Urmează ca, în perioada vacanţei parlamentare, Guvernul să emită o ordonanţă de

scutire de TVA care, suntem siguri, ar conduce la ieftinirea cărții şi, deci, la accesul mai larg al publicului la cărțile aşteptate. Puțini ştiu că în România există la ora de față peste 3500 de edituri şi că problema cărții nu este una de cantitate, ci de calitate şi nu numai costul, ci şi distribuirea prin librării, poştă şi biblioteci. Cred că se impune o reducere a taxelor de transport în materie de carte.

- Sper că mai aveți şi alte planuri în legătură cu zona culturii româneşti.

- Cea mai importantă realizare recentă este votarea unei legi - deocamdată numai în Comisie, n-a ajuns în plen - care prevede declararea zonei Sibiului zonă turistică de interes național. Pe baza acestei legi se vor realiza: un aeroport internațional, o şosea de centură care să ocolească centrul oraşului şi să nu pună în pericol clădirile şubrezite şi atât de interesante. Zona de interes național va cuprinde în acelaşi timp 40 de localități din zonă, inclusiv Răşinari, Sălişte şi aşa mai departe. Realizarea aceasta se va face pe de o parte cu finanțare din exterior, de către cei interesați în realizarea acestui plan – în primul rând prințul Charles, care a vizitat oraşul şi a depus un interes deosebit în fundamentarea acțiunii de la Sibiu, în al doilea rând Luxemburgul, în al treilea rând statul german şi, evident, statul român. Toate acestea vor transforma exact centrul României, această zonă pe care noi vrem s-o protejăm şi din punct de vedere etnic – acesta este şi interesul germanilor – ca anumiți cetățeni români de etnie germană să rămână în zonă şi să perpetueze o anumită civilizație pe care o reprezintă aici. Iată o realizare, zic eu, deosebită. A doua este aceea pe care v-am spus-o mai înainte, în legătură cu ordonanța privind crearea unui centru Cultural German şi a unui orfelinat german la Sibiu. Clădirea Episcopiei luterane din Sibiu i-a fost restituită Episcopiei prin ordonanță

specială, la cererea mea, şi acolo vor realiza, pe lângă Centrul Cultural care să-i adune pe germanii rămaşi în zonă, şi un orfelinat.

- În legătură cu Centrele Culturale: aveţi cumva în vedere şi Centrele Culturale româneşti din străinătate?

- După ştiinţa mea (există o dispută între MAE şi Ministerul Culturii pe această temă), aveam şase sau şapte asemenea Centre, evident insuficient dotate.

Ele au fost desfiinţate încă pe vremea lui Ceauşescu. Propagând concepţia că noi avem o singură limbă, aceea a muncii, nu trebuie să ne mai ocupăm de acei români care oricum vorbesc româneşte, deşi stau în afara graniţelor, unde muncesc, deci vorbesc şi ei limba muncii. Cultura e secundară. Au dispărut astfel şcolile româneşti din sudul Dunării şi alte Centre.

- Fontenay-aux-Roses în Franţa...

- Şcoala de acolo era de tip universitar, dar am avut aşa: licee româneşti la Ianina, Grebena, Salonic, Bitolia, am avut 4 – 5 licee susţinute de statul român, care trimetea acolo profesori de elită. Aceştia erau cel mai bine plătiţi, pe de o parte în ţară, pe de alta acolo. Şi datorită concepţiei acesteia că n-avem nevoie să cultivăm limba română, ci doar limba muncii, le-am pierdut...

- Românii din afara graniţelor – mă refer la Basarabia, Bucovina de Nord, Banatul Sârbesc, Valea Timocului etc. beneficiază cumva de carte românească, de relaţii mai strânse cu noi din punct de vedere cultural?

- Nu intră în atribuţiile mele, dar problema o cunosc. Pentru asta există un secretariat de stat al românilor de pretutindeni, iar secretar de stat este unul din foştii noştri colaboratori, Viorel Badea, un băiat tânăr, cred că n-are 28 de ani. Încearcă şi el să facă ceva. Din păcate fondurile de care dispune sunt foarte puţine. Noi am încercat să finanţăm

– şi finanțăm – reviste din Basarabia („Literatura şi Arta", „Limba română" şi încă două), una în Bucovina, a lui Tărâțanu. Dar ce-am constatat, fiindcă vin la Comisie după bani: fiecare voia ca în localitatea lui să apară o revistă. Adică aceeaşi nenorocire românească de a fi fiecare şef. Cred că suntem o țară cu prea mulți aspiranți la conducere şi prea puțini la colaborare.

- Sunteți aici, la Paris, în calitate de delegat al României la UEO. Care va fi structura Parlamentului României în viitor şi pe ce criterii îşi va desemna reprezentanții în forurile europene?

- Parlamentul României va trebui să țină seama în mileniul următor de structura şi evoluția parlamentelor europene, precum şi de unele modificări impuse de necesități interne. Mijloacele tehnice vor marca noi paşi de apropiere între oameni şi popoare. Uniunea Europeană va fi pentru noi nu doar o aspirație, ci şi o realitate şi, în consecință, toate parlamentele vor avea reprezentanți atât în forul național, cât şi în cele internaționale. Parlamentarii cunoscători ai unei singure limbi, limba națională, se vor împuțina, lăsând locul celor înarmați cu cunoaşterea a două sau trei limbi de circulație. Cred, de asemenea, că se vor impune candida- turile pe liste uninominale. Evident, *Constituția*, instituțiile statului, codul muncii vor fi coroborate cu realitățile deschiderii spre Europa şi spre lume.

- Care este mesajul dumneavoastră pentru cetățenii României şi, mai ales, pentru cei tineri, cărora le-ați dedicat, ca profesor, cei mai mulți ani din viață?

- Credința în Dumnezeu, care ne va ajuta să biruim greutățile. Cei părăsiți de credință şi de speranță sunt părăsiți şi de viață. Deci *sursum corda*. România suferă încă de urmările unei maladii grele, aceea a comunismului. Nu se poate ajunge la o situație normală decât treptat, şi nu la

comanda unor vraci politici care clamează soluții miraculoase, fără acoperire. Mult rău fac, în această perioadă de convalescență socială, alături de *retorii de uliță*, comentatorii atinși de *sinistroză*, adică de repetarea obsesivă a unor deficiențe, a unor lipsuri. Prin ce ajută pe semenii săi un crainic de la Radio sau Televiziune care îmbracă în adjective – cu voluptatea rară a găselnițelor – neîmplinirile din agricultură, din industrie, dând unor constatări negative dintr-un sector un caracter de generalitate? Evident, enumerarea apăsată a deficiențelor – fără a indica soluții – nu contribuie la grăbirea reconstrucției. Cum vom ieși din impas blamând in corpore toată clasa politică de la care, volens-nolens, sunt așteptate soluțiile, sau nefăcând deosebire între „întâmplătoriștii" nechemați și oamenii politici adevărați? Atenție deci, mare atenție! Cuvintele nu sunt doar un joc de artificii, ci arme explozive. Ele pot înălța sau ucide.

1999, Paris

PUNCTE DE VEDERE DESPRE ROMÂNIA PREZENTATE DE:

NICOLAE ADAM, GHEORGHE ASTALOŞ, Mrs. OCTAVIAN BÂRLEA, AUGUSTIN BUZURA, CONSTANTIN CORDUNEANU, PAUL DIMITRIU, PETRU DUMITRIU, DINU FLĂMÂND, LUCIANO MAIA, MIMMO MORINA, ADRIAN NĂSTASE, MARIAN PAPAHAGI, LIVIU PETRESCU, IOAN AUREL POP, ION POP, VIOREL ROMAN, JOSE AUGUSTO SEABRA, THOMAS SEBEOK, LARISA SCHIPPEL, GABRIEL ŢEPELEA